

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Diplomová práce

2014

Oleg Shenshyn

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Oleg Shenshyn

**Dilema ukrajinského národního projektu:
vytváření nových národních mýtů**

Diplomová práce

Praha 2014

Autor práce: **Oleg Shenshyn**

Vedoucí práce: **PhDr. Bohdan Zilynskyj, Ph. D.**

Rok obhajoby: 2014

Bibliografický záznam

SHENSHYN, Oleg. *Dilema ukrajinského národního projektu: vytváření nových národních mýtů*. 2014. Praha, 2014. 80 s. Diplomová práce (Mgr.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií. Katedra ruských a východoevropských studií. Vedoucí diplomové práce PhDr. Bohdan Zilynskyj, Ph. D.

Abstrakt

Ukrajina postrádá efektivní politiku formování historické paměti. Z tohoto důvodu není ukrajinský národní projekt schopen konsolidovat ukrajinskou společnost. Hlavní výzvou ukrajinského národního projektu je vypořádání se s dilematem v otázce národních mýtů. Dilema spočívá ve volbě mezi mýtem o *národně osvobozené boji Ukrajinské povstalecké armády (UPA)* a mýtem o *Velké vlastenecké válce*. Oba mýty zápasí nejen o důležité místo v panteonu ukrajinských dějin, ale také o společenské uznání. Tento zápas vedl k vytvoření protichůdných historických identit obyvatel Ukrajiny. Ukrajinská elita si díky rozdílům v historické identitě obyvatel země dlouhodobě upevňovala svou pozici, což do značné míry přispělo k fragmentaci identity podle regionálního klíče. Daná práce vysvětluje v širších souvislostech úlohu národních mýtů a zároveň analyzuje obsah klíčových historických mýtů v jeho různých interpretačních podobách.

Abstract

Ukrainian state lacks an effective historical memory policy. For this reason, the Ukrainian nation-building project lacks ideological capabilities to consolidate Ukrainian society. The dilemma regarding the national myths is the main challenge of the Ukrainian nation-building project. The dilemma emerged in choosing between the myth of *the national liberation struggle of the Ukrainian Insurgent Army (UPA)* and the myth of *the Great Patriotic War*. Both myths are struggling for an important place in the pantheon of Ukrainian history, but first of all for a recognition of Ukrainian society. This resulted in the creation of conflicting historical identities. Ukrainian elite have long time speculated on the differences in the historical identity, which largely contributed to

social fragmentation. This thesis describes how national myths interact with nation-building project and also analyzes the content of the most crucial interpretations of the historical myths.

Klíčová slova

Ukrajina, nation-building, národní projekt, národní mýtus, historiografie, perenialismus, modernismus, ukrajinský nacionalismus, Stepan Bandera, Ukrajinská povstalecká armáda, Georgiy Kasianov, Jaroslav Hrycak

Keywords

Ukraine, nation-building, national myth, historiography, perennialism, modernism, Ukrainian nationalism, Stepan Bandera, Ukrainian Insurgent Army, Heorhiy Kasianov, Yaroslav Hrytsak

Rozsah práce: 143565 znaků (80 normostran)

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval/a samostatně a použil/a jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne .....

Oleg Shenshyn

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval vedoucímu této práce PhDr. Bohdanu Zilynskému, Ph.D. za cenné rady při konzultacích. Poděkovat bych chtěl také všem, kteří se na práci podíleli tím, že mi věnovali svůj čas při diskutování o uvedeném tématu.

Obsah

BIBLIOGRAFICKÝ ZÁZNAM.....	4
PROHLÁŠENÍ.....	6
PODĚKOVÁNÍ.....	7
OBSAH.....	8
ÚVOD.....	10
1. NÁRODNÍ PROJEKT. ZÁKLADNÍ DEFINICE.....	17
1.1 NÁRODNÍ PROJEKT JAKO SOUČÁST MODERNIZAČNÍCH PROCESŮ.....	18
1.2 DICHOTOMIE OBČANSKÉ A ETNICKÉ KONCEPCE NÁRODNÍHO PROJEKTU.....	19
1.3 UKRAJINSKÝ NÁRODNÍ PROJEKT A DISKURZ „O DVOU UKRAJINÁCH“.....	21
1.4 ZÁVĚR: VÝCHODISKO Z KRIZE UKRAJINSKÉHO NÁRODNÍHO PROJEKTU.....	23
2. NÁROD. HLEDÁNÍ KONCEPTUÁLNÍHO PŘÍSTUPU.....	25
2.1 MODERNISTICKÉ POJETÍ NÁRODA.....	25
2.2 PERENNIALISTICKÉ POJETÍ NÁRODA.....	27
2.3 NÁROD V POJETÍ ETNOSYMBOLISMU.....	28
2.4 PRIMORDIALISTICKÉ POJETÍ NÁRODA.....	29
2.5 POJETÍ UKRAJINSKÉHO NÁRODA.....	30
2.6 ZÁVĚR.....	31
3. ROLE NACIONALISMU PŘI STANOVENÍ NÁRODNÍHO PROJEKTU.....	31
3.1 VÝVOJ UKRAJINSKÉHO NACIONALISMU OD DRUHÉ POLOVINY 19. STOLETÍ DO ROKU 1991.....	33
3.2 VÝVOJ UKRAJINSKÉHO NACIONALISMU PO ROCE 1991.....	36
3.3 TYPY NÁRODNÍCH IDEOLOGIÍ PŘÍTOMNÝCH NA ÚZEMÍ UKRAJINY.....	38
3.4 ZÁVĚR.....	39
4. ROLE NÁRODNÍCH MÝTŮ.....	40
4.1 ZÁKLADNÍ VLASTNOSTI MÝTU.....	41
4.2 TYPOLOGIE MÝTŮ.....	43
4.3 ZDROJ ROZPORŮ UVNITŘ KONCEPCE UKRAJINSKÝCH DĚJIN.....	45
4.3.1 <i>Výklad ukrajinských dějin ve školních učebnicích před r. 1991</i>	46
4.3.2 <i>Výklad ukrajinských dějin ve školních učebnicích po r. 1991</i>	49
4.3.3 <i>Místo závěru. Sociologický výzkum historické identity</i>	52
4.4 HLAVNÍ VÝKLADY TZV. NÁRODNĚ-OSVOBOZENECKÉHO BOJE UPA.....	53
4.4.1 <i>Výklad odbojové činnosti Stepana Bandery a UPA podle Volodymyra Vjatrovyče</i>	54
4.4.2 <i>Výklad odbojové činnosti Stepana Bandery a UPA podle Jaroslava Hrycaka</i>	58
4.4.3 <i>Výklad odbojové činnosti Stepana Bandery a UPA podle Heorhije Kasjanovova</i>	61
4.4.4 <i>Výklad odbojové činnosti Stepana Bandery a UPA podle Vitalije Maslovského</i>	64
4.4.5 <i>Shrnutí výkladů mýtu o Banderovi a UPA</i>	67
4.5 PROPAGANDISTICKÉ IMPLIKACE MÝTŮ O S. BANDEROVI A UPA.....	68
4.6 ZÁVĚR.....	70
5. INSTITUALIZACE NÁRODNÍCH MÝTŮ.....	71
5.1 STAV UKRAJINSKÉ HISTORICKÉ NAUKY PO ROCE 1991.....	71
5.2 INSTITUCIONÁLNÍ ZÁKLADNA UKRAJINSKÉ HISTORIOGRAFIE.....	73
5.3 POLITICKÉ POSVĚCENÍ HISTORIOGRAFIE.....	74
5.4 STÁTNÍ PROPAGACE NÁRODNÍCH MÝTŮ.....	75
5.5 ZÁVĚR.....	76
ZÁVĚR.....	77
SUMMARY.....	81

POUŽITÁ LITERATURA.....	82
SEZNAM PŘÍLOH.....	88
PŘÍLOHY.....	89

Úvod

Určení tématu a jeho vymezení

Ukrajina se stala rovnoprávným subjektem mezinárodní komunity na základě proklamace nezávislosti dne 24. srpna 1991 a odhlasováním tohoto aktu s 86% podporou v referendu 1. prosince 1991.¹ V ten moment byla ukrajinská společnost nejjednotnější za celou dobu své nezávislosti. V následujících letech se však tato jednota postupně vytratila a v době psaní této práce dokonce Ukrajina čelila ozbrojenému separatismu a Ruskem podporovanému iredentismu. Přitom je nutné podotknout, že primárním nebezpečím pro teritoriální celistvost Ukrajiny nebyla kremelská neo-imperiální politika, ale neschopnost ukrajinského státu zajistit loajalitu rusofonního obyvatelstva poloostrova Krym a jihovýchodní Ukrajiny. Autor této práce vnímá daný problém jako selhání ukrajinského *národního projektu*.

Diskuze o *národním projektu*, pro nějž se vžil anglický termín *nation-building*², zahrnuje širokou škálu společenských procesů vedoucích ke vzniku legitimně podložených vztahů a zavazujících občana k loajalitě vůči společnosti a státu. Tato práce je zaměřena primárně na mytologizující aspekt národního projektu, čímž se rozumí vytváření národních mýtů, resp. koncepce národních dějin, za účelem vnitrosociální konsolidace a/nebo mobilizace. V případě Ukrajiny byly dějiny silným mobilizačním faktorem v předvečer zmíněného referenda o nezávislosti ze dne 1. prosince 1991. Jak uvádí historik *Bohdan Zilynskyj*, vhodně vybraná fakta a argumentace vedly k reinterpretaci ukrajinských dějin, což pomohlo zvýšit výsledky referenda ve prospěch ukrajinské nezávislosti.³ Ovšem v dalších letech počet zastánců nezávislosti prudce poklesl. Nejvíce se tato tendence projevila v jihovýchodních a nejméně v západních regionech země. Začal se tedy projevovat regionální faktor podle

1 Teritoriální celistvost a suverenita Ukrajiny byla dodatečně potvrzena tzv. *budapeštským memorandumem* z roku 1994 a mezinárodní *Dohodou o přátelství, spolupráci a partnerství mezi Ukrajinou a Ruskou federací* (ukr. Договір про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією) z roku 1997.

2 Zatímco daná práce chápe termín *nation-building* jako formování společnosti se společnou minulostí, kulturou a jazykem, někdy je termín *nation-building* používán k označení demokratizačního procesu řízeného vládami západních států (zejména USA) za pomoci vojenských a jiných vynucovacích prostředků. Více v první kapitole.

3 Zilynskyj, Bohdan, „Ukrajinská historiografie v 90. letech 20. století. Základní poznámky k jejímu vývoji.“ In *Editorial: Současná situace historiografií soudobých dějin v Evropě a USA*, AUC-ST VIII, ed. Jiří Pešek (2005), 217.

schématu „západní Ukrajina – jihovýchodní Ukrajina“. Jedna z příčin, které vedly občany k přehodnocení postoje ohledně ukrajinské nezávislosti, byl bezesporu propadem životního standardu pod úroveň sovětské éry. Autor práce však zohledňuje jinou příčinu: Ukrajina postrádala (a stále postrádá) všeobecně přijímanou koncepci národních dějin, která by eliminovala regionální faktor ve věci občanské loajality a tím podpořila národní projekt.

V současné Ukrajině (autor práce vědomě nepoužívá předložku *na [Ukrajíně]*)⁴ existuje několik vzájemně nekompatibilních koncepcí národních dějin. Pro jednoduchost převzal autor práce z diskuzí o ukrajinském regionalismu tři označení pro následující koncepce dějin: *oficiální kyjevská*, *nacionalisticko-haličská* a *rusofonní doněcká*. Je nutno zdůraznit, že se jedná o čistě schematické označení, které má za účel vymežit nejdominantnější koncepce dějin. V praxi však má omezenou vysvětlovací hodnotu a není schopné sledovat méně významné koncepty dějin. Historik *Oleksandr Zajcev* uvádí až šest variací historické mytologie: ukrajinská *národně-státnická*, *konzervativní* a *liberální* v rámci jednoho uskupení a proruská *eurasijská*, *slovansko-pravoslavná* a *sovětská* v rámci druhého uskupení.⁵

Zároveň lze v Ukrajině identifikovat tři koncepce národního projektu, které jsou pro jednoduchost vymezené schematickým názvoslovím: *technokratický národní projekt*, *etnický* potažmo *etnocentrický národní projekt* a *občanský národní projekt*. První, *technokratický*, je státem plně institucionalizovaný avšak ideologicky rozporuplný, a proto v praxi slabý a neefektivní projekt. Druhý, *etnocentrický*, je neformální, pravicově orientovaný projekt, podporovaný západoukrajinskými regiony, ale v praxi uplatňovaný jen v omezené míře. A nakonec třetí, občanský, rovněž neformální a v praxi neuplatňovaný, evidentně levicový a orientovaný na zájmy rusofonního obyvatelstva. Etnocentrický a občanský projekt tedy vůči sobě zaujaly protichůdné postoje, a z tohoto důvodu je lze metaforicky označit jako protipóly.

4 Ačkoliv z hlediska zvyklostí je v českém jazyce správné používat předložku *na [Ukrajíně]*, nikoliv *v [Ukrajíně]*, autor této práce se přiklání k druhé možnosti. Vychází z přesvědčení značné části rusofonního obyvatelstva Ukrajiny o tom, že předložka *v* evokuje konotace nezávislého státního subjektu, zatímco předložka *na* evokuje stav teritoria podřízeného Rusku. Pro ty ruskomluvíci jedince, kteří podporují státní nezávislost Ukrajiny, je používání předložky formou protestu proti neo-imperialistickému postoji Ruska vůči Ukrajině. Autor přenáší tento princip do své česky psané práce, aby svým skromným podílem zamezil častému argumentu ruských zastánců předložky *na [Ukrajíně]*. Tento argument zpravidla začíná větou „*V ostatních slovanských jazycích se také používá předložka 'na'*“.

5 Zajtsev, Oleksandr, *Viy na mifiv pro viynu v suchasniy Ukrayini*. 16-17, dostupné z: http://retro.krytyka.com/cms/upload/Okremi_statti/2010/2010-03-04/16-17-2010_3-4.pdf (staženo 5.5.2014), 16.

Je dlužno dodat, že technokratický koncept je bližší etnocentrickému, a to proto, že připisuje Ukrajincům statut titulního národa v rámci unitárního státu. To je v rozporu s východisky *občanského* projektu, který nárokuje pro rusofonní část obyvatelstva stejná konstitutivní práva jako má ukrajinské etnické jádro a navíc prosazuje federalizaci Ukrajiny.

Z hlediska výše popsaných schémat je *oficiální kyjevská* koncepce národních dějin považována za mytologizující dimenzi *technokratického* národního projektu, avšak, jak již bylo výše zmíněno, není při konsolidaci ukrajinské společnosti dostatečně efektivní. V této souvislosti vyvstávají dvě vzájemně související otázky: (1) o posunu *oficiálních* národních dějin směrem buď k *nacionalisticko-haličské* nebo *doněcko-rusofonní* koncepci a (2) o posunu *technokratického* národního projektu směrem k *etnocentrickému* nebo *občanskému*. Přičemž se očekává, že i protipóly se budou posouvat směrem k „středu“. V konečném důsledku se otázka směrování koncepce národních dějin a národního projektu stala obtížně řešitelným dilematem.

V praktické rovině není ukrajinská společnost rozdělená podle etnocentrické, technokratické a občanské příslušnosti, nýbrž je fragmentována v rámci širokého spektra historicko-politické identity. Ta část obyvatelstva, která zaujala ambivalentní postoj, představuje demograficky nejsilnější segment ukrajinské společnosti. Právě o přízeň této části obyvatelstva svádějí zastánci etnocentrického a občanského projektu ideologický boj. Technokratický projekt se proti oběma zmíněným konceptům vymezuje tak, že udržuje obyvatelstvo v národně-ideologickém „středu“ a tím přispívá k zachování ambivalentnosti ukrajinského obyvatelstva. Konfliktní povaha vztahů národních projektů a dějinných koncepcí je důvodem, proč výše popsané dilema vzniklo.

Výzkumné otázky a metodologie

Metodologický rámec je sestaven tak, aby zkoumal vztah mezi ukrajinským národním projektem a historickými mýty. Podstatným prvkem metodologie je definice a teoretické zpracování klíčových pojmů: *národní projekt*, *národ*, *nacionalismus* a *národní mýtus*. Pojem národní projekt je zde definován jako *proces formování již existující společenské entity (národa, potažmo etnika) prostřednictvím kolektivní ideologie (nacionalismu), na základě společné představy o vlastní minulosti (národní*

mýtus). Každému z pojmů – *národní projekt, národ, nacionalismus a národní mýtus* – je věnována jedna kapitola.

Výzkumná otázka č. 1. *V čem spočívá dilema při výběru mezi etnocentrickým a občanským národním projektem? V čem spočívá řešení daného dilematu?*

Použitá metodologie. Pro zodpovězení této otázky bylo vytvořeno dichotomické schéma znázorňující vztah etnocentrického a občanského národního projektu. Dále bylo schéma přepracováno do podoby osy, na níž občanská a etnocentrická koncepce figurují jako protipóly. A nakonec bylo na „etnocentricko-občanské“ ose vyhledáno aktuální umístění tří relevantních národních projektů za tím účelem, aby se znázornila obtížnost řešeného dilematu.

Výzkumná otázka č. 2. *Co je ukrajinský národ? Který výklad o ukrajinském národu je nejvhodnější pro ukrajinský národní projekt?*

Použitá metodologie. Za výchozí bod pro zodpovězení otázky posloužilo teoretické pojednání Anthonyho Smithe o základních výkladech pojmu národ. Z hlediska ukrajinského národního projektu je nejvhodnějším výkladem ten, který zdůvodňuje „starobylost“ ukrajinského národa.

Výzkumná otázka č. 3. *Jaká je role ukrajinské národní elity při řešení dilematu národního projektu?*

Použitá metodologie. Tato otázka je částečně zodpovězena s využitím typologie nacionalismu od Rogerse Brubakera a částečně pomocí schématu „etnocentrický-technokratický-proruský“ nacionalismus. Teoretický výklad je doplněn krátkým přehledem o dějinách ukrajinského nacionalismu.

Výzkumná otázka č. 4. *Jak již bylo předesláno, v současné době v Ukrajině existují tři koncepce národních dějin, které se vážou buď na etnocentrický, občanský či technokratický model národního projektu. Jaké jsou odlišnosti a shody mezi těmito koncepcemi národních dějin? Které oblasti dějinné mytologie jsou z hlediska technokratického národního projektu dilematem?*

Použitá metodologie. Nejdřív byly srovnány obsahy školních učebnic sovětské a postsovětské doby. To mělo vytvořit kontext pro srovnání protichůdných interpretací obrazu Stepana Bandery (1909–1959) a dějin UPA. První interpretace vychází z mýtu o

národně-osvobozenckém boji Ukrajinské povstalecké armády (dále UPA) proti nacistickému Německu a Sovětskému svazu. Druhá interpretace vychází z mýtu o *Veliké vlastenecké válce*, v níž Ukrajinci v řadách Rudé armády bojovali proti Německu a „fašistické“ UPA. Paralelně k nim existují interpretace v podání modernistických historiků, kteří usilují o demytologizaci daného tématu. Body střetu obou mýtů lze vymezit časově (1) obdobím 1939–1944, teritoriálně (2) Haličí včetně Volyně a tematicky (3) rolí UPA v druhé světové válce.

Zodpovězením každé ze čtyř výzkumných otázek zvláště vzniká odpověď na otázku, kterou avizuje název této práce: *proč národní mýty představují pro ukrajinský národní projekt těžce řešitelné dilema?*

Zdůvodnění výběru tématu

K důvodům, proč je nutné věnovat problematice ukrajinského národního projektu pozornost, patří úvahy tykající se budoucnosti Ukrajiny. Za prvé, z třiačtyřicetileté zkušenosti nezávislé existence Ukrajiny plyne, že soupeření výše popsaných ideologických protipólů bude vždy generovat vnitrosociální krizi. Za druhé, převážení jednoho z protipólů ovlivní civilizační a geopolitickou orientaci Ukrajiny. Za třetí, případné ideologické sblížení protipólů (které nemusí být nutně vzájemné) vytvoří předpoklady ke konsolidaci ukrajinské společnosti.

Struktura práce

První kapitola rozvádí pojem národní projekt a popisuje, jaké důsledky má přijetí etnocentrického, občanského a technokratického modelu národního projektu. Cílem kapitoly je určení základních výchozích bodů při hledání řešení krize současného ukrajinského národního projektu.

Druhá kapitola teoreticky pojednává o primordialistickém, perrenialistickém, etnosymbolickém a modernistickým výkladu národa a následně hledá, který výklad je pro současný ukrajinský národní projekt nejvhodnější a proč.

Třetí kapitola popisuje, jaké koncepce národního projektu prosazovala ukrajinská politická elita coby hlavní nositel národní ideologie. Dále kapitola určuje, do jaké míry byla role nacionalismu v procesu formování národního projektu rozhodující.

Jádrem práce je čtvrtá kapitola, jejímž cílem je nejdřív (1) porovnat obsah sovětských a post-sovětských dějin Ukrajiny a poté (2) porovnat obsah čtyř interpretací dějin UPA v podání čtyř ukrajinských historiků.

Pátá kapitola popisuje stav ukrajinské historické nauky na začátku 90. let 20. století a její institucionální základnu. Druhá část kapitoly pojednává o státní propagaci národních mýtů v každodenní rutině průměrného občana.

Použitá literatura

Co se týče původu zdrojů, čerpá tato práce převážně z publikací psaných v anglickém, ukrajinském a ruském jazyce. Během shromažďování literatury autor narazil na problémy související s omezenou dostupností těchto publikací v knihovnách v hlavním městě Praze. Týká se to především publikací teoretického charakteru. Řada titulů, které vyšly v malém nákladu, byla získána v *Bavorské státní knihovně* a také ve *Lvovské národní knihovně Vasyla Stefanyka*. Obtížně vyhledatelné školní příručky, které zde slouží jako primární zdroj, jsou k dispozici ve *Lvovské oblastní vědecko-pedagogické knihovně*. Co se týče elektronických zdrojů, velký objem relevantní literatury se nachází v úzce profilovaných portálech zahraničních vědeckých institucí, které však nebyly autorovi práce přístupné.

Práce vychází z několika primárních zdrojů, ale mnohem větším podílem čerpá ze zdrojů sekundárních. Mezi primární zdroje patří standardizované školní učebnice dějepisů a portály ukrajinských vládních institucí, ukrajinská ústava z roku 1996 a ruská propagandistická média. Řadu vědomostí a postřehů, na které z čistě praktických důvodů nelze odkázat, ale které byly v této práci použity, získal autor v rámci studia na *Katedře ruských a východoevropských studií, IMS, FSV UK*. Mezi sekundární zdroje patří především literatura teoretické povahy a publikace ukrajinských historiků. Dole jsou vyjmenováni autoři, jejichž publikace byly klíčovými nejen co do objemu čerpaného textu, ale především co do originality jejich pohledů na zkoumaný předmět.

Teoretická část práce, již jsou věnovány začátky první, druhé, třetí a čtvrté kapitoly, vychází z publikací anglosaských autorů: *Anthony Smith, Walker Connor,*

Rogers Brubaker a John Coakley. Mezi anglicky píšící autory, kteří se blíže profilují na ukrajinské tématice, patří *Andrew Wilson, Claudia Neubert, Paul D'Anieri, Jan Janmaat* a *Peter Rogers*. Z ukrajinského prostředí byly použity především publikace historiků *Jaroslava Hrycaka, Heorhije Kasjanova* a publicisty *Mykoly Rjabčuka*. Přínosnou byla literatura rovněž následujících ukrajinsky píšících autorů: *Oleksandr Zajcev, Volodymyr Vjatrovyč, Vitalij Maslovskyj, Viktoria Sereda, Oleh Rudakevyč, Taras Kuzio, Mykola Oževan* a *Viktor Stepanenko*. Z prací českých autorů je v první řadě nutné zmínit historika *Bohdana Zilynského*.

1. Národní projekt. Základní definice.

Vzhledem k tomu, že diskuze na téma národního projektu, též *nation-buildingu*, se rozšířila do různých společenskovedních disciplín, dochází ke konceptuálním a sémantickým zmatkům při výkladu daného termínu. V této práci se národním projektem rozumí proces formování již existující společenské entity (etnikum nebo *národ*) prostřednictvím kolektivní ideologie (*nacionalismu*) na základě společné představy o vlastní minulosti (*národní mýtus*). Avšak v literatuře, obzvláště v té anglosaské, se pojem *nation-building* často vyskytuje při popisu demokratizačního procesu, řízeného vládami západních států (zejména USA) za pomoci vojenských a jiných vynucovacích prostředků. Za příklad může sloužit poválečná rekonstrukce Japonska a Německa po roce 1945. V literatuře je pojem *nation-building* často využíván také jako synonymum k pojmu *state-building*, jedná-li se o problematiku rekonstrukce tzv. *failed state*. Příkladem jsou mírová mise v Bosně a Hercegovině po roce 1995 či budování demokratických institucí v Afghánistánu po roce 2001 a Iráku po roce 2004. Toto ovšem není tematickým předmětem dané práce.

Termínem *state-building* se v této práci rozumí vytváření atributů státní suverenity, jako jsou: státní hranice, administrativní aparát, vzdělávací instituce sloužící k indoktrinačním účelům, monopol legitimního násilí v pojetí *Maxe Webera*, fiskální a monetární politika, armáda atd. V dané práci jsou pojmy *state-building* a *nation-building* chápány jako dva od sebe oddělené procesy, které se mohou buď harmonicky doplňovat (stát a národ sledují stejný cíl), nebo být ve vzájemném konfliktu (například sílící národní autonomie vedoucí k dezintegraci státu). Pod tlakem globalizace navíc státy ztrácí na původním významu, protože ztrácí svoji suverenitu. Národy, naopak, udržují svůj původní význam, protože si zachovávají vlastní identitu.⁶

V momentě získání nezávislosti Ukrajina existovala jako unitární stát s administrativně-teritoriální strukturou bývalé *Ukrajinské sovětské socialistické republiky*. Ačkoliv v referendu o státní nezávislosti obyvatelé hlasovali téměř jednohlasně, ve společnosti neexistovala jednotná představa o tom, kdo jsou Ukrajinci, jakou národní ideologií se mají řídit a které historické mýty jsou jejich „skutečnými“ dějinami. V momentě, kdy se tyto rozepře staly očividnými pro všechny občany nově etablovaného státu, se ukrajinský národní projekt ocitl ve slepé uličce.

---

6 Guibernau, Montserrat, Nations without states. Political Communities in a global age. 1. vyd., (Polity, 1999).

V následujícím textu autor práce vytváří teoretický rámec pro zodpovězení hlavní otázky: *v čem spočívá východisko z krize ukrajinského národního projektu?*

1.1 Národní projekt jako součást modernizačních procesů

Koncepce národního projektu se vyvíjela v rámci modernizační teorie v druhé polovině 20. století. Obecně pojednává o objektivních příčinách a důsledcích společenské modernizace zahájené v druhé polovině 18. století. Hlavním výsledkem modernizace je vznik národního státu a společnosti, která se v rámci státu vytváří. V literatuře se ustálily dvě základní představy o tom, jak tento proces probíhá.

První představa vychází z předpokladu, že následkem prudkého nárůstu míry zeměpisné mobility, mezikulturní komunikace a industrializace vzniklo prostředí, v němž se subnárodní (*subnational*) identity rozplynuly v širší celonárodní pospolitosti.⁷ Za hlavního představitele této myšlenky je považován *Karl Deutsch*. V jeho pojetí vedly modernizační procesy k postupnému vymazání rozdílů mezi společenskými identitami a následně vedly ke společenské homogenizaci, ve smyslu asimilace. Přičemž v počáteční fázi společnost nepřijímala homogenizační procesy zcela dobrovolně.⁸ Takto formulovaná představa o vytváření společenské pospolitosti koreluje s etnocentrickou koncepcí národního projektu, kdy titulní národ vystupuje jako etnokulturní jádro (proto slovo „centrický“ v pojmenování koncepce) dané pospolitosti, v rámci které probíhá asimilace ostatních národních identit. Dále, titulní národ usiluje o smývání rozdílů mezi identitami a/nebo zabránění institucionalizace těchto rozdílů s cílem zachování unitárního uspořádání svého státu. V rámci etnicky koncipovaného národního projektu se občanská a národnostní identita vzájemně překrývají.

Druhá představa vznikla na základě revize Deutschova pohledu, kterou provedl *Walker Connor*. Podle něj kulturní či společenská asimilace, coby součást modernizace, nevede k „psychologické asimilaci“.⁹ Na základě analýzy separatistických a jiných dezintegračních tendencí z celého světa došel Connor k závěru, že subnárodní jednotky usilují o zachování vlastní identity nehledě na to, zda je instituce moderního státu, ve kterém se nacházejí, autoritářská či demokratická, zda je státní uspořádání federální či

7 Kook, Rebecca, “Towards the Rehabilitation of ‘Nation-Building’ and the Reconstruction of Nations”. In *Ethnic Challenges to the Modern Nation State*, ed. Peled, Yoav; Ben-Ami, Shlomo; Spektorowski, Alberto (New York: Palgrave Macmillan, 2000), 44.

8 Connor, Walker, *Ethnonationalism: The Quest for Understanding*. (Princeton: University Press, 1994), 34.

9 *Ibid.*, 46.

unitární, zda jeho ekonomická vyspělost či míra urbanizace vysoká či nikoliv.¹⁰ Modernizační procesy per se jsou tudíž ve vztahu k základním typům identity (včetně národní) v konfliktní situaci. Vybudování nové národní identity předpokládá destrukci stávajících identit a z tohoto důvodu Connor označuje *nation-building* za *nation-destroying*.¹¹ Čili modernizační procesy vedou spíše ke společenským konfliktům nežli k asimilaci. Takto formulovaná představa o vytváření moderní společenské pospolitosti se vztahuje k občanské koncepci národního projektu, která je ve srovnání s etnickou koncepcí šetrnější ve svých homogenizačních snahách a generuje méně konfliktních momentů. Společenská integrace probíhá na základě občanské identity, přičemž rozdíly v národních identitách jsou institucionalizovány, což zpravidla vede k federálnímu uspořádání státu. V tomto kontextu jsou, podle Connora, význam slova občanství a národnost jasně odděleny: občanská identita je výsledkem racionální volby jejích členů o společné koexistenci, zatímco etnická identita je motivována „pocitově“ a iracionálně.¹²

1.2 Dichotomie občanské a etnické koncepce národního projektu

Výše popsané Deutschovo a Connorovo vidění vzniku společenských pospolitostí navazuje na dichotomické pojetí etnických a občanských národních ideologií. Toto srovnání se často objevuje ve formě klišé při zdůrazňování rozdílů mezi západoevropským a východoevropským nacionalismem v období před druhou světovou válkou. Občanský nacionalismus – nejčastěji přisuzovaný Francii – se zakládá na společných hodnotách a politické vůli občanů v rámci vymezeného teritoria. Etnický nacionalismus se zakládá na „objektivních kritériích“ (jazyk, kultura a teritorium) a je nejčastěji připisován Německu a/nebo většině států středojihovýchodní Evropy.¹³ Je dlužno poznamenat, že toto klišé v sobě nese negativní konotace ve vztahu k zaostalé, agrární východní Evropě a pozitivní konotace ve vztahu k pokrokové, urbanizované západní Evropě.

---

10 *Ibid.*, 39.

11 *Ibid.*, 42.

12 Smith, Anthony, "Dating the Nation." In: *Ethnonationalism in the Contemporary World: Walker Connor and the Study of Nationalism* (Routledge Advances in International Relations and Global Politics), ed. Daniele Conversi. (Routledge, 2002), 56.

13 Wodak, de Cilia, Reisingl, 19.

V praxi dichotomie o etnických a občanských národech neplatí. *Jaroslav Hrycak, Rogers Brubaker* a řada dalších autorů poukazují na fakt, že většina národů je současně jak občanská, tak etnická. Jako příklad uvádí Spojené státy americké, kde existuje anglosaské etnické jádro obklopené ostatními etniky a národnostmi. Čistě etnické národy existují jen jako výjimky: Japonsko, Island, Maďarsko, Polsko, Norsko a některé další. Pro většinu národních států volba nespočívá ve výběru mezi etnickou či občanskou koncepcí. Ústřední otázkou je, v jakém vztahu mají etnická a občanská koncepce být, aby umožnily společnou existenci etnokulturního jádra a dalších národností či etnik?¹⁴ Například ve zmiňovaném případě Francie je občanská koncepce v rovnováze s etnickou. V případě Německa byla vytvořena koncepce tzv. ústavního vlastenectví jako protiváha k tradičnímu etnickému nacionalismu.¹⁵

Řada států vykazuje různou míru převahy jedné z koncepcí, což záleží na dvou hlavních faktorech. Prvním z nich je, zda se národ rozvíjí v podmínkách vlastní státní suverenity nebo je v podřízeném postavení a snaží se z něj vyprostit.¹⁶ Dalším faktorem je čas. Národy s krátkou tradicí státnosti většinou začínají etnocentrickým modelem a teprve až s prodlužujícím se obdobím státnosti začínají inklinovat k občanskému modelu.¹⁷ Tomuto pravidlu se vymyká polský národ, který vznikl jako národ politický, ale stál se národem etnickým. Naopak ukrajinský národ vznikl jako národ etnický, ale má tendenci se stát národem politickým.¹⁸ Neboli slovy Mykoly Rjabčuka, ukrajinský národ vznikl jako Kulturation,¹⁹ ale postupně se ubírá směrem ke Staatsnation.

Níže uvedené schéma, převzaté od ukrajinského politologa *Oleha Rudakevyče*, znázorňuje osu s dvěma protipóly označenými písmeny „E“ (etnická koncepce) a „O“ (občanská koncepce). V ideálním případě se národní pospolitost neposouvá v rámci této škály ve snaze dosáhnout rovnovážného bodu „R“. Ovšem v případě Ukrajiny se na vyznačené ose pohybují dvě separátní entity, metaforicky vyjádřeno „dvě Ukrajiny“

14 Veřejná přednáška prof. Jaroslava Hrycaka na téma „*Kdo jsou Ukrajinci a co chtějí?*“, která se konala z iniciativy organizace "Svobodná Univerzita" Ukrajinského klubu Oděsy (ukr. *організація "Вільний Університет"*, *Український клуб Одеси*) ve městě Oděsa dne 17. února 2011.

15 Wodak, de Cilia, Reisingl, 19.

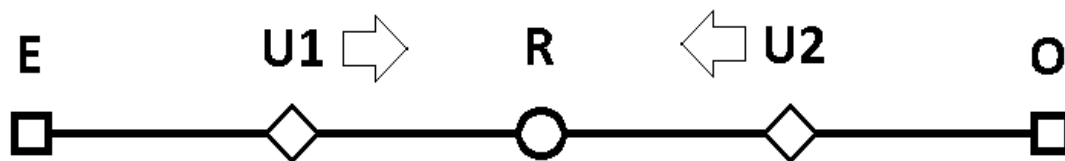
16 Rogers, Peter W., *Nation, Region and History in Post-Communist Transitions. Identity Politics in Ukraine, 1991-2006.* (Stuttgart: Ibidem Verlag, 2008), 259.

17 Coakley, John. 2010. "Mobilizing the Past: Nationalist Images of History." University College Dublin. 535-536, dostupné z: <http://www.tandfonline.com/loi/fnep20> (staženo 27.3.2014), 535-536.

18 Veřejná přednáška prof. Jaroslava Hrycaka

19 Riabchuk, Mykola, "Culture and Cultural Politics in Ukraine: A postcolonial Perspective." In *Dilemmas of State-Led Nation Building in Ukraine*, ed. Taras Kuzio, Paul D'Anieri (Preager Publishers: 2002), 47.

(U1 a U2). Požadovaným výsledkem není, aby se jedna z Ukrajín přesunula do pozice té druhé, ale aby se vzájemně sblížily, ideálně v rovnovážném bodě „R“.²⁰

1.3 Ukrajinský národní projekt a diskurz „o dvou Ukrajinách“

V úvodu této práce autor určil odlišné vnímání minulosti jako jeden z hlavních faktorů rozdělujících společnost na dva dominantní tábory. Je to dáno historicky. Během světových válek Ukrajinci bojovali nejen na různých stranách, ale také proti sobě. Mají rozdílné osobní zkušenosti s životem v Sovětském svazu a samostatné Ukrajině. Jedni byli obětí sovětského systému, ti druzí jeho agenty. Zatímco rusofonní část se stále nemůže vzdát sovětské historické identity a akceptovat protiruské vidění dějin, ukrajinofonní část vnímá tu rusofonní jako cizorodý prvek. Obě části zachovávají loajalitu vůči nově etablovanému ukrajinskému státu, ale každá se považuje za jediné „skutečné“ Ukrajince. V těchto podmínkách, s odvoláním na Huntingtonovu koncepci „střetu civilizací“, vznikl diskurz s metaforickým označením mýtus o dvou Ukrajinách,²¹ který má výše zobrazené schematické znázornění.

První Ukrajinou se rozumí ta západní – za sovětských časů periferie a po roce 1991 zázemí národně demokratického tábora.²² Jeden z neaktivnějších účastníků diskuze o „dvou Ukrajinách“, *Mykola Rjabčuk*, buduje pozitivní obraz Haliče na pozadí „kreolizovaného Maloruska“. Přívlastkem „kreolizovaný“ poukazuje na její ambivalentní identitu a rozpolcenost ve vnímání z pozice ukrajinských dějin. Rjabčuk vidí historickou misi Haliče v „revitalizaci“ celé historické Ukrajiny prostřednictvím „de-sovětizace“ a tím i „de-kolonizace“ její východní části. Vznik rusofonní Ukrajiny považuje za historickou chybu, vyžadující nápravu. Obraz západní Ukrajiny je doplněný

20 Rudakevyč, Oleh. M., „Pryncyp, ščo rozkdyvaje sutnistnu oznaku nacionalnych spilnot.“ In *Ukrajinsky polityčna nacija: problemy stanovlennja. Zbirnyk naukovykh statej*, ed. Rozumnyi M. M., Stenyk M. T., Jablonskyi V. M. (Kyjiv: Natsional'nyi instytut stratehichnykh doslidzhen, 2012), 63.

21 Zhurzhenko, Tatiana. 2013. „The Myth of Two Ukraines. Comment on Mykola Riabchuks Article “Ukraine: One State, Two Countries?”“ dostupné z: <http://www.iwm.at/uncategorized/the-myth-of-two-ukraines/> (staženo 4.5.2014).

22 *Ibid.*

o další srovnání s východní Ukrajinou: proletářská – buržoazní, demokratická – autoritářská, evropská – sovětská, rozvinutá – zaostalá atd.²³

Druhou Ukrajinou se rozumí ta východní - kdysi klíčový region Sovětského svazu a v současnosti oblast čelící marginalizačním trendům. Zde se rozšířil mýtus o staletí trvajícím soužití s Ruskem v rámci „slovansko-pravoslavné civilizace“, která se rozpadla pod působením vnějších sil. Halič je vnímána jako periferní součást západní civilizace a haličský nacionalismus jako nástroj nového světového pořádku, který přináší na slovanskou půdu desintegrační tendence. Pozitivní obraz Haliče coby „ukrajinského Piemontu“ je nahrazen obrazem „ukrajinského Vendée“, s narážkou na negativní historické dědictví této francouzské oblasti v období Velké francouzské revoluce.²⁴ Dalším zásadním rozdílem oproti západní Ukrajině je, že východní část identifikuje sama sebe ne v národních, ale v sociálních kategoriích.²⁵

Je dlužno upozornit, že diskurz o *dvou Ukrajinách* je příliš kategorický a neznázorňuje dostatečně zřetelně existenci demograficky významné „střední Ukrajiny“, která leží mezi první a *druhou Ukrajinou*, a tím, paradoxně, zabraňuje přímému střetu či odtržení jedné ze *dvou Ukrajin*.²⁶ Uchování „střední Ukrajiny“ bylo za vlády prezidenta Kučmy uměle podporováno ukrajinskou technokratickou elitou v rámci oficiální politické agendy. V této souvislosti je na místě mluvit o *technokratickém národním projektu*, jehož primárním úkolem bylo udržování vnitrosociální stability a upevnění pozic vládnoucí elity. Ovšem, jak plyne z postřehů Rjabčuka, takový stav se negativně odráží na akceschopnosti ukrajinského státu.²⁷ Ve výsledku Ukrajina jako celek ustrnula v pozici, kterou *Taras Kuzio* popisuje jako „na půl cesty“ mezi modely národního projektu baltických států, kde byla nasazena silná nacionalizační politika, a opačným případem Běloruska, kde sovětský, potažmo ruský prvek převládl.²⁸ Na výše uvedené ose je *technokratický národní projekt* umístěn přibližně v oblasti bodu „R“.

V praxi nejpatrnějším projevem institualizace *technokratického* národního projektu je ambivalentní ukrajinská ústava z roku 1996, v níž je zakotven jak občanský, tak národnostní (ve smyslu etnického) princip zároveň. Ústava definuje ukrajinský národ (*narod*)²⁹ jako „*občany Ukrajiny všech národností [nacionalnostej]*“.³⁰ Pod

23 Kuzio, Taras, „The Nation-Building Project in Ukraine and Identity: Towards a consensus.“ In *Dilemmas of State-Led Nation Building in Ukraine*, ed. Taras Kuzio, Paul D'Anieri (Preager Publishers, 2002), 18-19.

24 Zhurzhenko.

25 Veřejná přednáška prof. Jaroslava Hrycaka.

26 Ryabchuk, *Vid Malorosiyi*, 187-188.

27 Riabchuk, Mykola, „Culture and Cultural Politics...“, str. 48.

28 Kuzio, „The Nation-Building“, 18.

29 Ukr. Український народ

pojmem ukrajinský národ (*nacija*)³¹ lze rozumět etnické Ukrajince. Rusové a další jsou definováni jako národnostní (*nacionalni*) menšiny³². Článek č. 11 praví: „*Stát podporuje konsolidaci a rozvoj ukrajinského národa [nacij], jeho historického sebeuvědomění, tradic a kultury, stejně tak rozvoj etnické, kulturní, jazykové a náboženské svébytnosti všech původních národů [narodiv]³³ a národnostních [nacionalnych] menšin Ukrajiny.*“³⁴ Článek č. 53 o právu občanů na vzdělání praví: „*Občanům, kteří patří k národnostním [nacionalnym] menšinám, je v souladu se zákonem garantováno právo na výuku v rodném jazyce [...].*“³⁵ Čili formálně ukrajinská ústava klade důraz na princip občanství, ale zároveň zanechává mnoho prostoru pro volný výklad menšinových prav. Politické síly zastupující rusofonní část obyvatelstva využívaly tohoto ústavního nedostatku a opakovaně si nárokovaly právo titulního národa, což zahrnuje přidělení oficiálního státního statutu ruskému jazyku.³⁶ Jedná se o léta se vlekcí debaty ohledně statutu ruského jazyka, které těsně souvisí se spory ohledně zachování unitárního uspořádání státu či jeho federalizaci.

Dle stavu z 90. let byla výsledkem národního projektu existence *národa Ukrajiny* spíše nežli *ukrajinského národa*.³⁷ Při bližším přihlédnutí, jak poukazuje Kasjanov, lze dojít k názoru, realizace ukrajinského národního projekt spočívala v derusifikaci etnických Ukrajinců, nikoliv všech obyvatel Ukrajiny. S tímto smyslu, ukrajinský národní projekt do značné míry uspěl již v 90. letech. Ovšem jde-li o vytváření národa ve smyslu politické či občanské identity, tyto snahy zůstaly pouhou politickou deklarací.³⁸

1.4 Závěr: východisko z krize ukrajinského národního projektu

V literatuře se nejčastěji vyskytují dva návrhy, jak vyvést ukrajinský národní projekt z krizové situace: buď se rusofonní část obyvatel „sroste“ s ukrajinským

30 Ústava Ukrajiny z roku 1996. dostupná na <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80?test=4/UMfPEGznhhc6u.Zi/PVGHRI4wos80msh8Ie6>, (staženo 14.4.2014).

31 Ukr. українська нація

32 Ukr. національних меншин

33 Ukr. корінних народів

34 Ústava Ukrajiny.

35 Ústava Ukrajiny.

36 Kasianov, Heorhij, *Ukrajina 1991-2007. Narysy novitnoji istoriji*. (Kyjev: Nash chas, 2008), 132.

37 Szporluk, Roman, *Ukraine: From an Imperial Priphery to a Sovereign State*. Vol. 126, no. 3 (Summer 1997), str. 85-120. (Daedalus, 1997), 85-120.

38 Kasianov, *Ukrajina 1991-2007*, 132.

etnickým jádrem, nebo má získat statut rovnocenné etnokulturní entity.³⁹ Čili buď má dojít k plné homogenizaci (čti ukrajinizaci) Ukrajiny, anebo k plné institucionalizaci etnokulturních nároků rusofonních obyvatel. V obou případech by se mělo jednat o integraci v rámci demokratického státu.

Zastánci první volby jsou Taras Kuzio a vlivný ukrajinský publicista Mykola Rjabčuk, podle kterých je re-ukrajinizace historicky spravedlivým počinem. Ukrajinská identita je podle nich navíc příliš ohrožená na to, aby bylo možné bez obav institucionalizovat dvoujazyčnou a dvouetnickou verzi Ukrajiny.⁴⁰ Kuzio varuje před federalizací Ukrajiny, protože by se tím upevnil post-koloniální status quo.⁴¹ Kuzio se tak odvolává na tzv. antikoloniální diskurz Mykoly Rjabčuka, který ve své knize „Od Maloruska Maloruska k Ukrajině. Paradoxy opožděné národotvorby“ přesvědčuje čtenáře, že je Ukrajina obětí ruské kolonizace. Tím Rjabčuk rozumí vysokou míru promíchanosti ukrajinské kultury a jazyka s ruskými, což ve výsledku vede ke „kreolizaci“ ukrajinské společnosti. Na druhou stranu, Rjabčuk připouští i volbu občanského modelu, ale jen pod podmínkou existence silných demokratických institucí, které zatím v Ukrajině nebyly vytvořeny.

Opačného názoru jsou *Andrew Wilson*, *Gwendyn Sasse* a *Stephen Shulman*. Tito autoři považují ukrajinizaci za neliberální počín, který může vést k vnitřnímu konfliktu. Shulman navrhuje akceptovat výsledky minulosti jako dané a vyhnout se pokusům o překonávání historické nespravedlnosti. Podle něj je lepší národní projekt stavět na motivech, které spojují, dokonce i kdyby to znamenalo akceptování jakési „východoevropské identity“.⁴² Názorově blízký těmto autorům je i Jaroslav Hrycak. Podle něj by národnímu projektu prospěl větší důraz na vytváření hodnot a menší důraz na vytváření identity.⁴³

---

39 Neubert, Claudia, *Nationsbildung in der Ukraine und die Figur Ivan Mazepas* (Münster, 2008), 12.

40 D'Anieri, Paul, "Introduction: Debating the assumptions of State-Led Nation Building in Ukraine." In *Dilemmas of State-Led Nation Building in Ukraine*, ed. Taras Kuzio, Paul D'Anieri (Preager Publishers: 2002), 3-5.

41 Kuzio, "The Nation-Building", 11.

42 D'Anieri, "Introduction: Debating", str. 6.

43 Veřejná přednáška prof. Jaroslava Hrycaka

2. Národ. Hledání konceptuálního přístupu

Stalo se dobrým zvykem zahajovat diskuze o ukrajinském národě otázkou Mychajla Hruševského: „Kdo jsou Ukrajinci a co chtějí?“ Tato kapitola prezentuje hlavní výklady pojmu národ a jejím cílem je částečně odpovědět na Hruševského otázku „Co je ukrajinský národ?“ a především určit, který výklad pojmu národ je pro ukrajinský národní projekt nejvhodnější a proč.

V této práci byla definice národa odvozena z definice národního projektu v předešlé kapitole. Čili národ je zde chápán jako pospolitost, která sdílí společnou představu o minulosti, disponuje politicko-institucionální dimenzí a je konsolidována na základě národního projektu.

V literatuře neexistuje definice národa, na níž by se shodli všichni autoři. Obecně tyto definice vedou k závěru, že národ je kolektivním fenoménem. Často je například citována definice národa Josefa Stalina: „*Národ je historicky ustálená pospolitost lidí, která vznikla na bázi společné řeči, území, hospodářského života a psychického založení, projevujícího se v pospolitosti kultury.*“⁴⁴ Pod pojmem národ se zpravidla myslí lidská společnost s atributy kolektivní homogenity, jako jsou etnická příslušnost, jazyk, ideologie, náboženské přesvědčení, společná historie atd. Takto široce vymezené pojetí národa ale není pro potřeby dané práce dostačující, proto jsou níže prezentovány základní konceptuální přístupy k dané problematice z výkladu Anthony Smitha: modernismus, neo-perennialismus, etnosymbolismus a primordialismus. Je nutno podotknout, že ačkoliv Smithův teoretický rámec má vysoce oceňovanou popisnou funkci, jeho pojetí není všeobecné platné. Důvodem je především to, že mezi vyjmenovanými konceptuálními přístupy nelze provést striktní dělicí čáru.

2.1 Modernistické pojetí národa

Modernisté vytvořili v současnosti nejuznávanější koncepci národa. Její výklad vychází z představy, že národ je fenomén vzniklý v důsledku masového praktikování národní ideje od začátku moderní doby⁴⁵. K modernistům v první řadě patří Arnošt Gellner, podle kterého byl vznik národů důsledkem vznikající masové výroby,

44 Ozhevan, Mykola A, „Ukrayinske nacijetvorennia: zavysannja miž modernom i postmodernom.“ In *Ukrayinska polityčna nacija: problemy stanovlennja. Zbirnyk naukovych statej*, ed. Rozumnyi M. M., Stenyk M. T., Jablonskyi V. M. (Kyjiv: Natsional'nyi instytut stratehichnykh doslidzhen, 2012), 6-7.

urbanizace a osvojením si vysoké kultury a s ní souvisejícího nacionalismu širokými masami lidu.⁴⁶ Podle Gellnera národy nebyly „probouzeny“ národními buditeli, ale byly „vynalézány“ nacionalisty. Národ je tedy myšlenkovým konstruktem, jehož nositelé sdílí model chování determinovaný tímto konstruktem. V praxi to znamená loajalitu vůči vlastnímu státu a národu v podobě užívání společného jazyka, uctívání společně vnímaných dějin atd. Další autor, Benedict Anderson, je zařazován mezi modernisty kvůli zdůrazňování role vznikajícího masového tisku na konci 18. století. Snadněji dostupnost tištěných informací vedla ke zvýšení počtu lidí schopných číst a představit si sebe sama jako součást jakéhosi virtuálního společenství, neboli slovy autora *imagined community*.⁴⁷ Na Andersona navazují další autoři, jako Ruth Wodak, Rudolf De Cillia, Martin Reisigl, kteří chápou národ jako mentální konstrukt rozvíjený v rámci narativního diskurzu. Tedy národ je spíše tím, co si o něm představujeme, než tím, čím ve skutečnosti je. O roli subjektivního vědomí pospolitosti coby hlavní podmínky vzniku národa pojednává Max Weber, ovšem s důrazem na emocionální angažovanost.⁴⁸ Rovněž Walker Connor zdůrazňuje iracionální a emocionální vazbu k často domnělým, nicméně vnímaným jako společným předkům, jako jeden z rozhodujících faktorů národní pospolitosti. Podle něj je nikoliv racionálně zdůvodněná či faktická historie, ale intuitivně vnímaná či cítěná historie klíčovou dimenzí národní pospolitosti.⁴⁹

Podle Stuarta Halla jsou tím, co formuje národní kulturu, národní mýty. Narace národní kultury je prezentována takovým způsobem, aby vytvářela pocit společně sdílených zkušeností, obav a triumfů, aby jedinec spojoval svůj život s osudem národa. Vytváří se zdání o národu coby entitě, která je neměnná a uniformní. Modernista Eric Hobsbawm přišel s pojmem vynalezení tradic⁵⁰, čímž se rozumí systém rituálů a symbolů, jejichž funkcí je uspořádat chaos historických událostí v dobře srozumitelnou představu.⁵¹ Na rozdíl od většiny modernistů (Ernest Gellner, Benedict Anderson, Walker Connor), přisuzuje Hobsbawm vedoucí roli ve vytváření národa výlučně elitám. To ovšem nemění nic na obecné shodě mezi modernisty, že právě mýty hrají klíčový význam při utváření národní pospolitosti. Podle Johna Coakleyho se historické mýty

46 Smith, Anthony, *The Cultural Foundations of Nations* (Blackwell Pub, 2008), 3.

47 Smith, *The Cultural Foundations*, 4.

48 Neubert, *Nationsbildung in der Ukraine*, 21.

49 CONNOR, Walker: *Ethnonationalism*. 1994: str. 202.

50 Ilustrativním příkladem se uvádí hudebně-taneční kultura Flamenco. Táto kultura původně existovala pouze v mezích Andalusiie, ale v období moderny byla "vynalezena" pod nálepkou španělské národní tradice.

51 Wodak, de Cillia, Reisigl, 24.

vytváří ne tolik za účelem obnovení historické kauzality, ale za účelem psychologického hledání symbolů, které by evokovaly národní sebejistotu v současnosti.⁵² Pro modernisty je příznačné chápat identitu nejen jako sdílení společného původu, ale i jako sdílení společných hodnot a principů, které, jak zdůrazňuje Montserrat Guibernau, jsou základem otevřené demokratické společnosti.⁵³

Závěrem lze o modernistech tvrdit následující: (1) vnímají národ a jeho dějiny jako mýtus; (2) uznávají premoderní a moderní existenci národa jen do omezené míry; (3) inklinují k občanské koncepci národního projektu.

2.2 Perennialistické pojetí národa

Perennialismus (v minulosti označován jako primordialismus, v současnosti se objevuje i název neo-perennialismus) na rozdíl od modernismu předpokládá existenci národa v době premoderní, tedy před tím, než se národní pospolitost a nacionalismus staly masovými fenomény. Zdůrazňuje se skutečnost, že premoderní společnosti již znaly pojem *natio*, a praktikovaly, byť v omezené míře, různé formy společenské loajality. Jako ideový základ premoderního národa sloužilo biblické narativum o starodávném Izraeli.⁵⁴ Skrze dějinně definovanou kolektivní existenci dokázali Židé dříve než ostatní vnímat minulost jako prostor pro reflexi existenciálních témat. Židovský národ tak figuroval jako prototyp evropských národů.⁵⁵ Vedle Izraele sloužily jako prototyp národa rovněž starověké Athény, Sparta a Římská republika.⁵⁶ Perennialismus téměř nerozlišuje pojmy etnicita a národnost. Na rozdíl od primordialistů (viz dále) berou perennialisté národ jako vždy existující historický a sociální fenomén, nikoliv přirozený.⁵⁷ Vnímají národ jako reálně existující věc bez nutnosti masového praktikování nacionalismu.

Pro perennialistické pojetí národa je příznačné inklinovat k etnocentické koncepci národního projektu a teleologickému vnímání národních dějin. Národ je

---

52 Coakely, „Mobilizing the Past“, 540.

53 Montserrat, Guibernau. 2004. “Anthony D. Smith on nations and national identity: a critical assessment.” *Nations and Nationalism* 10 (1/2), 2004, 125–141. Open University. Dostupné z: http://homepage.univie.ac.at/herbert.preiss/files/Guibernau_Smith_on_nations_and_national_identity.pdf (staženo 15.3.2014), 126-127.

54 Smith, *The Cultural Foundations*, 4-5.

55 Činátl, Kamil, *Dějiny a vyprávění. Palackého dějiny jako zdroj historické obraznosti národa.* (Argo, 2011), 10.

56 Smith, *The Cultural Foundations*, 22.

vnímán jako moderní ekvivalent pro vždy existující premoderní etnické identity. Za zastávce tohoto výkladu je často považován francouzský historik a filozof Ernest Renan (1823–1892) a americký sovětolog John A. Armstrong (1922–2010).

2.3 *Národ v pojetí etnosymbolismu*

Anthony Smith se distancoval od modernismu jasným odmítnutím známého Gellnerova tvrzení o tom, že to je nacionalismus, co vytváří národy, nikoli naopak.⁵⁸ Jak tvrdí Montserrat Guibernau, Smithovo pojetí národa se od modernistického liší v tom, že považuje národní mýty, symboly a tradice za klíčové komponenty tzv. společenského etnosymbolismu, nikoliv součást nacionalistických doktrín.⁵⁹

Pro Smitha je národ víc než pouhý objekt nacionalistické ideologie, protože sám vyvinul dědičné symboly a komunikační kódy ještě před příchodem nacionalistické ideologie.⁶⁰ V Smithově pojetí je národ „*lidská společnost, která [sama] sebe pojmenovala a definovala, jejíž členové kultivují společně sdílené mýty, paměť, symboly, hodnoty a tradice, obývají a identifikují se s historickou domovinou, vytváří a šíří osobitou společenskou kulturu, a sdílí zvyky a společné zákony*“.⁶¹ Tedy národ je schopen vytvářet vlastní identitu, přisvojovat si teritorium a vytvářet narativa nezávisle na nacionalistické ideologii.

Smith nezpochybňuje roli nacionalismu při formování národa, jen dbá na důsledné oddělování pojmů národ a nacionalismus. Smith striktně vymezuje roli nacionalismu jako „*ideologického hnutí pro získání a udržení autonomie, jednoty a identity ve jménu obyvatelstva, [usilujícího] o konstituování již existujícího nebo potenciálního 'národa'*“.⁶² Nacionalismus se tedy nepodílí na vzniku národa per se, jen mu dodává politicko-institucionální dimenzi a není nutně masovým fenoménem.⁶³

Právě Smithovo pojetí národa a jeho důsledné oddělování pojmů „národ“ a „nacionalismus“ inspirovalo autora této práce k vytvoření vlastní definice pojmu „národní projekt“ (viz úvod první kapitoly). Ovšem jeho etnosymbolické pojetí národa

---

57 Smith, Anthony D, *Nationalism and Modernism : A Critical Survey of Recent Theories of Nations and Nationalism*. (Routledge, 1998), 159.

58 Gellner, Arnošt, *Národy a nacionalismus* (Praha, 1993), 67.

59 Montserrat, „Anthony D. Smith“, 126-127.

60 Smith, *The Cultural Foundations*, 24-25.

61 *Ibid.*, 19.

62 *Ibid.*, 15.

je pro účely této práce schematicky příliš složité a z toho důvodu není dále zohledňováno.

2.4 Primordialistické pojetí národa

Počátky primordialismu vedou od Johannese Herdera, který jako první odmítl tradiční dynastickou společnost a vyrovnal status všech společenských vrstev. Hlavní rysy primordialismu jsou důraz na pokrevnost, etnickou čistotu a etnickou stálost. Dynastická loajalita, třídní či náboženská identita hrají druhořadou roli.⁶⁴ Toto pojetí národa má své kořeny v představě inspirované německým romantismem, kde je národ chápán jako organická entita⁶⁵ a odvěká pospolitost krví spřízněných lidí.⁶⁶

Mezi nepočtené zastánce primordialismu patří Pierre van den Berghe, jenž charakterizuje národ jako širší formu příbuzenství, které se řídí principem endogamie. Z primordialistického sociobiologického pohledu jsou atributy moderního národa (především nacionalismus) jen formálními doplňky.⁶⁷ Primordialisté navíc připisují modernismu manipulační charakter, o čemž svědčí i názvosloví, kterým modernismus označují (instrumentalismus a mobilizacionismus).⁶⁸

V současnosti se většina badatelů distancovala od této koncepce nejen z etických, ale i věcných důvodů. Primordialismus totiž neobstál v následující otázce. Pokud jsou biologické charakteristiky dostatečné k udržení povědomí společného původu, obzvláště v rámci mnohočetné komunity, proč tedy společnost nutně vytváří mýtus o společných předcích? Mýtus přeci není biologickou skutečností.⁶⁹ Primordialistická koncepce není s to vysvětlit existenci národů, jako jsou například Švýcaři. Neposkytuje odpověď na otázku: „Proč se Valoni nehledě na svou jazykovou a

---

63 Montserrat, „Anthony D. Smith“, 128.

64 Poznámky z hodiny ze dne 12.03.2014 v rámci předmětu "Ethno-Nationalist History-Making in the Post-Communist World", *Emil Souleimanov*.

65 Smith, Anthony D, *Nationalism and Modernism : A Critical Survey of Recent Theories of Nations and Nationalism*. (Routledge, 1998), .146.

66 *Ibid.*, 152-157.

67 *Ibid.*, 147.

68 Janmaat, Jan Germen, *Nation-Building in Post-Soviet Ukraine. Educational policy and the response of the Russian-speaking population*. (Utrecht/Amsterdam, 2000), 12.

69 Smith, Anthony D, *Nationalism and Modernism : A Critical Survey of Recent Theories of Nations and Nationalism*. (Routledge, 1998), 147-150.

náboženskou blízkost necítí být Francouzy?“ Rovněž primordialistické tvrzení o neměnnosti národnostního cítění bylo dávno překonáno.⁷⁰

V Ukrajině vznikla koncepce národa blízká té primordiální v meziválečném období. Autorem byl Dmytro Doncov (1883–1973), ideolog ukrajinského tzv. integrálního nacionalismu. Ovšem jeho koncepce není pro novodobý ukrajinský národní projekt relevantní.

2.5 Pojetí ukrajinského národa

Tato podkapitola si klade za cíl přiřadit jednotlivé ukrajinské autory k jednomu ze čtyř výkladů ukrajinského národa: modernismus, perennialismus, etnosymbolismus a primordialismus. Pro potřeby této práce je dostačující rozřazení na modernisty a perennialisty. Primordialismus zde není brán v potaz, protože nezohledňuje národní mýtus coby faktor společenské pospolitosti.

Za perennialisty lze považovat všechny autory s teleologickým přístupem k dějinám: historik Anatolij P. Ponomarjov (1939–2002), archeolog Leonid L. Zaliznjak (1951), historik Jaroslav R. Daškevyč (1926–2010) a historik Ivan L. Rudnyckyj (1919–1984).⁷¹ Z perennialistického hlediska ukrajinské etnikum (či potenciální národ) existovalo ještě ve starověku v oblasti středního Dněpru, Volyně, Haliče a Podolí, což se do značné míry kryje s teritoriem bývalé Kyjevské Rusi. Jednalo se o etnokulturní společnost, která v 16. a 17. století intenzivně usilovala o nezávislost a částečně jí dosáhla v období 1917–1921. Pro ukrajinské perennialisty je charakteristická následující formulace Zaliznjaka: „*Ukrajinské etnikum [sice] ztratilo jím [samotným] stvořené [Kyjevské] impérium, ale pokračovalo v existenci bez státnosti na svém etnickém území. V 17. st. se [ukrajinské etnikum] znovu pokouší vytvořit vlastní stát pod vedením Bohdana Chmelnyckého. Třetí a čtvrtý pokus o budování státu Ukrajinci připadají na období 1917–1920 a současnost.*“⁷² Tento výklad navazuje na „velký příběh“ Hruševského pod názvem *Ukrajina-Rus* a slouží jako zdroj legitimacy pro současný ukrajinský národní projekt.

70 Janmaat, Nation-Building, 32.

71 Kasianov, Georgij, “Rewriting and Rethinking: Contemporary Historiography and Nation Building in Ukraine.” In *Dilemmas of State-Led Nation Building in Ukraine*, ed. Taras Kuzio, Paul D’Anieri (Preager Publishers, 2002), 30-34.

72 Zaliznyak, Leonid. Pokhodzhnnya ukrajinskoho narodu. Aneliz kontseptsij. Dostupné z <http://www.lrc.org.ua/projects/etnogenez-ua11.html> (staženo 4.3.2014).

Ukrajinský modernismus je zastoupený menším počtem autorů, mezi které patří zejména historikové *Jaroslav Hrycak*, *Roman Szporluk*⁷³ a také *Hryhorij Kasjanov*. Na rozdíl od perennialistů ukrajinští modernisté považují za počáteční fázi vzniku ukrajinské kolektivní identity období kozáckých povstání v 16. a 17. století, nikoliv období existence Kyjevské Rusi. Vznik moderního ukrajinského národa je datován na období přechodu z agrární ke kapitalistické společnosti stejně jako v případě evropských národů. Čili modernistický výklad odmítá perennialistickou tezi o tisícileté historii Ukrajiny a zkracuje „starobylost“ Ukrajiny až o šest století. Z tohoto důvodu podle Kasjanova modernistické chápání ukrajinského národa je pro současné potřeby ukrajinského národního projektu méně vhodné než perennialistické.⁷⁴

2.6 Závěr

Většina ukrajinských autorů se přiklonila k perennialismu a vychází z představy o tisíc let existujícím ukrajinském národu, nebo jinými slovy, že první fáze utváření ukrajinského národa připadá na dobu vzniku Kyjevské Rusi. Modernisté považují za dobu vzniku ukrajinského národa období kozáckých povstání, čímž oslabují základní teleologické schéma ukrajinských dějin.

Z toho důvodu je modernistický výklad spíše vhodný pro občanský model národního projektu, zatímco perennialistický výklad lépe koresponduje s potřebami etnocentrického národního projektu. Nicméně ať už je ukrajinský národ definován podle modernistické či perennialistické koncepce, v obou případech klíčovým kritériem národní pospolitosti zůstává nutnost celospolečenského sdílení historických mýtů.

3. Role nacionalismu při stanovení národního projektu

Pro potřeby této práce byl výklad pojmu nacionalismus odvozen z definice národního projektu v kapitole jedna. Čili nacionalismus je zde chápán jako kolektivní ideologie, která mobilizuje národní pospolitost ve věci realizace národního projektu

73 Kasianov, "Rewriting and Rethinking", 35-39.

74 Hrytsak, Yaroslav, "On the Relevance and Irrelevance of Nationalism in Contemporary Ukraine." In *A Laboratory of Transnational History Ukraine and Recent Ukrainian Historiography*, ed. Georgiy Kasianov, Philipp Ther (Budapest: Central European University Press, 2009), str. 237.

mimo jiné s využitím nacionalisty mytologizované minulosti. Představitelé nacionalismu jsou ti, kteří se podílí na mytologizaci minulosti, kteří vytváří národní identitu pomocí národních mýtů.⁷⁵ Bez nacionalismu národ zůstává „pouhou“ etno-kulturní entitou, která postrádá politicko-institucionální dimenzi.

Definice nacionalismu se ve většině případů zaměřují především na jeho funkcionalistické aspekty. Jedná se především o instrumentalizaci kolektivní paměti, hodnot, symbolů a mýtů o společném původu a výlučnosti.⁷⁶ John Coakley popisuje nacionalismus jako ideologii koordinující heterogenní složky společnosti ve prospěch společných potřeb a ospravedlnění legitimacy národního úsilí na mezinárodní scéně.⁷⁷ Čili nacionalismus podněcuje homogenizaci „zevnitř“ a vymezování se „navenek“. Anthony Smith vnímá nacionalismus jako ideologii, která instrumentalizuje národní mýty podle současných a budoucích potřeb národní agendy.⁷⁸ Walker Connor ve své eseji „When is a nation?“ poukazuje na skutečnost, že časový úsek, kdy se nacionalismus stává masovým fenoménem, je fakticky momentem vzniku moderního národa.

Podle konfliktologa Rogera Petersena síla nacionalismu stoupá, když vzroste společenské vnímání stavu ohrožení, většinou vinou měnících se okolností vyvolaných zvnějšku. Strach se zakládá na šíření informací doprovázených intenzivními emocemi, strachem o vlastní bezpečí, rozhořčením z nespravedlnosti a voláním po odplatě.⁷⁹ Nacionalismus se významně podílí na procesech nazývaných sekuritizace. Jedná se o termín z oboru bezpečnostních studií zavedený Kodaňskou školou, kterým se označuje záměrné konstruování představ o vnějším ohrožení v momentě, kdy taková hrozba objektivně neexistuje.⁸⁰

Nacionalismus hraje roli v procesu tzv. sakralizace národa – tento termín používá Martin Schulze Wessel a řada dalších spoluautorů publikace „Nationalisierung der Religion und Sakralisierung der Nation im östlichen Europa“. Míjí se tím proces přechodu společnosti od tradičního a náboženského paradigmatu směrem k sekulárnímu a modernímu řádu. Čili jakýsi přechod od společnosti věřících ke společnosti politicky

75 Kolstø, Pål, „Assessing the Role of Historical Myths in Modern Society“: In *Myths and boundaries in south-eastern Europe*, ed. Pål Kolstø (London: Hurst & Company, 2005), 16-19.

76 Smith, Nationalism and Modernism, 45.

77 Coakely, „Mobilizing the Past“, 541.

78 Smith, Anthony, *The Antiquity of Nations*. (Cambridge: Polity Press, 2004), 33-34.

79 Kolstø, Pål, *Media Discourse and the Yugoslav Conflicts: Representations of Self and Other* (Ashgate, 2009), 5-6.

80 *Ibid.*, 10.

aktivních. Neboli také přenesení posvátnosti z Boha na národ.⁸¹ V případě Ukrajiny je proces sakralizace národa relevantní především pro oblasti, kde převládala uniátská církev. V oblastech spadajících pod jurisdikci ortodoxní církve k sakralizaci národa došlo jen ve velice omezené míře.⁸²

Na následujících řádcích si autor klade za cíl určit, kdo je nejvýznamnějším nositelem ukrajinského nacionalismu v procesu formování národního projektu. Další otázkou je, kdy lze o ukrajinském nacionalismu mluvit jako o masovém jevu.

3.1 Vývoj ukrajinského nacionalismu od druhé poloviny 19. století do roku 1991

Ukrajinský nacionalismus má různá specifika v závislosti na regionu. Nejvíce zakořenil v tehdy rakouské Haliči, kde těžil ze tří faktorů modernizace: (1) relativně liberální politické prostředí, (2) dostupnost významným knižtiskařským průmyslem,⁸³ (3) sekularizovaná byrokracie⁸⁴ a (4) dostupnost vzdělání.⁸⁵ V meziválečném období se ukrajinská národní ideologie výrazně zradikalizovala pod tlakem menšinové politiky v rámci druhé Polské republiky. To, co bylo za Rakousko-Uherska povoleno, nyní bylo Ukrajincům ve značné míře odepřeno: právo na vzdělání, právo na používání vlastního jazyka a právo na vlastnictví půdy.⁸⁶ Hlavním nositelem západoukrajinského nacionalismu byla Organizace ukrajinských nacionalistů (OUN)⁸⁷, jejíž politický program předpokládal vytvoření silně etnocentrického ukrajinského státu. V podmínkách válečných útrap ukrajinský nacionalismus dosáhl nejvyššího stupně

---

81 Wessel, Martin Schulze, „Einleitung. Die Nationalisierung der Religion und die Sakralisierung der Nation im östlichen Europa.“ In *Nationalisierung der Religion und Sakralisierung der Nation im östlichen Europa*, ed. Martin Schulze Wessel (Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 2006), 7-8.

82. Himka, John-Paul. 2006. „The place of Religion in the Ukrainian National Revival.“ In *Nationalisierung der Religion und Sakralisierung der Nation im östlichen Europa*, ed. Martin Schulze Wessel (Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 2006), 98-99.

83 Hrytsak, „On the Relevance and Irrelevance of Nationalism“, 235-236.

84 Hann, Chris, „Nationalism and civil society in the central Europe: from Ruritania to the CEuroregion.“ In *The state of the Nation: Ernest Gellner and the theory of nationalism*, ed. John A Hall (Cambridge: University Press, 1998), 245.

85 Szporluk, Roman, „Thoughts about change: Ernest Gellner and the history of nationalism.“ In *The state of the Nation: Ernest Gellner and the theory of nationalism*, ed. John A Hall (Cambridge: University Press, 1998), 28.

86 Hann, „Nationalism and civil society“, 247.

87 Organizace ukrajinských nacionalistů (OUN) v únoru 1940 se rozpadla na „umírněné mefnykovské“ křídlo a „radikální banderovské“ křídlo OUN(b).

radikality. Ovšem radikálnost nacionalistů se nesešla s úspěchem, a tak od programového etnocentrismu upustili.⁸⁸

V ruském záboru byl nacionalismus záležitostí úzkého kruhu intelektuálů, zatímco v masovém povědomí přetrvával jen na úrovni folklóru.⁸⁹ Na rozdíl od haličského nacionalismu byl méně radikální, pokud jde o vymezení se vůči Rusku, protože v ruském záboru společenská modernizace zaostávala za rakouskou Haličí. K tomu má být přičtena skutečnost, že ukrajinská identita se během carské nadvlády stala předmětem rusifikace.

Po celé sovětské období byl nacionalismus všemi dostupnými prostředky vytlačován ze společenského života. Teprve v roce 1989 se dostal na veřejnou politickou scénu. V té době v Ukrajinské SSR existovaly dva politické tábory: Komunistická strana Ukrajiny a národní demokratické síly vedené hnutím „Lidový Ruch“. Obě politické síly byly zastoupeny v republikánském parlamentu Ukrajinské SSR na základě voleb z března 1990⁹⁰ a obě soupeřily o přízeň republikánské veřejnosti. Komunisté byli v zájmu zachování svých slábnoucích pozic nuceni začít hrát na nacionalistickou vlnu. V této souvislosti se lze v literatuře setkat s pojmy „komunistický nacionalismus“ nebo „republikánský nacionalismus“,⁹¹ „národní komunisté“, „suverénní komunisté“, „republikánští komunisté“, „národně přeorientovaná“ nomenklatura a „nacionalizovaní komunisté“⁹² Autor této práce se přiklání k výrazu *technokratický nacionalismus*, aby zdůraznil čistě pragmatický charakter komunistické národní ideologie a povrchnost její vlastenecké rétoriky.

Projevem *technokratického nacionalismu* v praxi bylo legislativní posílení statutu ukrajinského jazyka a zahájení separátní výuky dějin Ukrajinské SSR. Tyto změny prosadila komunistická strana. Ovšem nikoli z vlastní iniciativy, ale pod tlakem opozice.⁹³ Dalším příkladem vnitrorepublikánského soupeření byla veřejná akce věnovaná pětisetletému výročí založení Záporožské Siči, kterou začátkem roku 1990 v Záporožské oblasti zorganizovali příslušníci opozičního hnutí. Akce se zúčastnilo přinejmenším čtyři sta tisíc osob.⁹⁴ Když komunisté viděli, jakou veřejnou podporu měly opozicí organizované oslavy Záporožské Siče, objevily se ve stranickém tisku

88 Veřejná přednáška prof. Jaroslava Hrycaka.

89 Kasianov, *Ukrajina 1991-2007*, 124-125.

90 *Ibid.*, 15-16.

91 Ryabchuk, *Vid Malorosiyi*, 134-135.

92 Kasianov, *Ukrajina 1991-2007*, 15-16.

93 *Ibid.*, 124-125.

94 *Ibid.*, 22.

texty přehodnocující historickou roli hejtmana Ivana Mazepy v rozporu se sovětskou historiografií.⁹⁵ Hnutí *Lidový Ruch* udržovalo v historických otázkách iniciativu a přicházelo s novými historizujícími tématy, zatímco nacionalismus „národních komunistů“ byl v tomto ohledu stále o krok pozadu.

Co se týče vyhlášení nezávislosti, hnutí *Lidový Ruch* nebylo v této otázce jednotné. Jedna jeho část nezávislost podporovala, ta druhá byla ochotná se spokojit s větší autonomií v rámci Sovětského svazu. Ukrajínští komunisté požadovali větší míru autonomie, obzvláště v hospodářské rovině, ale nepožadovali vystoupení Ukrajiny ze Sovětského svazu.⁹⁶ Ovšem srpnový puč v Moskvě v roce 1991 vedl k odcizení ukrajinské společnosti od sovětské vlády. Komunisté sice byli na jednu stranu stále naladěni na kompromis s centrální vládou v Moskvě, ale na druhou stranu se obávali, že mnohem přímočařejší národně-demokratický tábor přebere politickou iniciativu. V té situaci se „nacionalizované“ křídlo komunistů v čele s Leonidem Kravčukem uchýlilo k rozhodnějším krokům a dne 24. srpna 1991 prosadilo v republikánském parlamentu Akt o nezávislosti Ukrajiny,⁹⁷ který byl potvrzen téměř 90% podporou v celonárodním referendu ze dne 1. prosince 1991.⁹⁸ Jinými slovy při vyhlášení nezávislosti „národní komunisté“ vycházeli primárně z pragmatických motivů, méně z národního sebeuvědomění.

Hlavním mobilizačním faktorem byla především republikánská identita, vedle které jazyková, etnická a historická identita hrály až druhořadou roli. Proto vysoké procento lidí hlasujících v referendu pro nezávislost nesevídčí o vysoké národní uvědomělosti. Národní sebeuvědomění bylo na konci 80. let právě naopak nízké dokonce i mezi etnickými Ukrajinci. Nezávislost byla spojována s vyhlídkami na materiální blahobyt a nikoli na nabytí jazykových, národnostních či kulturních práv.⁹⁹ O tom svědčí sociologické údaje ohledně dynamiky počtu zastánců ukrajinské nezávislosti z let 1991–2008. V roce 1994 ukrajinskou nezávislost podporovalo přibližně 55 % obyvatel. Tento údaj se ke konci první dekády zvýšil, ale v průměru se pohybuje těsně pod hranicí 75 %.¹⁰⁰

---

95 *Ibid.*, 23.

96 *Ibid.*, 14.

97 *Ibid.*, 27-28.

98 *Ibid.*, 32.

99 *Ibid.*, 121.

100 Hrytsak, Yaroslav. 2011. „Khto taki ukrajyntsi i choho vony khochut.“ *Krytyka, ročník XV, číslo 7–8*, 165–166, dostupné z: <http://krytyka.com/ua/articles/khto-taki-ukrajyntsi-i-choho-vony-khochut> (staženo 4.7.2014).

3.2 Vývoj ukrajinského nacionalismu po roce 1991

V podmínkách postkomunistické Ukrajiny hnutí Lidový Ruch a k němu přidružené opoziční síly již nemohly čerpat svoji legitimitu z oponování komunistické moci a rychle se rozpadly. Část národnědemokratické inteligence se uchýlila ke společensko-politické účasti na národním projektu ve stylu „buditelů národa“ z 19. století. Část se zabývala národním projektem v akademické sféře.¹⁰¹ Bývala komunistická nomenklatura i nadále setrvala v klíčových vládních institucích.

V období nezávislosti zůstala poptávka po nacionalistické agendě na celkem nízké úrovni.¹⁰² Během krizových 90. let se občané uzavřeli do vlastních problémů. Společenská únava od ukrajinského státu se negativně odrazila na národní sebeidentifikaci obyvatelstva.¹⁰³ To však neznamená, že by problematika směřování národního projektu ztratila na aktuálnosti. Ukrajinský národní projekt neustále vykazoval na „etnicko-občanské“ ose jasné posuny, které Hrycak shrnul následujícím způsobem: za úřadování prezidenta Leonida Kravčuka se v letech 1991–1994 Ukrajina orientovala na etnocentrický model, za prezidenta Leonida Kučmy v letech 1994–2004 na občanský model, za prezidenta Viktora Juščenka v letech 2004–2010 se Ukrajina znovu přeorientovala na etnický model. Co se týče prezidentství Viktora Janukovyče v letech 2010–2014 Ukrajina neměla v otázce nation-buildingu žádnou jasnou agendu.¹⁰⁴

Přestože Kučmovi je připisováno směřování k občanskému modelu, hlavním bodem jeho politické agendy byla ukrajinizace. Pravděpodobně se ovšem nejednalo o vlastenecký počín, ale o snahu politické elity posílit státní nezávislost (především ve vztahu k Moskvě) a zároveň upevnit vládnoucí pozici dněpropetrovského klanu, v jehož čele Kučma stál.¹⁰⁵ Dalším svědectvím technokraticko-ukrajinizačních snah prezidenta Kučmy bylo přijetí koncepce národních dějin, která se vymezovala vůči Rusku. K tomuto kroku se odhodlal i přesto, že riskoval ztrátu podpory jihovýchodní Ukrajiny.¹⁰⁶ V této souvislosti je na místě držet se výše zmíněného označení *technokratický nacionalismus* i pro období do roku 2004.

Ukrajínští autoři často kritizují ukrajinské elity za to, že sledují své zájmy na úkor národní jednoty. Někteří jdou dokonce dál a obviňují elity z toho, že cíleně udržují

101 Kasianov, Ukrajina 1991-2007, 36-37.

103 Blynova, O. E. „Socialno-psychologični osoblyvosti etničnoji identyfikaciji studentiv Ukrajiny.“ In: *Ukrajinska polityčna nacija: problemy stanovlennja. Zbirnyk naukovych statej*, ed. Rozumnyi M. M., Stenyk M. T., Jablonskyi V. M. (Kyjiv: Natsional’nyi instytut stratehichnykh doslidzhen, 2012), 67-68.

104 Veřejná přednáška prof. Jaroslava Hrycaka.

105 Janmaat, Nation-Building, 70.

společnost ve stavu rozpolcenosti, aby se udržely u vlády. Způsob, jakým si zajišťují vládnoucí pozice, je jednoduchý. Při volbách se tyto elity prezentovaly jako lepší alternativa ke dvěma zlům: komunismu a západoukrajinskému nacionalismu.¹⁰⁷ K tomu společnost snadno podléhala politickým spekulacím v otázce etnokulturních a jazykových rozdílů.¹⁰⁸ Kučmou nastolený jakoby občanský národní projekt měl čistě imitátorský a deklarativní charakter.¹⁰⁹ Společnost přetrvávala neustále v dezorientovaném stavu.¹¹⁰ Celkovou situaci ztěžovala nízká míra občanské loajality národních menšin, především Rusů.¹¹¹

Mezi další účastníky procesu formování ukrajinského nation-buildingu patří, byť v minimální míře, proruská hnutí v jihovýchodní Ukrajině a nacionalistické strany západní Ukrajiny. Proruské politické síly, které byly blízké iredentistické národní ideologii (zejména Russkij Blok) až do posledních řádných parlamentních voleb v roce 2012, dosahovaly na Krymu a v jihovýchodní Ukrajině výsledků pohybujících se na úrovni statistické chyby.¹¹² Další na Rusko orientované politické síly (například Komunistická strana Ukrajiny) usilovaly o těsné spojenectví s Ruskem, nikoli však o připojení k němu.¹¹³

Protipólem proruským stran je západoukrajinský etnický nacionalismus, který od 90. let sílil za podpory ukrajinské diaspory. V posledních parlamentních volbách z roku 2012 se etničtí nacionalisté (strana Svoboda) dokonce dostali do ukrajinského parlamentu. Ovšem celkově byli etničtí nacionalisté vždy relativně slabou politickou silou s omezeným vlivem na národní projekt, s čímž ochotně souhlasí Mykola Rjabčuk, Viktor Stepanenko¹¹⁴ a celá řada dalších autorů. Etničtí nacionalisté se často dostávají do středu mediální pozornosti kvůli své bojovné vlastenecké rétorice, která však nekoresponduje se skutečnými činy. V praktické rovině nemá jejich činnost pro ukrajinský národní projekt žádný význam, pokud ne dokonce záporný. O tom svědčí události z let 2013 a 2014, kdy kremlovská propaganda úspěšně využívala jejich údajně „fašistická“ prohlášení k mobilizaci „novoruské“ a krymské veřejnosti proti

---

106 *Ibid.*, 86.

107 <http://www.iwm.at/read-listen-watch/transit-online/ukraine-one-state-two-countries/>

108 Kasianov, *Ukrajina 1991-2007*, 134.

109 *Ibid.* 131.

110 Ryabchuk, *Vid Malorosiyi*, 187-188.

111 Stepanenko, "Identities and Language", 131.

112 Tsentralna vyborcha komisiya. Vybory narodnykh deputativ Ukrayiny 2012. dostupné z: <http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2012/wp300?PT001F01=900> (staženo 7.4.2014).

113 Kuzio, "The Nation-Building", 19.

114 Stepanenko, Viktor. 2003, „Identities and Language Politics in Ukraine: The challenges of Nation-State Building.“ In *Nation-Building, Ethnicity and Language Politics in Transition Countries*, ed. Farimah Daftary, Francois Grin. (Budapest: Open Society Institute, 2003), 130.

ukrajinskému státu. Když ovšem došlo na nutnost vojensky hájit státní suverenitu, nehráli západoukrajínští nacionalisté žádnou významnou roli.

3.3 Typy národních ideologií přítomných na území Ukrajiny

V závislosti na historických okolnostech mohou dle Rogerse Brubakera vzniknout čtyři typy nacionalismu¹¹⁵: (1) 'znárodňující' nacionalismus (v této práci se tímto označením rozumí etnocentrický nacionalismus), kdy core-nation zakládá nový, institucionálně mladý stát a zařizuje si ho dle vlastních potřeb, (2) nacionalismus 'vnějších národních domovin' s latentními iredentistickými snahami, (3) nacionalismus národních menšin usilující o uznání své etnicko-kulturní svébytnosti a nakonec (4) národněpopulistický nacionalismus bránící svůj národ před domnělým nebezpečím.¹¹⁶ Každý z vyjmenovaných typů nacionalismu usiluje o mobilizaci obyvatelstva na základě odlišných motivů a přesvědčení.

Uplatněním Brubakerovy typologie nacionalismu na případ Ukrajiny vzniká představa o etnických Ukrajincích jako o core-nation sledující 'znárodňující' nacionalismus. V jejich chápání je vznik nezávislého ukrajinského státu v roce 1991 triumfem historické spravedlnosti, protože mají nejvyšší možný status národní seberealizace – status titulního národa. Cíl 'znárodnování' lze shrnout heslem „jeden stát, jeden národ, jeden oficiální jazyk“. Nároky menšin jsou tolerovány, pokud si nenárokují privilegia formovat veřejný prostor a státní moc.¹¹⁷ Národnostní menšiny jsou z hlediska nacionalismu titulního národa brány jako „přátelské“ či „nepřátelské“ v závislosti na úrovni jejich loajality vůči titulnímu národu.¹¹⁸ Paralelně existují regionální nacionalismy 'vnějších národních domovin', které v tomto smyslu ukrajinofonnímu nacionalismu protiřečí. Jedná se o regiony, v nichž značná část obyvatelstva vnímá ukrajinskou nezávislost jako historickou nespravedlnost, poněvadž se v jejím důsledku ocitli mimo svoji historickou domovinu – Rusko, Rumunsko či Maďarsko. Na poloostrově Krym viditelnou roli hraje krymsko-tatarský nacionalismus,

115 V anglickém originálu: (1) 'nationalizing' nationalism, (2) nationalism of 'external national homelands' nationalism of national minorities national-populist nationalism

116 Brubaker, Rogers, "Myths and Misconceptions." In *National Self-Determination and Secession*. ed. Margaret Moor (Oxford University Press, 1998), 237-238.

117 Kymlicka, Will; Grin, Francois. „Assessing the Politics of Diversity in Transition Countries.“ In *Nation-Building, Ethnicity and Language Politics in Transition Countries*, ed. Farimah Daftary, Francois Grin. (Budapest: Open Society Institute, 2003), 21.

118 *Ibid.*, 22.

který je však vůči ukrajinskému státu do značné míry loajální. Nemálo pozornosti vzbuzují požadavky Rusínů, podle kterých je odmítání ukrajinského státu uznat Rusíny za svébytný národ historicky nespravedlivým. Seznam uzavírá část představitelů haličského národně-populistického nacionalismu, která se demagogicky domáhá nápravy historické křivdy ze strany Polska a Ruska.

Události z roku 2014, kdy na území Doněcké a Luhanské oblasti vznikla samozvaná *Doněcká národní republika* a *Luhanská národní republika*, jasně ukázaly, že pod příkrývkou občanského národního projektu se v jihovýchodní Ukrajině silně rozvinul nacionalismus vnějších národních domovin. V době psaní této práce Rusko otevřeně podpořilo jeho zastánce, čímž vážně ohrozilo bezpečnost a teritoriální integritu ukrajinského státu.

3.4 Závěr

Ukrajinský nacionalismus hrál až do současnosti malou roli při formování ukrajinského národního projektu. Do značné míry to bylo způsobeno národnostní politikou impérií, jejichž součástí Ukrajina byla v minulých stoletích. Výjimkou je pouze haličský nacionalismus, který se vyvíjel v relativně liberálním prostředí Rakousko-Uherska.

Novodobý ukrajinský nacionalismus byl spíše výsledkem protisystémové a protikomunistické manifestace širokých mas obyvatelstva, nežli projevem národní emancipace od Sovětského svazu, potažmo Rusku. Pro tento typ národní ideologie byl vybrán název *technokratický nacionalismus*, aby zdůraznil technický charakter komunistické národně-emancipačních snah při vyhlášení nezávislosti v roce 1991. Po roce 1991 staronová elita realizovala nový národní projekt, ovšem jen do míry nezbytně nutné k udržení státní nezávislosti na Moskvě a posílení své vládnoucí pozice v samotné Ukrajině. Konsolidace společnosti tedy nebyla jejích primárním cílem. Z tohoto důvodu označuje autor práce tento národní projekt jako *technokratický* a ten jako takový nemůže být masovým fenoménem.

Novodobý etnocentrický nacionalismus přetrvál jakožto společenská norma převážně v západoukrajinských oblastech, avšak nehledě na vysokou loajalitu ukrajinskému státu se nikdy nestal masovým jevem. Naopak národní ideologie, které existovaly v rusofonních oblastech pod příkrývkou občanského národního projektu,

ukázaly nízkou lojalitu vůči ukrajinskému státu, o čemž svědčí události z roku 2014. Ovšem zhodnocení, do jaké míry byly proruské národní ideologie masovým jevem, je otázkou budoucího výzkumu.

4. Role národních mýtů

V minulých kapitolách byly popsány dvě základní koncepce ukrajinského národního projektu – *etnocentrický* a *občanský* – a také dvě pojetí ukrajinského národa – *perennialistické* a *modernistické*. Zatímco *etnocentrická* koncepce těsně koresponduje s *perennialistickým* výkladem národa, *občanská* zapadá do *modernistického* výkladu. Přičemž forma nacionalismu nehraje ve směřování ukrajinského národního projektu zásadní roli. Cílem dané kapitoly je určit, (1) do jaké míry státem prezentované národní dějiny korespondují s *etnocentrickým* či *občanským* národním projektem a (2) do jaké míry s *perennialistickým* či *modernistickým* pojetím národa.

Daná kapitola nejprve přihlíží k vlastnostem mýtu z pozice psychologie a zejména antropologie. Mýtus *per se* je zde v první řadě chápán jako výsledek přirozené lidské potřeby vyprávět, čímž si jedinec reflektuje vlastní existenci. Na kolektivní úrovni mýtus formuje obraz o vlastní společnosti, legitimizuje její existenci a navádí její členy k solidární činnosti,¹¹⁹ proto je zde mýtus chápán také jako součást národní identity. Hlavní funkcí mýtu je z pohledu národního projektu inscenování minulosti tak, aby ve společnosti rezonovala existenční témata,¹²⁰ která v součtu představují národní dějiny.

Po vyhlášení nezávislosti Ukrajiny v roce 1991 došlo k oddělení ukrajinských národních dějin od sovětských, potažmo ruských. Tento emancipační proces je v dané kapitole sledován na školním výkladu dějin za Sovětského svazu a za nezávislé Ukrajiny. Zamýšleným cílem je ukázat nejenom hlavní rozdíly sovětského a postsovětského výkladu ukrajinských dějin, ale také poukázat na konflikt historických mýtů v rámci současné ukrajinské historiografie. Především se to týká mýtu o národně osvobozené boji spojovaného s osobou *Stepana Bandery* a UPA, kterému je zde věnována největší pozornost.

---

119 Zajtsev, *Vyna mifiv*, 16.

120 Certeau, Michel, *Psaní dějin*. 1. vyd. (Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2011), 17.

Důvod, proč se mýtu o *Banderovi* a UPA věnuje tolik pozornosti, spočívá v jeho mimořádně silném mobilizačním efektu – jak ve prospěch, tak proti zájmům Ukrajiny. Jako příklad se v tomto textu uvádí medializace negativního obrazu Bandery kremelskou propagandou k ospravedlnění anexe ukrajinského území.

4.1 Základní vlastnosti mýtu

Vlastnosti mýtu, coby souboru narativů vypravovaných v každodenním společenském životě, jsou předmětem zkoumání téměř všech společenskovědních oborů, zejména psychologie a antropologie. Výchozím bodem této podkapitoly je tvrzení, že lidská bytost má přirozenou potřebu vyprávět a tím vyvolávat „časovost [...] vlastní individuální existence [a] promlouvat k vlastním životním situacím a rozhodnutím, jež se na ně spolu s následnou kauzalitou vývoje vážou.“¹²¹ V procesu vyprávění dochází současně k reflektování životní zkušenosti a formování vnitřní identity. V této souvislosti zavedl francouzský hermeneutik *Paul Ricoeur* pojem *narativní identita*. Příběh je vytvářen tak, aby integroval diverzitu, variabilitu a diskontinuitu prožitých událostí v jednu zdánlivě souvislou, srozumitelnou a jasně čitelnou časovou strukturu.¹²²

Z hlediska psychologických oborů lze vyprávění narativů chápat jako způsob, kterým si jedinec udržuje vlastní vnitřní integritu. Tato práce si neklade za cíl zohledňovat psychologický aspekt procesu vyprávění, nicméně je dlužno zmínit pohledy *Sigmunda Freuda* a *Carla Gustava Junga*. Oba se shodli na závěru, že mýtus je výsledkem interních psychologických procesů, které se navenek projevují ve formě sebevyjádření pomocí symbolů. Oba autoři se ale neshodli v otázce původu mýtů. Pro Freuda je mýtus výsledkem nerealizovaných či potlačených tužeb, zatímco pro Junga je mýtus komunikačním prostředkem mezi vědomím jedince a kolektivním nevědomím.¹²³ Ačkoliv byly jejich názory později revidovány, dlouho sloužily jako výchozí bod pro psychologické disciplíny. V oborové literatuře konce 20. století byly rozšířeny úvahy o tom, že konstruování narativů – ať už v rámci procesu vyprávění či literární tvorby – je

121 Činátl, Dějiny a vyprávění, 9.

122 Wodak, Ruth; de Cilia, Rudolph; Reisigl, Martin: *Discursive Construction of National Identity*. 2. vyd. (2009), 14.

123 Von Henty, Andrew, *The Modern Construction of Myth* (Indiana University Press, 2001), str. 133.

formou emocionálního projevu¹²⁴ a zdravou fyziologickou potřebou člověka.¹²⁵ Vyprávění je zde chápáno jako způsob, jakým se jedinec uvádí do emocionální rovnováhy,¹²⁶ což platí zejména v případech, kdy potřebuje – ať už na individuální či kolektivní úrovni – vyjádřit negativní zkušenost.

Lidská touha po vyprávění je široce reflektována také literární vědou. V době, kdy společnost čelí negativně vnímané realitě, společenská poptávka po historických narativech prudce roste. Například publikace *Nation Building and Writing Literary History*¹²⁷ poukazuje na zvýšenou poptávku a nabídku literární tvorby u těch evropských národů, které v důsledku válečné porážky, ztráty teritoria či nezávislosti utrpěly kolektivní trauma.¹²⁸

Antropologové na rozdíl od historiků vidí v mýtech ne produkt minulosti, ale odpověď na přirozené požadavky současnosti.¹²⁹ Společenskou funkcí mýtu se zabírali přední představitelé sociální antropologie 20. století Bronisław Malinowski a Claude Lévi-Strauss. Podle Malinowského plní mýtus důležitou společenskou funkci. Udává společenský řád formou vysvětlování a ponaučení, kanonizuje víru v hodnoty, kultivuje respekt k morálním zásadám, zavazuje k praktikování rituálů a určuje roli jednotlivých členů společnosti.¹³⁰ Lévi-Strauss vychází z postulátu, že mýtus je výsledkem nevědomé touhy společnosti vypořádat se s vnitřními rozpory či nepřekonatelnými problémy, kterým reálně čelí.¹³¹ Jelikož lidská mysl je přirozeně náchylná ke kategorizaci na základě budování binárních opozic¹³² a vnímá společenský problém jejich optikou, mýtus přináší možnost imaginárního řešení společenských problémů zprostředkováním nebo překlenováním těchto opozic¹³³.¹³⁴ Obraz nebo jedinec, který dokáže tyto protiklady zprostředkovat či překlenovat, je v Lévi-Straussově terminologii označován

---

124 Burke, Peter J., *Advances in identity theory and research* (New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers, 2003), 125.

125 *Ibid.*, 124.

126 *Ibid.*, 129.

127 Introduction. In *Nation building and writing literary history*, ed. Spiering, Menno (Amsterdam: Rodopi, 1999), 12.

128 V publikaci jsou uvedeny příklady Dánska po druhé šlesvické válce, Švédska po ztrátě velmocenského statusu, rozdrobeného Německa pod nadvládou napoleonské Francie, Irska v době kulturně-jazykového úpadku pod britskou nadvládou a rozdrobené Itálie.

129 Kuzio, "The Nation-Building", 16.

130 *The Role of Depth-Psychology in the Construction of Myth.*, 208.

131 Kanovský, Martin, *Štruktúra mýtov. Štruktúrna antropológia Clauda Lévi-Straussa* (Praha: Cargo Publishers, 2001), 67.

132 Kanovský, *Štruktúra mýtov*, 41.

133 Například: život a smrt, zemědělství a lov, žena a muž, jih a sever atd.

134 Kanovský, *Štruktúra mýtov*, 19.

jako *mediátor*, tedy hlavní postava mýtu neboli hrdina.¹³⁵ Právě přítomnost hrdiny přidává mýtu na srozumitelnosti.¹³⁶

Opozice jsou základním prvkem myšlenkových konstruktů, které formují tři dimenze lidské představy o aktérech a obrazech z okolního světa: používání hodnocení ve smyslu *dobrý – špatný, příjemný – nepříjemný*; oceňování potenciálu ve smyslu *silný – slabý, velký – malý*; a také zjišťování aktivity ve smyslu *čilý – klidný, rychlý – pomalý*. Například obraz matky má vlastnosti *dobrý, silný a klidný*. Obrazu zloděje jsou přiřazovány atributy evokující nebezpečí: *špatný, silný a čilý*.¹³⁷ Opozice jsou rovněž prvkem tzv. mentálních map: prostorové *zde – tam*; časové *tehdy – teď – brzy*. Pro tuto práci mají ústřední význam opozice *my – oni*, kde s *my* jsou spojovány kladné vlastnosti a s *oni* záporné.¹³⁸ Přitom je třeba poznamenat, že popis týkající se *jich* je častokrát zrcadlovým popisem sebe sama.¹³⁹

4.2 Typologie mýtů

Národním mýtům se přikládá klíčový význam, pokud se jedná o jejich ideologickou instrumentalizaci ve smyslu formování *imagined community*. Národní ideologie stylizuje mýty dle aktuální politické agendy, následkem čehož vznikly tři základní typy národních mýtů: (1) mýty o původu národa; (2) mýty o historickém vývoji; a (3) mýty o národním osudu a misi. Zvláštním typem mýtů jsou vyprávění směřující ke zbavení se kolektivní viny. Všechny mýty mají řadu podobných a odlišných rysů, ovšem jeden mají společný: všechny mýty prezentují samy sebe jako „historickou pravdu“.

Mýty o původu národa a jeho genealogii jsou jakousi národní sebedefinicí, která nutně netrvá na biologické dědičnosti či etnické čistotě, ale klade důraz na starobylost, kulturní blízkost a heroickou minulost předků.¹⁴⁰ Mezi vyprávění o původu národa patří *mýtus o zrození národa*, který popisuje začátek jeho formování a eventuálně stanovuje datum začátku národních dějin. V případě ukrajinského mýtu o zrození národa je výchozím bodem zavedení křesťanství na Kyjevské Rusi knížetem Vladimírem v roce

135 *Ibid.*, 37-38.

136 Neubert, *Nationsbildung in der Ukraine*, 21.

137 Burke, *Advances in identity theory*, 126.

138 Kolstø, *Media Discourse*, 12.

139 *Ibid.*, 2.

140 Coakely, „Mobilizing the Past“, 543-544.

988.¹⁴¹ Důležitost mýtů spočívá v tom, že stanovují základní předpoklad k definici „kdo jsme *my*“ a „kdo jsou *oni*“.

Mýty o historickém vývoji popisují tři vzájemně se střídající fáze národních dějin. První fáze popisuje *mýtus zlatého věku* - období kulturního a duchovního rozkvětu, vrchol vojenské moci. V případě ukrajinských dějin je *zlatým věkem* jednoznačně mýtus svobodného kozáckého státu v Záporoží.¹⁴² Jelikož *zlatý věk* je zdrojem národní hrdosti, jeho vytváření patří mezi hlavní priority nacionalistického diskurzu.¹⁴³ Druhá fáze zahrnuje *mýtus o temných časech* popisující období národní nejednoty a utrpení, které způsobil vnitřní či vnější nepřítel.¹⁴⁴ Mýtus volá po soucitu s trpícími a legitimizuje nároky na odčinění křivd. Pro Ukrajinu je to období vypjatého úsilí o vlastní státnost a také události, během kterých docházelo k demografickým ztrátám (světové války, umělé hladomory). Závěrečnou fází popisuje *mýtus boje za svobodu národa*, který úzce navazuje na *mýtus o temných časech*¹⁴⁵ a poukazuje na odvážné činy hrdinů bojujících za svobodu národa. Mýtus rovněž definuje zrádce národa, oslavuje vítězství nad mocným nepřítelem nebo připomíná prohry.¹⁴⁶ V závislosti na ideologické orientaci výkladu mohou plnit roli vysvoboditele nebo zrádce v případě ukrajinských dějin paradoxně tytéž historické postavy: Bohdan Chmelnyckyj, Ivan Mazepa, Symon Petljura, Stepan Bandera.

Mýty o národním osudu a národní misi častokrát vychází z představy o vlastní nadřazenosti nad ostatními národy, vznáší nároky na roli nositele pokroku a ochránce před společným nebezpečím,¹⁴⁷ legitimizují nároky na kdysi ztracená *historická území*,¹⁴⁸ a ospravedlňují činy, ke kterým má dojít v budoucnu.¹⁴⁹ V daném případě se jedná o případ Ruska nebo v menší míře Polska, nikoliv však Ukrajiny.

Za příklad instrumentalizace mýtů v nedávných dějinách může posloužit poválečný mýtus Rakouska coby *první oběti nacistického Německa* a italský *mýtus o národní rezistenci*. Nehledě na obsahové odlišnosti plní oba mýty stejný účel, a sice očistit národní dějiny od negativně vnímané fašistické potažmo nacistické minulosti. Rakouský mýtus nejdřív vytváří opozici *my Rakušané – oni Němci*, a poté převádí

---

141 *Ibid.*, 545.

142 *Ibid.*, str. 547.

143 Smith, *The Cultural Foundations*, 44.

144 *Ibid.*, 548.

145 *Ibid.*, 545-546.

146 *Ibid.*, 549.

147 *Ibid.*, 550-552.

148 *Ibid.*, 552.

149 *Ibid.*, 554.

rakouský díl spoluzodpovědnosti za válku na Německo. Mýtus zdůvodňuje představu o nevině rakouského národa tím, že druhou světovou válku prezentuje jako „německou“, v níž Rakousko padlo za její „první obětí“.¹⁵⁰ Italský mýtus o rezistenci taktéž vytváří opozici „dobrého Itala“ vyhánějícího „zlého Němce“¹⁵¹ a prezentuje Itálii coby zemi, která se osvobodila od fašismu vlastními silami. Démonizováním Německa a zlehčováním negativ italského fašismu¹⁵² mýtus nepřímou zprostil Itálii spoluviny za křivdy způsobené balkánským národům a židovským spoluobčanům.¹⁵³ Mýtus rovněž poskytl bývalým italským fašistům a kolaborantům možnost zřít se své minulosti a přidat se na „správnou stranu“.¹⁵⁴ Obecným závěrem je, že jak italský, tak rakouský poválečný mýtus se staly zakládajícím kamenem demokratického státu a zabránily rozkolu společnosti na pravici a levici. Vezmeme-li v potaz kontext studené války, měly tyto mýty nadnárodní význam.

Na rozdíl od poválečného Rakouska a Itálie, postkomunistická Ukrajina postrádá mýtus, který by umožnil její obyvatelům vypořádat se s kontroverzními tématy minulosti, resp. najít si pro ně imaginární řešení. Hlavním důvodem je absence všeobecně platného kritéria, určujícího co je „dobře“ a co „špatně“, na jehož základě by se dal jakýsi konsolidující mýtus postavit.

4.3 Zdroj rozporů uvnitř koncepce ukrajinských dějin

Hlavním rysem ukrajinských dějin je jejich tragičnost. Nejsou však výjimkou. Jako další příklad mohou sloužit národní dějiny Polska. V obou případech se tragický motiv promítá do prvních řádků státních hymen: „*Jeszcze Polska nie zginęła [...]*“ a „*Ще не вмерла України ні слава, ні воля [...]*“. Tragický obsah hymen, stejně jako školních učebnic dějepisu, politických manifestací atd. evokuje u polského a ukrajinského národa směsici dvou intenzivně vnímaných sentimentů: ukřivděnost a hrdinské sebeobětování. Na rozdíl od polského případu však většinová ukrajinská společnost postrádá jednotnou

150 Konrad, Ota, „Soudobé dějiny v Rakousku.“ In *Editorial: Současná situace historiografií soudobých dějin v Evropě a USA*, AUC-ST VIII, ed. Jiří Pešek (2005), 145.

151 von Lingen, Kerstin, „Od 'mýtu rezistence' ke 'skříní hanby'. Nepotrestané válečné zločiny v Itálii (1945-2005).“ In *Editorial: Současná situace historiografií soudobých dějin v Evropě a USA*, AUC-ST VIII, ed. Jiří Pešek (2005), 160.

152 *Ibid.* 158.

153 *Ibid.* 162.

154 *Ibid.* 17-18.

představu o tom, které historické události je třeba považovat za tragické a hrdinské, a které nikoliv. Tento rozpor se rovněž přenáší na ukrajinský národní projekt.

Podle *Andrewa Wilsona* lze ukrajinskou společnost rozdělit na tři pomyslné skupiny uznávající odlišnou verzi národního mýtu.¹⁵⁵ První skupinou jsou *ukrajinofonní Ukrajinci* vnímající *rusofonní* část národa jako oběť rusifikace a požadují nápravu jimi pociťované historické křivdy formou derusifikace rusofonních Ukrajinců, na což ovšem posledně jmenovaní nejsou ochotni přistoupit. Vzhledem k tomu, že ještě na přelomu tisíciletí byla ruština na ukrajinském území v absolutních číslech přinejmenším stejně tak významná jako ukrajinština,¹⁵⁶ není požadavek administrativně řízené derusifikace v podmínkách demokratického státu reálně uskutečnitelný. Druhou skupinou jsou obyvatelé proruské nebo prosovětské orientace. Podle nich jsou historickými nespravedlnostmi zejména rozpad SSSR a předání Krymu Ukrajinské SSR v roce 1954. K historické nespravedlnosti lze podle nich rovněž zařadit i ztrátu kulturně privilegovaného statutu rusofonní menšiny v přímém důsledku ukrajinizačních snah.¹⁵⁷ Třetí skupinou je část obyvatel, která zaujala pozici mezi ukrajinofonními Ukrajinci a proruskými orientovanými obyvateli.¹⁵⁸ Tato skupina je nositelem situační, hybridní, protiřečící si představy o historické spravedlnosti.

Úkolem ukrajinského národního projektu je vytvořit ze změní historických mýtů ucelenou strukturu národních dějin. Jak poukazuje historik Oleksandr Zajcev, pro Ukrajinu je v různé míře relevantní šest variací národních dějin. Na jedné straně (1) konzervativní, (2) liberální, (3) integračně-nacionalistická, (4) ukrajinská národně-státnická¹⁵⁹ a na druhé straně (5) sovětská, (6) slovansko-pravoslavná a (7) eurasijská.¹⁶⁰ Podoba národních dějin bude záviset mimo jiné na civilizační volbě „Evropa – Rusko“ a umístění na ose „etnický národní projekt – občanský národní projekt“.

4.3.1 Výklad ukrajinských dějin ve školních učebnicích před r. 1991

Ústřední kapitolou sovětských dějin byl mýtus o Veliké vlastenecké válce, který se dochoval v lehce pozměněné formě z brežněvovských časů do současnosti. Jeho síla

155 V anglickém originálu: *Ukrainophone Ukrainians, Rusophone Ukrainians, Russian or Russo-Soviet*

156 Stepanenko, "Identities and Language", 113-114.

157 Kasianov, *Ukrájina 1991-2007*. 123.

158 Neubert, *Nationsbildung in der Ukraine*, 11.

159 ukr. *національно-державний*

160 Zajtsev, *Вірна тіфів*, 16.

spočívá v tom, že v sobě kombinuje rysy mýtu o temných časech, mýtu boje za svobodu národa a rysy mýtu o národním osudu současně. Mýtus o Veliké vlastenecké válce je navíc jen základem, z něhož vyrůstá mýtus zlatého věku, kterým se rozumí poválečné období, kdy Sovětský svaz dosáhl apogea své geopolitické moci.

Z pozice mýtu o Veliké vlastenecké válce se hodnotí souboj „dobra“ a „zla“. Ukrajínští nacionalisté byli na straně „zla“, protože pomáhali „fašistickému“ Německu. Zároveň jakoby ukrajínští nacionalisté nebyli pravými Ukrajinci. Práví Ukrajinci byli totiž za války zastoupeni Ukrajinskou SSR, tedy i Sovětským svazem, který zvítězil nad „fašizmem“ především „díky jednotě mnohonárodnostního sovětského národa“.¹⁶¹

* * *

Úvahy o sovětském výkladu ukrajinských dějin jsou pro současný ukrajinský nation-building stále relevantní, protože značná část současné ukrajinské společnosti poznala dějiny své země prostřednictvím sovětských školních učebnic, médií, osobní zkušenosti atd. Ačkoliv marxisticko-leninská ideologie přestala být součástí historických interpretací, řada tezí sovětské historiografie zůstává přítomna ve veřejném historickém diskurzu.

Z toho důvodu je níže uveden sovětský výklad ukrajinských dějin, tak jak byl prezentován ukrajinským školákům za sovětských časů, a vedle něj výklad dějepisu po roce 1991. Oba výklady jsou převzaty z úzkého výběru učebnic a vytváří pouze orientační představu o rozdílnostech sovětského a „nového“ ukrajinského výkladu dějin. Mezi prezentovanými výklady existuje široká škála jiných výkladových variací, ovšem kvůli jejich relativně malému ideologickému významu zde nejsou prezentovány. Hlavním účelem této podkapitoly je popsat historizující kontext, do něhož jsou zasazovány mýty o UPA a Stepánu *Banderovi*.

Sovětská historiografie převzala od té carské značnou část mýtů o „harmonickém“ soužití neruského živlu kolem ruského národního jádra.¹⁶² Podle sovětské historiografie byla Kyjevská Rus státem tří různých, ale „bratrských“ proto-národů, z nichž vzešli Rusové, Ukrajinci a Bělorusové.¹⁶³ Po rozpadu Kyjevské Rusi se Ukrajinci ocitli v jařmu Poláků a Tatarů, proti kterým vedli ukrajínští kozáci marný národně osvobozenecý boj. Teprve uzavřením „věčného“ spojení s moskevským

161 *Ibid.* 16.

162 Kuzio, Taras, *History, memory and nation building in the post-Soviet colonial space*, Nationalities Papers: The Journal of Nationalism and Ethnicity, 30:2, 241-264 (2002), 245-246.

163 Janmaat, Nation-Building, 89.

státem (*Perejaslavská smlouva* z roku 1654) kozáci dokázali zdat své úhlavní nepřátele. Od té doby dějiny Ukrajiny a Ruska splývají v jeden celek a až na „zradu“ hejtmana *Ivana Mazepy* v bojích pod Poltavou mělo spojení charakter „bratrství“. Historické události, které představu „bratrství“ národů vyvracely, převáděla sovětská historiografie do roviny marxisticko-leninské koncepce třídního boje. Například likvidace *Záporožské Siče* není interpretována coby ruský útlak Ukrajiny, ale jako potlačení „revolučních antifeudálních sil“ carskou vládou.¹⁶⁴ Mýtus o rusko-ukrajinském bratrství převzala sovětská historiografie od carského historika *Nikolaje G. Ustrjalova* (1805-1870). Tento mýtus utvrzuje statut ruského národa coby „staršího bratra“ a vyzdvihuje dobrovolnost spojení mezi Rusy a Ukrajinci (v carské terminologii *Velkorosy* a *Malorosy*). Dále tento mýtus zdůrazňuje oboustranný přínos takového spojení, který spočíval v civilizačním rozvoji a ochraně před vnějším nepřítelem.¹⁶⁵ Ovšem je dlužno doplnit, že ještě původnějším autorem mýtu o rusko-ukrajinském bratrství je *Nikolaj Karamzin* (1766-1826), podle kterého byli Bělorusové a Ukrajinci větviemi jednotného Rus'kého (čti ruského) národa.¹⁶⁶

Období ukrajinského národního obrození je prezentováno především na pozadí polského, maďarského a rakouského, nikoliv však ruského útisku.¹⁶⁷ Hlavní představitelé obrození *Taras Ševčenko* a *Ivan Franko* jsou vyobrazováni jako odpůrci carské a habsburské nadvlády a zároveň zastánci rusko-ukrajinského spojení.¹⁶⁸

V souvislosti s krachem Ruského impéria, Ukrajinci získávali vlivem okolností nezávislost, ale zároveň toužili spojit se s Ruskem při první možné příležitosti. Jinými slovy, Ukrajina měla vidět svoji minulost a budoucnost pouze coby součást Ruska.¹⁶⁹

Revoluční události z roku 1917 byly předkládány jako organická součást ukrajinských dějin, zatímco existence *Ukrajinské lidové republiky* (zkr. *UNR*) byla odsunuta do pozadí. Ve věci uznání práva Ukrajinců na národní sebeurčení se přitom zdůrazňuje zásluha bolševiků,¹⁷⁰ nikoliv představitelů *UNR*. Ohledně porevolučního období převádí učebnicová verze dějin téma národnostní otázky na diskuzi o „sovětském národě“.¹⁷¹

---

164 *Ibid.* 90.

165 Kuzio, *History, memory*, 245-246.

166 *Ibid.*, 251.

167 Janmaat, *Nation-Building*, 91.

168 Janmaat, *Nation-Building*, 92.

169 Kuzio, “The Nation-Building”, 17.

170 Janmaat, *Nation-Building*, 95.

171 *Ibid.*, 95.

Kolektivizace je hodnocená pozitivně, zatímco s ní spojená otázka hladomoru 30. let je zamlčována.¹⁷² Účast Ukrajinců v řadách sovětské armády za tzv. Velké vlastenecké války je vyzdvihována jako národní hrdinství, uznávané všemi Ukrajinci, včetně těch haličských. Téma západoukrajinského nacionalismu je zjednodušeno na krátkou zmínku o „buržoazních nacionalistech“, „bývalých kulacích“, „kriminálních živlech“ a „uniatských klerikálech“, kteří údajně buď přímo bojovali na straně Německa, nebo i jinak kolaborovali s nacisty.¹⁷³

4.3.2 Výklad ukrajinských dějin ve školních učebnicích po r. 1991

V prvním roce nezávislosti ukrajinské školy postrádaly nové učebnice dějepisu. Tento deficit byl kompenzován publikacemi diasporálních autorů. Nejznámějším příkladem je učebnice *Oresta Subtelnoho*, která vyšla pod názvem *Ukrajina. Historie* v celkovém nákladu 800 tisíc kusů v ukrajinské a ruské jazykové verzi.¹⁷⁴ Nedostatek učebnic byl postupně zažehnán novým standardem během první poloviny 90. let.¹⁷⁵ Holandský badatel *Jan German Janmaat*, který srovnával sovětské a ukrajinské učebnice dějepisu, poukazuje na skutečnost, že počet učebnic dějepisu a počet stránek v nich se po roce 1991 zdvojnásobil. Dalším jeho zjištěním byla skutečnost, že autory sovětských a nových ukrajinských učebnic jsou často tytéž osoby.¹⁷⁶

Problémem nového učebnicového standardu spočíval v tom, že nebyl přijat všemi učiteli dějepisu. *Peter W. Rogers* ve své studii *Nation, Region and History in Post-Communist Transition* ukazuje, že distribuce nových ukrajinských dějin v rámci školství selhávala. Učitelé dějepisu, kteří nesouhlasili s novým výkladem, svévolně upravovali oficiální narativum podle vlastní – regionální – představy o ukrajinských dějinách.¹⁷⁷ Ministerstvo školství zřejmě reagovalo tím, že vedle celoukrajinského standardu povolilo doplňkové učebnice ušité na míru jednotlivým regionům. Přičemž vedle ukrajinojazyčných vydavatelství *Osvita* a *Heneza* fungovalo též vydavatelství *Premjer*, které tisklo učebnice v ruském jazyce.¹⁷⁸

172 *Ibid.*, 97.

173 *Ibid.*, 98.

174 Kuzio, *History, memory*, 251.

175 Kasianov, *Ukrajina 1991-2007*, 125.

176 Janmaat, *Nation-Building*, 88.

177 Rogers, Peter W., *Nation, Region and History in Post-Communist Transitions. Identity Politics in Ukraine, 1991-2006*. (Stuttgart: Ibidem Verlag, 2008), 110-112.

178 *Ibid.*, 91.

Níže jsou prezentovány výsledky výzkumů obsahů školních učebnic, které provedli nezávisle na sobě *Jan German Janmaat* a *Peter W. Rogers*. Seznam analyzovaných učebnic je dostupný v příloze č. 3. a č. 4.

* * *

Ukrajinská historiografie po roce 1991 si podobně jako ta ruská nárokuje co největší podíl historického dědictví Kyjevské Rusi.¹⁷⁹ Pro ukrajinské dějiny má nejvyšší hodnotu obraz knížete Vladimíra, který v roce 988 přijal křest, a z jehož historického dědictví pramení teze o *Ukrajíně s tisíciletou historií*. Ukrajinský stát navíc převzal z tohoto období hlavní státní symboly tehdejší Kyjevské Rusi: trojzubec jako státní erb a hřivnu jako státní měnu.¹⁸⁰

Podle nových školních učebnic (pro sedmý ročník) byla jádrem Kyjevské Rusi politická aliance menších slovanských kmenů, k nimž se později připojily i kmeny z území současného Ruska. V rámci Kyjevské Rusi vznikly zárodky tří budoucích východoslovanských národů, jejichž jednotnost byla častokrát vojensky vynucována.¹⁸¹ Učebnice obsahují etymologický rozbor slova *rus'kyj*, aby se zdůraznila historická vazba tohoto slova na Kyjevskou Rus, nikoliv na Rusko.¹⁸² Ovšem, jak upozorňuje Peter W. Rogers, Kyjevská Rus není vyobrazována jako první ukrajinský stát. Důležitou tezí učebnic je, že pravým historickým dědicem byla nikoliv Moskovie, ale Haličsko-Volyňské knížectví.¹⁸³

Téma kozáckého období neztratilo v nové učebnicové verzi (pro osmý ročník) ukrajinských dějin národně-osvobozenecký náboj s protipolskými konotacemi. Ovšem objevily se i mírné protiruské konotace, jelikož uzavření *Perejaslavské smlouvy* je interpretováno jako nešťastná nutnost.¹⁸⁴ Idealistický obraz kozáckého státu je podroben kritickému pohledu kvůli jeho nespravedlivému sociálnímu řádu. Hejtman *Ivan Mazepa* byl zbaven nálepky „zrádce“ a získal obraz evropsky vzdělaného kozáckého předáka, který přestal vidět v carském Rusku spojence Ukrajiny¹⁸⁵ a pokusil se vymanit z ruského područí a obnovit kozácký stát – historického dědice Kyjevské Rusi.¹⁸⁶

---

179 Zilynskyj, „Ukrajinská historiografie“, 226.

180 Kuzio, *History, memory*, 253.

181 Janmaat, *Nation-Building*, 90.

182 *Ibid.*, 89.

183 Rogers, *Nation, Region and History*, 92.

184 Janmaat, *Nation-Building*, 92.

185 *Ibid.*, 92.

186 Rogers, *Nation, Region and History*, 97.

V učebnicích pro devátý ročník má líčení útrap národního obrození a emancipačních snah ukrajinské inteligence jak protipolské, tak i protiruské konotace.¹⁸⁷ S carským obdobím je spojováno nevolnictví, ztráta národní elity a identity. Naopak rakouský zábor získal díky jeho liberální národnostní politice pozitivní obraz.¹⁸⁸ V návaznosti na národní obrození evokují učebnice dějepisu v ruskojazyčných žácích otázku, zda je ukrajinská národní identita slučitelná s ruským jazykem.¹⁸⁹ V učebnicích analyzovaných Rogersem jsou protiruské konotace doplněné tezí o cílené rusifikaci a kolonizaci Ukrajiny.¹⁹⁰

V učebnicích pro desátý ročník je Ukrajinská národní republika (1917-1921) prezentována jako legitimní ukrajinský stát,¹⁹¹ na jehož pozadí působí bolševická vláda jako součást výhradně ruských dějin. Úspěšné prosazení bolševismu v Ukrajině je vysvětlováno neschopností *Centrální rady* přilákat na svoji stranu ukrajinské rolnictvo včasnou agrární reformou.¹⁹² V učebnici analyzované Rogersem byla jako důvod pádu UNR uvedena nerozhodnost Centrální vlády a pasivity obyvatelstva.¹⁹³ Období tzv. *korenizace* je hodnoceno pozitivně jen do omezené míry, protože právo Ukrajiny na národní sebeurčení bylo přiznáváno jen tehdy, pokud neohrožovalo sovětský režim.¹⁹⁴ Kolektivizace a hladomor jsou interpretovány jako „drancování“ ukrajinského a ruského rolnictva stalinským režimem, avšak nikoliv jako genocida ukrajinského národa.¹⁹⁵ V Rogersově analýze učebnice na případu hladomoru zdůrazňuje, jaké nebezpečí Ukrajině hrozí, pokud není samostatným a nezávislým státem.¹⁹⁶

V učebnici pro desátý ročník, kterou rozebírá Janmaat (Turčenko, F. H.: *Novějšaja istorija Ukrainy: časť p'ervaja (1917-1945)*, Kyjiv: Heneza, 1994.), je UPA vyobrazována jako bojovnice jak proti Sovětům, tak proti Německu.¹⁹⁷ Její vojenský význam je neúměrně zveličován. Veškeré negativně vnímané epizody související s ukrajinskými nacionalisty, včetně kolaborace s nacisty, jsou sváděny na Banderova oponenta *Andrije Melnyka*. Sovětská armáda je viděna jako nástroj „cizí“ moci, jejíž

187 Janmaat, *Nation-Building*, 94.

188 Taras Kuzio (2002): History, memory and nation building in the post-Soviet colonial space, *Nationalities Papers: The Journal of Nationalism and Ethnicity*, 30:2, 241-264: str. 253.

189 Janmaat, *Nation-Building*, 92.

190 Rogers, *Nation, Region and History*, 99.

191 Taras Kuzio (2002): History, memory and nation building in the post-Soviet colonial space, *Nationalities Papers: The Journal of Nationalism and Ethnicity*, 30:2, 241-264: str. 253.

192 Janmaat, *Nation-Building*, 96.

193 Rogers, *Nation, Region and History*, 101.

194 Janmaat, *Nation-Building*, str. 97.

195 *Ibid.*, str. 97-98.

196 Rogers, *Nation, Region and History*, 101-102.

197 Taras Kuzio (2002): History, memory and nation building in the post-Soviet colonial space, *Nationalities Papers: The Journal of Nationalism and Ethnicity*, 30:2, 241-264: str. 253.

návrat měl negativní důsledky pro Ukrajinu.¹⁹⁸ Ovšem takový výklad je spíše výjimkou nežli pravidlem. Mnohem běžněji se v ukrajinských školách používá učebnice, ze které vychází Rogers (Ševčuk, V. P., Taranenko, N. G., Levitas, F. L., Gisem, A. V., *Istorija Ukrainy: 11 klass*, Zaporozžje: Premjer, 2001.). Tato učební pomůcka prezentuje mýtus o UPA a Velké vlastenecké válce vyváženým způsobem, beze snahy glorifikovat nebo demonizovat některý z nich.¹⁹⁹ Na základě vyhodnocení dalších učebnic z let 2001 až 2011 (viz příloha č. 5.) lze říci, že učebnice se zpravidla drží termínu „Velká vlastenecká válka“ a pojednávají o (1) velkém přínosu Ukrajinců do vítězného tažení sovětské armády proti nacistickému Německu, o (2) velkých lidských a materiálních ztrátách, které Ukrajinci zaplatili v důsledku chybných rozhodnutí moskevského vedení, o (3) kolaboraci s Němci, již se účastnili jak Ukrajinci, tak i Rusové, o (4) válce *dvou Ukrajín*, v níž ta první válčila v řadách sovětské armády, ta druhá v řadách UPA, o (5) bojích UPA „na dvou frontách“, o (6) absenci spojení mezi OUN(b) a Německem.

4.3.3 Místo závěru. Sociologický výzkum historické identity

Jak vyplývá ze stavu učebnic dějepisu v roce 2004, více než desetileté úsilí státu prosadit jednotnou koncepci dějin v ukrajinských školách nepřineslo požadovaný výsledek. Rozchod se sovětskými dějinami je dlouhotrvající proces, který pravděpodobně vyžaduje výměnu nejméně jednoho pokolení občanů. Způsob vnímání minulosti dodnes přetrvává jako dědicí faktor uvnitř ukrajinské společnosti. O tom svědčí sociologický průzkum *Viktorie Seredy* z konce „revolučního“ roku 2004 (viz příloha č. 1. a příloha č. 2.). Předmětem průzkumu byla struktura historické identity obyvatel měst Lvov a Doněck. Respondenti měli odpovědět na dvě otázky: první: „Vyjmenujte tři historické události, které v dějinách Ukrajiny sehrály nejvíce pozitivní roli“; druhá: „Vyjmenujte tři historické události, které v dějinách Ukrajiny sehrály nejvíce negativní roli“.²⁰⁰ Respondenti měli možnost vybrat si jako odpověď deset „pozitivních“ a deset „negativních“ historických témat. Překvapivě mezi možnými odpověďmi chyběla otázka UPA a Bandery.

198 Janmaat, *Nation-Building*, 99.

199 Rogers, *Nation, Region and History*, 104-105.

200 Sereda, Viktoriya, „Regional Historical Identities and Memory. Lviv-Donetsk: sotsialni identychnosti v suchasnyy Ukraini. Ukrayina Moderna. Spetsialnyi vypusk.“ Yaroslav Hrytsak, Andriy Portnov, V. Susak (Lviv-Kyiv: Krytyka, 2007), 189-190.

Průzkum zaznamenává i občany, kteří na položené otázky neuměli odpovědět. V Doněcku bylo nezodpovězených otázek přibližně třikrát víc než ve Lvově, což svědčí o slabé historické identitě ve vztahu k Ukrajině mezi doněckými obyvateli a naopak silné historické identitě obyvatel Lvova.²⁰¹ Výsledky průzkumu rovněž ukazují malý počet historických témat, které obyvatelé obou měst hodnotí stejně nebo podobně. A sice respondenti se oboustranně shodli na pozitivním hodnocení vyhlášení nezávislosti Ukrajiny a kozáckého povstání vedeného Bohdanem Chmelnyckym. Stejným podílem se shodli na negativní roli druhé světové války.²⁰² Jinak při hodnocení událostí nedošlo mezi obyvateli Lvova a Doněcka k výraznější shodě.

4.4 Hlavní výklady tzv. národně-osvobozenického boje UPA

Předmětem následující analýzy je vykreslování osobnosti vůdce OUN(b) *Stepana Bandery* a vojenské činnosti *Ukrajinské povstalecké armády* (dále UPA). Ostatní organizace – *Poliská Sič*, *OUN(m)*, *dvijkari*, příslušníci divize *SS Halyčyna* – nejsou předmětem analýzy a jsou zmiňovány jen pro doplnění kontextu. Mýty Bandery a UPA se časově vztahují k období let 1940 až 1944 a geograficky jsou vázané na území současné západní Ukrajiny.

Téma OUN(b) a UPA je obtížně udržitelné v hranicích akademické diskuze, což je způsobeno jak vysokým stupněm politizace, tak náchylností řady historiků k zjednodušenému a jednostrannému výkladu. V současné době ukrajinští historici hledají „kompromisní“ mýtus o UPA, který by byl akceptovatelný jak etnocentrickou, tak pro občanskou verzi ukrajinského nation-buildingu. Níže aplikovaná komparativní metoda ilustruje interpretační vzdálenost mezi jednotlivými výklady dějin povstaleckého hnutí. Jako první je prezentován nacionalistický výklad *Volodymyra Vjatrovyče*; dále výklady autorů, kteří se různou mírou distancují od glorifikace UPA (*Jaroslav Hrycak* a *Heorhij Kasjanov*); a nakonec sovětská interpretace v podání ukrajinského autora *Vitalije Maslovského*.

Každý ze čtyř výkladů je zformován na základě šesti nejčastěji kladených otázek: (1) Jaké vůdcovské kvality měl Stepan Bandera a je hodný statutu národního hrdiny či symbolu rezistence? (2) Byl Bandera původcem nejednotnosti uvnitř

---

201 *Ibid.*, 189-190.

202 Sereda, *Regional Historical Identities*, 191.

nacionalistického hnutí? (3) Byla UPA skutečnou armádou? (4) Jakou ideologií se UPA řídila a byla antisemitskou? (5) Za co a proti komu UPA bojovala? (6) Byla Volyňská řež etnickou čistkou a nese za ni UPA zodpovědnost? Otázky jsou formulované tak, aby se vyjadřovaly primárně k nejkontroverznějším momentům tzv. národně-osvobozenického boje UPA. Struktura jednotlivých výkladů koresponduje s pořadím položených otázek.

4.4.1 Výklad odbojové činnosti Stepana Bandery a UPA podle Volodymyra Vjatrovyče

Volodymyr Vjatrovyč (*1977) je profesionální historik primárně zkoumající problematiku hnutí ukrajinských nacionalistů. Během prezidentství *Viktora Juščenka* získal funkci hlavy vědecké rady *Centra pro výzkum osvobozenického hnutí* a také funkci ředitele archivního oddělení *Služby bezpečnosti Ukrajiny* (SBU), kterou zastával až do nástupu prezidenta *Viktora Janukovyče* v březnu 2010. Po jeho pádu začátkem roku 2014 získal Vjatrovyč křeslo ředitele *Ukrajinského institutu národní paměti*, který byl původně založen z iniciativy *Viktora Juščenka*.

Vjatrovyč je považován za představitele ukrajinocentrického výkladu. Ve svých publikacích idealizuje činnost OUN(b) a UPA nebo zlehčuje kontroverzní epizody nacionalistického hnutí, za což si vysloužil kritiku historiků jak v Ukrajině, tak v zahraničí. Jeho argumenty se zpravidla zakládají na „archivní pravdě“. Kritické námitky obvykle odmítá argumentem, že se jedná o záměrné pomluvy či dědictví sovětské propagandy.

* * *

Vjatrovyč popisuje osobnost *Stepana Bandery* výlučně v pozitivním světle: zásadový, cílevědomý, odvážný, charismatický vůdce, schopný vest lidi za sebou.²⁰³ Díky němu se OUN pozvedla během 30. let na vysokou politicko-organizační úroveň.²⁰⁴ Bandera nebyl autoritativním vůdcem. Naopak, proti autoritářství bojoval, zejména proti

203 Veřejný proslov Volodymyra Vjatrovyče u příležitosti stoletého výročí Stepana Bandery. Kyjiv, 22.12.2008, Národní opera. dostupné z: [opera.http://upa.in.ua/book/?p=263](http://upa.in.ua/book/?p=263) (staženo 11.3.2014).

204 Vyatrovyč, Volodymyr, „Bandera: stari ta novi myfy.“ In *Strasti za Banderoyu: statti ta eseyi*, ed. Amar, T. S., Balynskiy, I., Hrytsak, Y., 2. vydání. (Hrani-T: 2001), 61-62.

autoritářskému stylu vedení Andrije Melnyka.²⁰⁵ Rozhodovací procesy za Banderova vedení probíhaly na základě předběžné diskuze a rovného hlasování většiny²⁰⁶ a Bandera prosazoval i další demokratické hodnoty.²⁰⁷ Díky němu se do vedení UPA dostali schopní velitelé jako *Roman Šuচেvyč*, kteří po Banderově uvěznění převzali velení na sebe.²⁰⁸ Ačkoliv byl Bandera skromný a odmítal zásluhy, které mu byly připisovány, stal se z vůle okolností obdobným symbolem národně osvobozenického hnutí²⁰⁹ jako *Józef Piłsudski* v případě Polska nebo *Michael Collins* v případě Irsko.²¹⁰ Banderu lze považovat za symbol národní rezistence, protože je takto vnímán nejen svými příznivci, ale také nepřáteli, zejména z prostředí sovětských bezpečnostních orgánů. Právě pro symbolický význam jeho osobnosti na něj sovětské tajné služby spáchaly v roce 1959 atentát.²¹¹

Je nutno poznamenat, že Vjatrovyčova idealizace Bandery dosáhla tak vysokého stupně, že se stává vhodným předmětem Lévi-Strausovy strukturální analýzy mýtu. Postava Bandery představuje imaginární řešení nepřekonatelného problému – boje s okupačními mocnostmi – a zároveň překlenuje opozici „*samostatná Ukrajina – okupovaná Ukrajina*“.

V otázce původce rozkolu OUN v roce 1940 Vjatrovyč ukazuje jasně na *Andrije Melnyka* a další představitele starší generace nacionalistů. Důvodem rozkolu byla Melnykova příliš silná proněmecká orientace. K rozkolu došlo i přesto, že Bandera osobně apeloval na Andrije Melnyka aby zachoval celistvost OUN. Když se v roce 1954 situace s rozkolem v řadách OUN(b) znovu opakovala, Bandera z organizace vystoupil právě proto, aby se zachovala její celistvost.²¹² Nicméně k rozkolu došlo a jednou z příčin byla provokace sovětské tajné služby, která podsouvala ukrajinským nacionalistům falešné dokumenty.²¹³ Nakonec Vjatrovyč připouští, že rozkol v roce 1940 byl pro OUN dokonce prospěšný, poněvadž uvolnil cestu mladému pokolení nacionalistů.²¹⁴

---

205 *Ibid.*, 56.

206 *Ibid.*, 57.

207 *Ibid.*, 57.

208 *Ibid.*, 57.

209 *Ibid.*, 63-64.

210 *Ibid.*, 58-59.

211 *Ibid.*, 63.

212 *Ibid.*, 59.

213 *Ibid.*, 59.

214 *Ibid.*, 60.

Při popisu vojenských složek UPA Vjatrovyč poukazuje na vysokou úroveň její vnitřní organizace. Zároveň ale přiznává, že UPA byla řízena autonomně, protože neměla efektivně fungující generální štáb.²¹⁵

Jelikož UPA byla militarizovanou odnoží OUN, řídila se výlučně ideologickými zásadami ukrajinského nacionalismu. Vjatrovyč se vyhýbá konkrétní charakteristice ideologie OUN a ohrazuje se představou o její evoluci od počátku 20. až do 50. let, kdy OUN přebírala v různé míře myšlenky různých ideologií meziválečné doby – jak radikálně konzervativní, tak liberálně demokratické. Neměnnou ideologickou zásadou nicméně vždy zůstávalo obnovení nezávislosti Ukrajiny coby demokratického, nikoliv však monoetnického či totalitního státu.²¹⁶ Vjatrovyč zprošťuje UPA obvinění z protipolské orientace a tvrdí, že terčem vojenských akcí nebyl primárně polský národ, ale polský okupační režim.²¹⁷ Vjatrovyč odmítá přítomnost programového antisemitismu v ideologii OUN a uvádí případy účasti Židů v řadách UPA.

Cílem UPA byla ochrana ukrajinského obyvatelstva a umožnění úspěšného boje za ukrajinskou státnost po odchodu německé armády. Bandera byl přitom velice skeptický vůči spolupráci s Německem při obnovování ukrajinské nezávislosti.²¹⁸ Němce vnímal jako eventuální pomoc, přičemž osvobozenecé hnutí však mělo spoléhat především na vlastní síly.²¹⁹ Nicméně Bandera byl otevřený spolupráci s jinými evropskými zeměmi. Například v roce 1940 jednal prostřednictvím svého bratra *Oleksandra Bandery* s italským ministrem zahraničí *Galeazzem Cianem* o podpoře ukrajinského osvobozenecé hnutí ze strany Itálie. Uzavření paktu Molotov-Ribbentrop 23. srpna 1939 ještě více utvrdilo Banderu v nemožnosti spolupráce s Němci a tak bylo v OUN zahájeno formování koncepce „*fronty ujařmených národů*”^{220, 221} /?/ jehož cílem bylo navázání spolupráce s nepřáteli vlastních nepřátel. Hlavním důkazem toho, že banderovci nekolaborovali s nacisty, je vyhlášení *Aktu o obnovení nezávislosti Ukrajiny* dne 30. června 1941, na které Němci reagovali zatčením vedení OUN včetně Bandery.²²² Při setkání s nacistickým prokurátorem *Ernstem*

215_ Veřejná přednáška Volodymyra Vjatrovyča na téma „*Od mysticysmu k politice. Vývoj ideologie OUN v letech 1920-1950.*“, která se konala z iniciativy organizace "Svobodná Univerzita" Ukrajinského klubu Oděsy (ukr. *організація "Вільний Університет", Український клуб Одеси*) ve městě Oděsa dne 25. října 2012.

216_ Veřejná přednáška Volodymyra Vjatrovyča.

217_ Vyatrovych, Volodymyr, *Druha pol'sko-ukrayinska viyna. 1942-1947.* (Tsentr doslidzhen vyzvol'noho rukhu: 2011), 42.

218 *Ibid.*,: str. 54.

219 Vyatrovych, „Bandera: stari ta novi mify”, 54.

220 Ukr. *Front znevolennykh narodiv*

221 Vyatrovych, „Bandera: stari ta novi mify”, 54.

222 *Ibid.* 54.

Kundtem Bandera údajně řekl, že bere veškerou zodpovědnost za prohlášení Aktu na sebe, že při něm nespoléhal na německé síly a že jednal na základě mandátu, který mu dal ukrajinský národ.²²³ Podle historika Němci potřebovali Bandera víc než on je, proto ho na rozdíl od ostatních členů OUN(b) nechali naživu²²⁴ a na sklonku války mu dokonce nabídli spolupráci, kterou Bandera odmítl.²²⁵ K tomu se Vjatrovyč odvolává na „tisíce dokumentů“ a „desítky studií“, které prokazatelně dosvědčují antinacistickou činnost OUN(b) a UPA.²²⁶ Nakonec Vatrovyč tvrdí, že UPA nebojovala proti rudoarmějcům, protože by to bylo sebevraždou. Místo toho UPA zahájila propagandistickou kampaň s cílem přesvědčit rudoarmějce s heslem „*bijeme společně Hitlera, pojďme společně bít ještě většího kata ukrajinského národa, jímž je Stalin*“, aby přešli na stranu UPA.²²⁷

V otázce volyňské řeže se Vjatrovyč ohrazuje vůči používání pojmů „etnická čistka“ či „genocida“ a místo toho operuje s označením „druhá ukrajinsko-polská válka“. Konflikt byl výsledkem dlouhodobého ukrajinsko-polského napětí a trval od roku 1942 až 1947, což zahrnuje první střety v okolí města Chelm a tzv. *operaci Wisla*. Konflikt měl charakter války, protože každá ze stran usilovala o stejné cíle a žádná z nich neměla nad svým protivníkem jasnou přesilu.²²⁸ Cílem vojenského zásahu UPA na Volyni bylo dostat chaotickou a násilnou situaci pod kontrolu tím,²²⁹ že vytěsní polské a zejména sovětské partyzány, kteří nutili místní obyvatelstvo ke spolupráci a tím ho dělali terčem odvety německých trestních oddílů.²³⁰ Polské civilní obyvatelstvo znesnadňovalo dosažení taktických cílů UPA, a proto mu vedení OUN po vyjednávání s polskou stranou nařídilo, aby i se svým majetkem opustilo území Volyně.²³¹ S odvoláním na usnesení nejvyššího vedení OUN Vjatrovyč zdůrazňuje, že se původně proti polskému obyvatelstvu ozbrojené oddíly UPA neměly nasazovat.²³² UPA vojensky zasáhla proti polským civilním cílům teprve poté, co se v nich rozmístily polské militarizované oddíly. Systematické operace UPA proti Polákům nastaly teprve v červnu 1943,²³³ tedy mimo období nejintenzivnějšího násilí na Volyni. Vjatrovyč

---

223 *Ibid.* 55.

224 *Ibid.*, 55.

225 *Ibid.*, 56.

226 *Ibid.*, 53.

227 Kozlovskiy, Borys, "Mayu nadiyu, sheho my vidshukaemo mistse pophovannia Romana Shukhevycha". dostupné z: <http://upa.in.ua/book/?p=218> (staženo 21. 3. 2014).

228 Vyatrovych, *Druha pol'sko-ukrayinska viyna*, 29-32.

229 Vyatrovych, „Bandera: stari ta novi myfy“, 65.

230 *Ibid.*, 76-77.

231 Vyatrovych, *Druha pol'sko-ukrayinska viyna*, 89.

232 *Ibid.*, 89.

233 *Ibid.*, 108-109.

uzavírá, že vinou sovětských a německých vojenských akcí na Volyni se násilí vystupňovalo do té míry, že bylo těžko kontrolovatelné.²³⁴ Za této situace přešly protipolské akce UPA pod kontrolu lokálních představitelů OUN(b) a UPA, nikoliv však vyššího vedení.²³⁵ Z toho si čtenář může udělat závěr, že pokud UPA skutečně nese díl zodpovědnosti za likvidaci polského civilního obyvatelstva, nemělo s tím vyšší vedení UPA nic společného.

4.4.2 Výklad odbojové činnosti Stepana Bandery a UPA podle Jaroslava Hrycaka

Jaroslav Hrycak (*1960) je profesorem historie na *Lvovské národní univerzitě Ivana Franka*, hostujícím profesorem *Středoevropské univerzity v Budapešti* a členem redakční rady ukrajinských vědeckých periodik „*Ukrajina moderna*“ a „*Krytyka*“. V současnosti je Hrycak považován za světově nejznámějšího ukrajinského historika. Svoji akademickou kariéru věnoval otázce dějin ukrajinského nacionalismu.

Ve svých pracích se jasně distancuje od historického dědictví OUN(b) a UPA a zaujal negativní postoj vůči rozhodnutí prezidenta Viktora Juščenka ocenit Stepana Banderu *řádem hrdiny Ukrajiny* v roce 2010. Ve své poslední nejznámější publikaci „*Nová Ukrajina. Nové interpretace*“ věnuje značný prostor dekonstrukci hrdinských mýtů o *Banderovi* a UPA, za což sklídl pozitivní ohlas jak v Ukrajině, tak v Polsku. Hrycak významně přispívá k ukrajinsko-polskému historickému usmíření, ale zároveň se staví proti pokusům polské strany o mezinárodní odsouzení Bandery a UPA.

* * *

Pro Hrycaka je charakteristická opatrnost a pečlivost, s jakou dekonstruuje nacionalistické mýty. Historik upozorňuje na nevyhnutelnost posuzování činů UPA z pozice Velké trojky, tedy nakolik činnost UPA přispěla k vítězství nad nacistickým Německem.²³⁶ Svůj výklad začíná vysvětlením hlavních příčin radikality, s jakou ukrajinští nacionalisté z řad OUN a UPA bojovali o bezpečné zázemí vlastního státu. Za prvé se ukrajinský národ během světových válek ocital v epicentru násilností, v

234 Vyatrovych, *Druha pol'sko-ukrayinska vjyna*, 64.

235 *Ibid.*, 95.

236 Hrycak, Jaroslav, *Nowa Ukrajina. Nowe interpretacje*. (Kolegium Europy Wschodniej, Fundacja im. Jana Nowaka-Jeziorańskiego, 2009), 88.

důsledku čehož utrpěl jednu z největších demografických ztrát v Evropě.²³⁷ Za druhé už Ukrajinci nechtěli být předmětem velmocenských licitací jako po první světové válce,²³⁸ úsilí OUN(b) a UPA o vydobytí nezávislosti bylo podle Hrycaka zcela legitimní. Způsob, jakým nacionalisté nezávislosti dosahovali, však není hodný glorifikace. Zde dlužno dodat, že od konce 90. let historik v mnohém revidoval svůj historický výklad tématu ukrajinských povstalců. Tyto změny zde však nejsou reflektovány.²³⁹

Podle Hrycaka není Stepan Bandera hoden být symbolem ukrajinského národa. Může být nanejvýše symbolem povstání vedeného UPA, i když ani v tomto případě ne zcela opodstatněně, poněvadž vzhledem ke svému uvěznění neměl na činnost UPA žádný vliv. Pro statut národního hrdiny existuje řada historicky vhodnějších postav než Bandera. Jsou to představitelé národně osvobozenického hnutí původem z východní Ukrajiny: velitel armády UNR *Symon Petljura*, generálové armády UNR *Vasyl Tjutjunnyk* a *Oleksandr Grekov* nebo disident a bojovník za lidská práva *Petro Hryhorenko*.²⁴⁰ Hrycak pochybuje o pozitivním významu vůdcovských kvalit Bandery. Měl autoritářský způsob vládnutí, protože považoval OUN(b) za jedinou možnou politickou sílu v Ukrajině.²⁴¹

Hrycak považuje Banderu za původce rozkolu nejen v rámci OUN a nacionalistického tábora, ale také v celoukrajinském měřítku.²⁴² Historik dále upozorňuje na nesprávné využívání rozšířené zkratky „OUN-UPA“, která evokuje chybnou představu o tom, že Bandera nepřetržitě vedl celý nacionalistický tábor.²⁴³

Nejkritičtěji se Hrycak vyjadřuje k mýtu *čtrnáctého října*, který popisuje okolnosti vzniku UPA. Údajně byl první velitelský štáb UPA stvořen v lesích Volyně v den pravoslavného svátku Záštity přesvaté Bohorodice²⁴⁴ 14. října 1942. Od té doby, jak praví mýtus, bojovala UPA na dvou frontách – proti německému a sovětskému režimu – v podmínkách plné izolace a bez jakékoliv mezinárodní podpory až do roku 1951.²⁴⁵ Podle Hrycaka bylo datum založení 14. října 1942 určeno až po druhé světové válce. Vybráno bylo ze tří důvodů. Za prvé, tento den symbolicky navazuje na tradici

237 *Ibid.*, 89-91.

238 *Ibid.*, 92.

239 Konkrétně se jedná o publikaci „*Historia Ukrainy 1772-1999. Narodziny nowoczesnego narodu*“, v níž Hrycak ličí dějiny UPA v relativně „pozitivním“ světle.

240 Hrytsak, Yaroslav, „Shce raz pro Banderu, shche raz pro Yushchenka.“ In *Strasti za Banderoyu: staty ta eseyi*, ed. Amar, T. S., Balynskiyi. I., Hrytsak, Y., 2.vydání. (Hrani-T: 2001), 343.

241 Hrycak, "Nowa Ukrajina", 104.

242 Hrytsak, „Shche raz pro Banderu“, 341.

243 Hrycak, "Nowa Ukrajina", 106.

244 ukr. *Покрова Пресвятої Богородици*

245 Kozlovskiyi, "Mayu nadiyu".

kozáckých vzpour. Za druhé, den 14. října má pozitivní náboženskou konotaci. Za třetí, mýtus tak vyvolává dojem, že banderovci zahájili válku proti Německu ještě dřív, než bylo jasné, že Hitler válku prohraje.²⁴⁶ Ve skutečnosti UPA vznikla mnohem později, o čemž svědčí fakt, že až do prosince 1942 OUN(b) nevydávala vojenské rozkazy a až do února 1943 nevydala ani žádná politická nařízení ohledně přechodu k ozbrojenému konfliktu.²⁴⁷

Podle Hrycaka se měla UPA řídit romantickou koncepcí „revolučního národního osvobození“.²⁴⁸ Ve skutečnosti odstavily těžké existenciální podmínky ideologii na vedlejší kolej. Navíc byla UPA v určitých obdobích své existence přibližně z poloviny uskupením bojovníků nenáležících k OUN(b), jejichž hlavním cílem bylo vlastní přežití,²⁴⁹ nikoliv ideály OUN(b). Hrycak sice nevyvrací hrdinský duch povstání, ale považuje nacionalistické motto "svoboda nebo smrt" za málo pragmatické a v praktické rovině neefektivní. Podle něj by bylo smysluplnější, kdyby se nacionalistické hnutí uchýlilo k pasivnímu odporu.²⁵⁰

V praktické rovině byla podle Hrycaka důvodem vytvoření UPA potřeba odsunu Poláků z etnicky ukrajinského území.²⁵¹ Dalším úkolem UPA měla být likvidace oponentů banderovského hnutí uvnitř nacionalistického tábora.²⁵² V každém případě na rozdíl od interpretace nacionalistických historiků nebyla dle Hrycaka primárním cílem UPA ochrana ukrajinského obyvatelstva. Hlavním pojítkem mezi UPA a ukrajinským obyvatelstvem byla její závislost na vzájemné spolupráci. Ta část obyvatelstva, která spolupracovala se sovětským režimem, se vystavovala riziku odvety ze strany UPA.²⁵³

Otázka kolaborace s nacisty nemá jednoznačnou interpretaci. Hrycak nicméně vychází z teze, že v podmínkách totálního násilí spolupráce s jakoukoliv silnou stranou zvyšovala pravděpodobnost vlastního přežití.²⁵⁴ Vzhledem k tomu, že UPA přestala být pod kontrolou ústředních orgánů OUN(b), její činnost byla řízena spontánně a jenom určitou částí banderovců, kteří měli navíc různé a občas dokonce protichůdné cíle. Centrální orgány OUN navíc stěží kontrolovaly situaci v rámci vlastních stranických struktur.²⁵⁵

---

246 Hrycak, "Nowa Ukrajina", 100.

247 *Ibid.*, 99.

248 *Ibid.*, 109-110.

249 *Ibid.*, 106-107.

250 *Ibid.*, 111.

251 *Ibid.*, 104.

252 *Ibid.*, 104.

253 *Ibid.*, 108.

254 *Ibid.*, 97.

255 *Ibid.*, 100.

Co se týče problematiky volyňské řeže, Hrycak se přiklání k verzi o velkém dílu viny UPA za tuto tragédii a dokonce ji interpretuje jako přímý následek "prvního povstání UPA".²⁵⁶ Zdráhá se však vyvodit jednoznačné závěry, protože dokumenty, které by přímo svědčily o vydání rozkazu vedení OUN(b) ve věci „konečného řešení“ polské otázky nebyly nalezeny.²⁵⁷

4.4.3 Výklad odbojové činnosti Stepana Bandery a UPA podle Heorhije Kasjanovova

Heorhij Kasjanov (*1961, Čeljabinsk, Rusko) je profesorem historie na *Kyjevsko-mohyljanské akademii* a pracovníkem *Národní akademie věd Ukrajiny*, také působil jako hostující profesor na řadě světoznámých univerzit, včetně Harvardské a Cambridgeské univerzity. Svoji vědeckou kariéru zahájil pod vedením tendenčního představitele sovětské a poté ukrajinské historiografie *Stanislava Kulčyckého*. Hlavními tématy jeho profesionálního zaměření jsou ukrajinský nacionalismus a politika psaní dějin.

Ve svých pracích se distancuje od historického dědictví OUN(b) a UPA a podobně jako Hrycak zaujal negativní postoj vůči ocenění *Stepana Bandery* prezidentem Viktorem Juščenkem. Pro jeho práce je charakteristický široký teoretický přístup, na kterém staví svoji kritiku toho, co nazývá „nacionalizací dějin“ Ukrajiny. Ve srovnání s Jaroslavem Hrycakem volí méně opatrný způsob dekonstrukce mýtu Bandery a UPA. Ovšem stejně jako Hrycak považuje téma heroizace účastníků rezistence za vnitřní záležitost Ukrajiny, do níž polská strana nemá právo zasahovat.²⁵⁸

* * *

Podle Kasjanova je postava Bandery spíše metaforou nežli národním symbolem, protože je předmětem pozornosti především krajní pravice a krajní levice.²⁵⁹ Převážná část společnosti je vůči mýtu o *Banderovi* víceméně lhostejná. Historik hodnotí Banderu jako průměrného politika a organizátora, podprůměrného publicistu a teoretika. Před

256 *Ibid.*, 100.

257 *Ibid.*, 103.

258 Polit.ru, *Ukraina: kak pishetsia istoriya*. Ze dne 02.04.2009. dostupné z: <http://www.polit.ru/article/2009/04/02/historia/> (staženo 5. 4. 2014).

259 *Stepan Bandera - posredstvennyi organizator, slabyi publitsyst i nikakoi teoretik: interv'yi*. Ze dne 29.12.2010. dostupné z: <http://www.regnum.ru/news/polit/1361341.html> (staženo 5. 4. 2014).

svým uvězněním Němci v červenci 1941 Bandera usiloval o podřízení celého vedení OUN vlastnímu diktátu a podle Kasjanova si vytvářel podobně jako Stalin vlastní kult osobnosti. Proti svým oponentům z řad nacionalistů působil ne přímo, ale ze zákulisí. Po jeho uvěznění veškerou praktickou organizační činnost vedli *Mykola Lebed'*, *Roman Šuchevyč* a *Lev Rebet* a z toho důvodu není historicky opodstatněné spojovat Bandera s činností UPA.²⁶⁰

V otázce původce rozkolu uvnitř OUN Kasjanov připisuje *Banderovi* jednu z hlavních rolí – a to jak před jeho zatčením, tak i po něm.²⁶¹ Ostatně, OUN nikdy neexistovala jako ucelená organizace. Vnitřní třenice, zejména mezi nejvyšším vedením působícím v emigraci a představiteli organizace v terénu, vznikly již v době jejího založení. Organizace se rozpadla krátce po smrti jejího zakladatele *Jevhena Konovalce*. Příčina rozkolu neměla svůj původ v ideologii,²⁶² ale ve sporu mezi starým a novým pokolením nacionalistů ohledně uplatňování ideologie v praxi. Kasjanov připouští, že rozkol OUN byl nemalou mírou způsoben provokacemi německé tajné služby a prostřednictvím jejího agenta.²⁶³

Kasjanov se zabývá vojenskou stránkou nacionalistického hnutí jen okrajově. Zmiňuje, že za dobu své existence UPA jen krátce fungovala jako organizovaná síla, podřízená armádnímu řádu a disciplíně. Mnohem déle existovala ve formě oddílů roztroušených v lesích.²⁶⁴

Při analýze ideologie OUN se Kasjanov opírá o závěry *Johna Armstronga*. Stejně jako řada dalších ideologií meziválečného období čerpala ideologie OUN(b) z tehdy populární koncepce integrálního nacionalismu. Ukrajinskou verzi integrálního nacionalismu vypracoval *Dmytro Doncov*. Kvůli své nekonstruktivnosti, nesystematičnosti a emocionálnosti neměla tato ideologie jednoznačnou podporu v nejvyšším vedení OUN. Po rozkolu OUN zůstali banderovci jedinými následovníky integrálního nacionalismu v Doncovově podání, kdežto ostatní nacionalisté, zejména stará generace, se s ním neztotožnili.²⁶⁵ Přes totalitní charakter této ideologické doktríny se Kasjanov distancuje od jejího přirovnání k nacismu či italskému fašismu,²⁶⁶ protože v

---

260 *Ibid.*

261 *Ibid.*

262 Kasianov, H. V., „Ideolohiya orhanizatsiyi ukrajinskykh natsionalistiv.“ In *Orhanizatsiya ukrajinskykh natsionalistiv i Ukrayinska povstanska armiya. Istorychni narysy*, ed. S. V. Kulchytskyi, I. I. Ilyushyn, H. V. Kasianov, A. V. Kentiy, O. E. Lysenko, I. K. Patryliak (Natsionalna Akademiya Nauk Ukrayiny, Instytut istoriyi Ukrayiny. Kyiv: Naukova Dumka, 2005), 446.

263 *Ibid.*, 454.

264 Polit.ru, *Rossiya - Ukraina: kak pishetsia istoriya*.

265 Kasianov, „Ideolohiya orhanizatsiyi“, 447-448.

266 *Ibid.*, 459.

praxi byla doktrína aspoň do roku 1943 uplatňována mírnějším způsobem. Kasjanov dokonce poukazuje na demokratické tendence, k jejichž integrování do nacionalistické ideologie došlo na základě zkušeností z působení OUN na „velké Ukrajině“. Bylo zřejmé, že dosavadní nacionalistická hesla tamní Ukrajince neoslovují, protože očekávají demokratičtější verzi ideologie.²⁶⁷ Kasjanov rovněž odmítá obvinění OUN z antisemitismu. Na jednu stranu uznává, že mnozí nacionalisté, včetně Jaroslava Stecka (jeden z ideologů OUN(b)) měli vůči Židům negativní postoj.²⁶⁸ Nicméně antisemitismus uvnitř OUN nebyl motivován etnicky, nýbrž ideologicky a pouze výběrově, a to ve vztahu k Židům, kteří byli „oporou moskevsko-bolševického režimu“.²⁶⁹ Navíc neexistují důkazy, které by prokazovaly účelovou likvidaci židovského obyvatelstva.²⁷⁰

V otázce, proti komu UPA nejvíc bojovala, Kasjanov dává jednoznačnou odpověď. UPA nebojovala proti německým vojskům, a pokud ano, bylo to výsledkem náhody, nikoliv cílenou strategií.²⁷¹ Primárním nepřítelem byly zejména oddíly NKVD, nikoliv však vojáci sovětské armády.²⁷² Druhým hlavním nepřítelem byli Poláci, zejména představitelé polského státu a armády.

Na otázku, zda volyňská řež byla etnickou čistkou, Kasjanov odpovídá kladně. Přiznává přitom, že vina za rozpoutání konfliktu leží na ukrajinské straně. Útoky z obou stran měly znaky etnické čistky či dokonce genocidy. Co se týče přímé zodpovědnosti OUN(b) či UPA, podle Kasjanova nebylo jakékoliv plánování či koordinace vojenských útoků v podmínkách násilností a chaosu prakticky možné. Historik připouští, že rozhodnutí o útoku proti Polákům padlo spíše na úrovni lokálního vedení OUN.²⁷³ Vzhledem k tomu, že civilní oběti většinou umíraly na zranění zemědělskými nástroji, lze s omezenou hodnověrností uzavřít, že volyňská řež byla spíše spontánním pogromem prováděným ukrajinskými rolníky, než řízenou čistkou prováděnou vojáky UPA. Tato otázka však ještě čeká na hlubší výzkum.²⁷⁴

---

267 *Ibid.*, 461-462.

268 Polit.ru, *Rossija - Ukraina: kak pishetsia istoriya*.

269 Kasjanov, „Ideolohiya orhanizatsiyi“, 454.

270 Regnum: *Stepan Bandera - posredstvennyi organizator*.

271 *Ibid.*

272 *Rossija - Ukraina: kak pishetsia istoriya*.

273 Regnum: *Stepan Bandera - posredstvennyi organizator*.

274 Polit.ru, *Rossija - Ukraina: kak pishetsia istoriya*.

4.4.4 Výklad odbojové činnosti Stepana Bandery a UPA podle Vitalije Maslovského

Vitalij Maslovskij (1935–1999) byl spolupracovníkem lvovského *Institutu společenských věd*, kde působil až do roku 1993 jako profesor historie. Svoji akademickou kariéru věnoval tématům souvisejícím s „třídním bojem“ na západní Ukrajině po druhé světové válce. Po roce 1991 zůstal věrný kánonům sovětské historiografie a důsledně kritizoval ukrajinský nacionalismus, za což byl údajně zavražděn. Maslovského publikace „*S kým a proti komu bojovali ukrajinští nacionalisté v letech druhé světové války*“ byla v této práci vybrána jako názorná ukázka sovětského mýtu o Banderovi a UPA, který přežívá v podmínkách postkomunistické Ukrajiny. Vzhledem k tomu, že tato publikace není dostupná v knihovnách, její obsah je vyložen na základě elektronické podoby této publikace, dostupné na internetu v ukrajinské, ruské a polské jazykové verzi (viz příloha č. 6.).

Text v knize obsahuje jisté množství překlepů, rusismů a výrazů typických pro sovětskou historiografii. Čtenář si nemůže nepovšimnout emocionálně zbarvených slov a dokonce pejorativních označení. Hodnověrnost tezí své práce historik zakládá na různých „svědectvích“, archivních materiálech a publikacích kontroverzních publicistů, typu *Edwarda Prusa* a *Viktora Poliščuka*.

* * *

Otázka vůdcovských kvalit Stepana Bandery a toho, zda je hodný statutu národního hrdiny, je v případě Maslovského výkladu zcela zbytečná. Podle něj byl Bandera představitelem „nacionalistického banditismu“ a symbolem nikdy neustaveného ukrajinského fašistického státu, který měl po boku nacistického Německa bojovat proti Sovětskému svazu.

Maslovskij věnuje relativně málo prostoru otázce původce nejednotnosti uvnitř nacionalistického hnutí. Zmiňuje třenice uvnitř OUN a vinu za rozkol organizace přisuzuje Německu, které takto dokázalo oslabit nacionalistické hnutí, aniž by je muselo zcela zlikvidovat, protože by se mohlo v budoucnosti hodit.²⁷⁵

UPA se používala k likvidaci oponentů OUN(b) v nacionalistickém táboře.²⁷⁶ Její činnost proti sovětským vojskům je charakterizována jako "diverzně-teroristická".

275 Maslovskij, Vitalij, *Z kým i proty koho voivvaly ukrajinski natsionalisty v roky Druhoyi svitovoyi viyny* (Moskva: Slavjianskyj dialoh, 1999), 18.

276 *Ibid.*, 190.

Tato vojenská struktura byla vytvořena na území Volyně nacionalisty z Haliče a poprvé nasazena v boji proti polskému obyvatelstvu.²⁷⁷

Autor popisuje UPA jako ozbrojené formace s pevným jádrem o velikosti 20 tisíc vojáků, kolem kterých se soustředil zbytek bojovníků. Autor s odkazem na archivní údaje KGB uvádí číslo 300 tisících ozbrojenců, kteří prošli řadami UPA za celou dobu její existence od jara 1943,²⁷⁸ značná část z nich se však ocitla v UPA pod nátlakem až hrozbou trestu smrti z její strany.²⁷⁹ V UPA bylo přítomno mnoho vojáků různých národností, kteří se ocitli v jejích řadách vinou okolností.²⁸⁰ V UPA chyběla disciplína, o čemž svědčí přechod části UPA na stranu sovětské armády. Z tohoto a dalších důvodů nepovažuje Maslovskij UPA za armádu v přímém slova smyslu. Nicméně jádro UPA představovalo značnou vojenskou sílu. Jednalo se především o Němci vyzbrojenou ukrajinskou policii, která v březnu a dubnu 1943 začala na rozkaz OUN(b) odcházet do lesů,²⁸¹ a také o bývalé příslušníky jednotek batalionu "*Nachtigal*" a "*Roland*".²⁸² Dezerce policejních oddílů Němcům vyhovovala, protože z jejich hlediska bylo efektivnější, aby příslušníci těchto oddílů bojovali proti sovětským partyzánům v lesích místo toho, aby setrvali v kasárnách.²⁸³

UPA se řídila ideologií integrálního nacionalismu Dmytra Doncova. Jednalo se o období ukrajinského fašismu,²⁸⁴ se kterým byli spojení řecko-katoličtí klerikálové.²⁸⁵ Součástí ideologie OUN(b) byl antisemitismus. Představitelé nejvyššího vedení zaujali vůči Židům stejnou pozici jako nacisté – tedy požadovali „totální likvidaci Židů“.²⁸⁶

Hlavním cílem UPA bylo zabránit pronikání sovětských partyzánů, kteří ohrožovali nacionalisty, ze strany Polesí.²⁸⁷ Pro Maslovského výklad není překvapující, že sověšští a polští partyzáni plnili na Volyni úlohu ochránců civilního obyvatelstva.

V případě volyňské řeže se podle Maslovského jednalo o etnickou čistku, kterou vyprovokovaly německé okupační síly.²⁸⁸ Celkový počet obětí čistek "ukrajinských teroristů" z let 1943–1944 činil 60 až 70 tisíc Poláků. Autor také tvrdí, že protipolské

---

277 *Ibid.*, 185.

278 *Ibid.*, 185.

279 *Ibid.*, 188.

280 *Ibid.*, 187.

281 *Ibid.*, 69.

282 *Ibid.*, 185.

283 *Ibid.*, 163.

284 *Ibid.*, 10.

285 *Ibid.*, 10.

286 *Ibid.*, 48-50.

287 *Ibid.*, 64.

288 *Ibid.*, 197.

čistky se odehrávaly i na území východní Haliče, kde bylo obětí 140 až 150 tisíc.²⁸⁹ Odpovědnost za čistky nesou s nejvyšší pravděpodobností haličští představitelé OUN(b), protože násilí vypuklo v momentě, kdy se ujali vedení jednotek UPA na Volyni.²⁹⁰

Úhlavním nepřítelem ukrajinských nacionalistů byl Sovětský svaz, zatímco Německo bylo jejich spojencem – Maslovskij naprosto vypouští protiněmecké výboje UPA.²⁹¹ Pokud k protiněmeckým akcím docházelo, jednalo se podle něj o nedorozumění.²⁹²

Ukrajínští nacionalisté se snažili přesvědčit Hitlera o své loajalitě. Ještě před válkou zahájili s Německem spolupráci, v rámci které prováděli diverzní akce proti Polsku a Sovětskému svazu.²⁹³ Jako názorný důkaz kolaborace uvádí Maslovskij založení speciálních diverzních a trestaneckých oddílů německého Abwehru *Nachtigal* a *Roland* na jaře 1941.²⁹⁴ Maslovskij zdůrazňuje, že Bandera pozitivně hodnotil účast banderovců v řadách Abwehru, protože tímto jeho lidi získali vojenské školení, které mohlo být využito v UPA.²⁹⁵ Maslovskij se odkazuje na dopisy nacionalistů adresované nacistickému vedení a poukazuje na to, že Bandera až do srpna 1941²⁹⁶ a jeho okolí až do října 1943 věřili v německou pomoc s vytvořením ukrajinského státu.²⁹⁷ V říjnu 1944 Němci prohrávající válku nabídli Banderovi spolupráci, on ji však odmítl především kvůli tomu, aby nemusel být podřízeným generála *Ruské osvobozené armády Andreje Vlasova*.²⁹⁸ Nicméně spolupráce mezi německou stranou a UPA pokračovala nezávisle na postojích Bandery.²⁹⁹

---

289 *Ibid.*, 198.

290 *Ibid.*, 66.

291 *Ibid.*, 40.

292 *Ibid.*, 86.

293 *Ibid.*, 42.

294 *Ibid.*, 19.

295 *Ibid.*, 23.

296 *Ibid.*, 43.

297 *Ibid.*, 46.

298 *Ibid.*, 48-50.

299 *Ibid.*, 95.

4.4.5 Shrnutí výkladů mýtu o Banderovi a UPA

(Tabulkové shrnutí základních tezí v příloze č. 7.)

Vjatrovyčův výklad je přijatelný pouze pro etnocentrický národní projekt a jak poukazuje Zajcev, vyžaduje hlubokou revizi výkladu druhé světové války. Za prvé, Vjatrovyč se staví proti dichotomickému dělení na „protihitlerovskou koalici versus nacistické Německo a jeho spojence“, protože světová válka byla konfliktem, v němž přímo či nepřímo proti sobě bojovali i spojenci v rámci Antihitlerovské koalice (např. Polsko prezentované londýnským exilem a Sovětský svaz). Za druhé, spojenci se také dopouštěli odsouzeníhodných činů, kvůli čemuž Vjatrovyč relativizuje prohřešky UPA (volyňská řež). Za třetí, OUN a UPA byly jedinými legitimními zástupci ukrajinského národa v této válce. Ve válce, která byla pro Ukrajince tragédií a kterou není třeba zakrývat „vlajkou mytického vítězství“,³⁰⁰ čímž se Vjatrovyč zřiká historického odkazu Ukrajinské SSR. Vjatrovyčův výklad desověťizuje národní dějiny, ovšem podle Zajceva, nedosahuje cíle, pro nějž byl primárně vytvořen – konsolidace společnosti. Navíc, Vjatrovyčův výklad není schopný vytvářet u většinové společnosti pocit národní hrdosti a místo toho kultivuje komplex oběti.³⁰¹

Aplikovaná komparativní metoda srovnává čtyři základní varianty mýtu o *Banderovi* a UPA a odhaluje tendenci modernistických historiků, Hrycaka a Kasjanova, devalvovat historickou hodnotu daného mýtu, nikoliv však tento mýtus zcela negovat, jak je to v případě Maslovského. Tímto je dosažena ona „kompromisní“ verze mýtu, ve stejné míře (ne)přijatelná jak pro etnocentrický, tak občanský model národního projektu. Snížení historické hodnoty mýtu o *Banderovi* a UPA, proti čemuž se důrazně staví Vjatrovyč, ovšem může být vnímáno jako popření svobodného ducha ukrajinského národa. Z tohoto důvodu Hrycak a Kasjanov kritizují snahy o glorifikaci, nikoliv však národně-osvobozenickou podstatu mýtu.

Maslovského výklad o *Banderovi* a UPA je téměř symetrický opak výkladu Vjatrovyče. Ovšem na rozdíl od Vjatrovyče se Maslovský nikdy nepodílel na formování oficiální politiky národní paměti. Z tohoto důvodu je užitečnější zmínit výklad Dmytra Tabačnyka. Jedná se o publicistu s titulem historika, který v letech 2010 až 2013 působil jako ministr školství a zároveň je názorově blízký Maslovskému. V roce 2008 Tabačnyk společně s komunistou Heorhijem Krjučkovym vydal publikaci *Fašismus v Ukrajině*:

---

300 Zajtsev, *Vyna mifiv*, 17.

301 *Ibid.*

hrozba či realita?³⁰² Hlavní myšlenky dané publikace jsou podle Zajceva následující. Za prvé, pro Ukrajince byla stejně jako pro celý sovětský národ Veliká vlastenecká válka válkou na obranu společné vlasti – Sovětského svazu. Za druhé, válčící strany byly pouze dvě – hitlerovské Německo, jeho spojenci a pomáhači a protihitlerovská koalice. Tedy, všichni, kdo bojovali proti Sovětskému svazu, byli spojenci Hitlera. Za třetí, mezi ukrajinskými nacionalisty a hitlerovským Německem nebyly žádné rozepře. Za čtvrté, vítězství nad nacismem je osnovou národní paměti. Za páté, „Veliké Vítězství – to je dnes naše poslední civilizační hranice obrany, při hájení které je třeba rozumět, že další ustupování bude znamenat zradu předků, sebe samých, zničení Ukrajiny, za kterou během Veliké vlastenecké války miliony obětovaly svůj život.“³⁰³ Takový výklad je vhodnější pro občanskou koncepci národního projektu, která by zároveň měla být silně proruská. Na závěr je třeba dodat, že pro publikace Maslovského i Tabačnykové (kde je spoluautorem Krjučkov) je příznačné používání pejorativních výrazů.

4.5 Propagandistické implikace mýtů o S. Banderovi a UPA

V roce 2014 zůstává veřejná a odborná diskuze o tom, jaké místo má Bandera a UPA obsadit v panteonu ukrajinských dějin, neuzavřenou. Pro svůj dráždivý charakter mýtus zůstává faktorem, který mobilizuje veřejné mínění, zejména proti zájmům Ukrajiny. Nejvýmluvnější ukázkou je způsob, jakým kremelská propaganda využila „vlastenecké“ projevy relativně bezvýznamné skupiny západoukrajinských nacionalistů v kontextu protivládních demonstrací z přelomu let 2013 a 2014. Nacionalisté se prezentovali portréty Bandery a provolávali nacionalistická hesla na kyjevském náměstí Nezávislosti, čímž poskytli ruským médiím materiál k posílení protiukrajinských nálad na Krymu, v Doněcké a Luhanské oblasti. Protiukrajinské nálady neměly etnický rozměr, ale souvisely s nízkou loajalitou těchto regionů vůči ukrajinskému státu, který po násilném svržení prezidenta Janukovyče ovládli „fašisté“.

Ukázkovým případem informační války proti Ukrajině s nasazením (sovětského) mýtu o *Banderovi* je zpráva „analytického“ pořadu Odnako odvysílaného ruskou státní televizí Ostankino v době, kdy ruská armáda prováděla utajovanou operaci při obsazování poloostrova Krym. Hlavním poselstvím bylo, že Moskva chrání „proruský jiho-východ“ před „banderovskou revolucí“ a že Rusko se cítí být povinno poskytnout

„ochranu obyvatelstvu bratrské země“.³⁰⁴ Za pozornost stojí slovník použitý v daném pořadu: *ozbrojené oddíly banderovských povstalců, [...nutnost] odstranit z ulic nacistické bandy, nacističtí pachatelé pogromu, bandy nacistických pankáčů, nacistická svoloč*.³⁰⁵

Další ukázka využití mýtu o Banderovi k mobilizaci veřejného mínění proti Ukrajině je proslov ruského prezidenta Vladimíra Putina krátce po anexi Krymu v březnu 2014. Svě vojensko-politické rozhodnutí Putin podpořil slovy: „[Krym] nikdy nebude banderovský!“ Z Putinova proslovu dále nepřímou vyplývalo, že ukrajinská opozice, která svrhla ukrajinského ex-prezidenta *Viktora Janukovyče*, a členové prozatímní vlády *Arsenije Jaceňuka* a *Oleksandra Turčynova* jsou „ideovými následovníky *Bandery*“, kteří plánují vybudování „etnicky čistého ukrajinského státu“.³⁰⁶ Putinova rétorika úspěšně instrumentalizovala sovětskou verzi mýtu o Banderovi a efektivně zmobilizovala podporu ruské veřejnosti ve prospěch jeho vojensko-politického rozhodnutí, o čemž svědčí sociologické průzkumy prováděné v Rusku.³⁰⁷

Další ukázkou je představa kolující v ruskojazyčných médiích o tzv. *Doněcké lidové republice*, která „povstala“ proti „svévůli Majdanu“ a „kyjevské juntě“ podporované americkými tajnými službami. Tuto představu šířil zejména doněcký novinář *Oleksandr Čalenko*, který utekl do Ruska před ukrajinskou prokuraturou ovládanou „sociálně-nacionalistickou stranou *Svoboda*“.³⁰⁸ Skutečným důvodem stíhání proti Čalenkovi je otevřené zpochybňování existence ukrajinského národa a veřejného propagování mýtu o tzv. *jediném ruském trojnárodu*³⁰⁹ - jakési rámcové analogii Karamzinova mýtu o třech větvích jediného ruského národa.

Na první pohled může propaganda působit komicky. Ovšem pokud je náležitě prezentována v doprovodu dlouho usazeného pojmosloví o „fašistech“, osloví relativně velké publikum. Podle průzkumu veřejného mínění provedeného v Rusku sociologickou

303 Zajtsev, *Viy na mifiv*, 16.

304 *Analiticheskaya programma „Odnako“ s Mikhailom Leont'evym*. Ze dne 04.03.2014. dostupné z: www.1tv.ru/news/leontiev/253434 (staženo 27. 4. 2014).

305 rus.: *нацистские погромицики, вооруженные отряды бандеровских боевиков, банды нацистских гопников, нацистская сволочь, убрать с улиц нацистские банды*

306 Obrashcheniye Prezidenta Rossiyskoy Federatsyi. Ze dne 18.3.2014. dostupné z: <http://www.kremlin.ru/news/20603> (staženo 27. 4. 2013)

307 BBC, *Russkaya sluzhyba. 'Levada': reyting Putina vzletel iz-za krymskoy kampanii*. dostupné z: http://195.188.87.10/russian/russia/2014/06/140626_putin_rating_crimea.shtml (staženo 27.4.2014).

308 Kondratiev, Yuriy. 17.4.2014. "Kiev: defolt vlasti perekhodit v ostruyu fazu." dostupné z: http://www.pravda.ru/world/formerussr/ukraine/17-04-2014/1204846-chalenko_ukrain-0/ (staženo 17. 4. 2013).

309 rus. *триединый русский народ*

službou Levada-Centrum bylo v prosinci 2013 až 75 % respondentů proti vměšování se Ruska do vnitřních záležitostí Ukrajinců. V březnu 2014 bylo až 60 % respondentů připravených schválit vojenský zásah v Ukrajině.³¹⁰

4.6 Závěr

Přechod Ukrajiny na nový národní projekt po roce 1991 vyžadoval přechod na novou koncepci národních dějin. V první řadě se tím rozumí změna školního výkladu dějin. Proces přechodu byl stížen řadou problémů praktického charakteru (nedostatek učebnic, problém rekvalifikace kádrů) a především problémy ideologického charakteru, kterými se rozumí desovětizace, resp. ukrajinizace národních dějin. Nicméně, tyto problémy byly do velké míry již překonány.

Struktura ukrajinských národních dějin odpovídá státu, který si nárokuje tisíciletou historii. Koncepce ukrajinských dějin v podání standardizovaných školních učebnic, které kryjí období od 10. st. až do 30. let 20. st., jsou blízké perennialistickému chápání národa a etnocentrickému modelu národního projektu. Dějinný výklad se skládá z mýtu o původu a zrození národa v období vlády knížete Vladimíra Křestitele a Jaroslava Moudrého, dále z mýtů zlatého věku přiřazeného všem projevům ukrajinské státnosti (Kyjevská Rus, Haličsko-volyňské knížectví, kozácký stát, UNR/ZUNR) a z mýtů o temných časech spojeného s obdobím absence státnosti. Nejzásadnější vysvětlení a ponaučení v sobě nese mýtus o temných časech, jehož smysl lze shrnout výrokem „*bez vlastní státnosti jsou Ukrajinci odsouzeni k utrpení pod cizí nadvládou*“. V Lévi-Straussově terminologii jsou hlavními opozicemi v ukrajinských dějinách „my [Ukrajinci] - oni [Rusové]“, „my [Ukrajinci] - oni [Poláci]“ a „státnost – cizí nadvláda“. Klíčovými mediátory jsou B. Chmelnyckyj, I. Mazepa, Centrální vláda UNR a částečně S. Bandera. Srovnáme-li výklad ukrajinských dějin v podání sovětských učebnic s výkladem postsovětských učebnic, lze dojít k závěru, že dějiny v období od konce 10. st. až do 30. let 20. st. jsou v dostačující míře desovětizované, resp. ukrajinizované. Původně sovětský výklad ukrajinských dějin kultivoval představu o odvěkém rusko-ukrajinském „bratrství“ a zároveň tabuizoval historické události, které tuto představu

310 Petrovskaya, Galina; Dorokhov Vladimir; 20.3.2014: "Direktor 'Levada-tsentra': rossiyskoye obshchestvo ostalos, po sutí, sovietskim." dostupné z: <http://www.dw.de/директор-левада-центра-российское-общество-осталось-по-сути-советским/a-17509704> (staženo 27. 4. 2013).

vyvracely. Současný výklad dějin se vypořádal se sovětskými dějinami tím, že odkryl dříve tabuizovaná témata (hladomor 30. let) a zdůraznil témata o národní emancipaci.

Ovšem období druhé světové války je jediné historické téma, které se nepodařilo plně desovětizovat. Na příkladu Vjatrovyčova mýtu o Banderovi a UPA lze se dokonce přesvědčit, že plná desovětizace období druhé světové války není v současné době možná. Množství diskuzí o Banderovi a UPA reflektuje naléhavost tohoto tématu jak v rámci školní výuky, tak v rámci akademických a veřejných debat. Oficiální historiografie zaujala v otázce Bandery a UPA postoj, který je kompromisní jak pro etnocentrický, tak pro občanský národní projekt. K tématu druhé světové války se přistupuje z pozic modernistického vidění. Vojenská účast Ukrajinců v řadách sovětské armády a zároveň v řadách UPA je prezentována jako dvě vedle sebe existující paralely ukrajinských dějin. Vůči oběma stranám se přistupuje, jako kdyby nebyly v konfliktu. Zároveň, žádná ze stran není ani glorifikována, ani démonizována.

Kategorické hodnotové soudy v otázce obrazu Bandery a UPA jsou příznačné buď pro zastánce nacionalistického nebo sovětského, potažmo slovano-pravoslavného a eurazijského výkladu. Obě strany generují diskuzi, která (1) se negativně se odráží na formování jednotné ukrajinské historické identity a (2) je snadno zneužitelná k propagandistickým účelům.

5. Institualizace národních mýtů

Národní mýtus se stává součástí národního projektu v důsledku jeho oficiální institucionalizace. Jedná se o proces, který zajišťují vládní struktury v těsné spolupráci s profesionálními historiky. Cílem kapitoly je odpovědět na otázky, (1) za jakých okolností byly ukrajinské historické mýty institucionalizovány a (2) v jakých podobách se národní mýty objevují v každodenní rutině průměrného občana.

5.1 Stav ukrajinské historické nauky po roce 1991

Ukrajinská historická nauka má ve srovnání s tou německou, ruskou nebo českou krátkou tradici. Díky svým předním představitelům, ke kterým patří Volodymyr Antonovyč (1830–1908), Mychajlo Hruševskij (1866–1934), Vjačeslav Lypynskij

(1882–1931), dosáhla svého apogea ve 20. letech, ale od konce 20. let se ocitla v kritickém stavu.³¹¹ Historikové byli omezováni ve vědecké kariéře nebo vytlačováni do zahraničí. Jejich místo obsadili ideologicky angažovaní a autocenzurou omezovaní dějepisci. Sovětská historiografie se nepouštěla do vědeckých diskuzí, a tak postupně degradovala na pouhý legitimizační nástroj režimu. Jejimi hlavními úkoly byly: (1) demontáž či přepsání původních národních dějin, (2) kultivace třídní identity a (3) podpora teze o nadřazenosti proletářského internacionalismu nad buržoazním nacionalismem.

Zatímco v sovětské historické nauce přetrvaly pozitivistické postuláty a víra v historický pokrok (zákonitosti a předvídatelnost dějin), evropská historická věda se od nich oprostila a obohatila se o nové přístupy ze společenskovědních oborů.³¹² Po odstranění všech ideologických omezení v 90. letech ukrajinská historická věda zjistila, že zaostává za okolím. Svůj další rozvoj si zajistila díky diasporálním historikům (především díky I. Lysak-Rudnyckému a D. Dorošenkovi),³¹³ avšak stále jí chyběla zkušenost s tzv. výzvou post-moderny a s ní související nové metodologické přístupy.³¹⁴ Historická věda navíc čelila problémům plynoucím z podfinancování, trpěla absencí ucelené koncepce rozvoje historické vědy a nedostávalo se jí možnosti překvalifikovat vědecké pracovníky.³¹⁵ V historických institutech také přetrvávalo osazenstvo z komunistické doby, čímž byl do značné míry mařen nástup nové generace.³¹⁶

Obnovení vědecké diskuze prospělo názorové pluralitě, i když na úkor vytvoření jednotné koncepce národních dějin legitimizujících ukrajinský národní projekt. Dle názoru Ihora Iljušina a Tarase Kuzia se ukrajinští historici rozdělili do čtyř skupin - na ukrajinocentristy, ukrajinofily, východoslovanský proud a prosovětský proud. Nejvýraznějším je ukrajinocentristický proud, který vznikl s příchodem ukrajinské diasporální historiografie.³¹⁷ Historici daného proudu mají tendenci interpretovat ukrajinské dějiny z pohledu etnického nacionalismu a výhradně v kontextu ukrajinských dějin, avšak jen v malé míře v kontextu dějin světových. Ukrajinofilové se distancují od vypjatého ukrajinského nacionalismu a mají tendenci interpretovat ukrajinskou historii

311 Zilynskyj, „Ukrajinská historiografie“, 212.

312 Yakovlenko, Natalya, *Vstup do istoriyi* (Kyjiv: Krytyka, 2008), 197 - 202.

313 Zilynskyj, „Ukrajinská historiografie“, 216.

314 Yakovlenko, *Vstup do istoriyi*, 217.

315 Zilynskyj, „Ukrajinská historiografie“, 217.

316 *Ibid.*, 221.

317 Iljuszyn, Ihor: „Stosunki ukraińsko-polskie w okresie II wojny światowej oraz w pierwszych latach powojennych w historiografii ukraińskiej po roku 1989“. In *Historycy Polscy i Ukraińscy wobec problemów XX wieku*. Grzegorz Motyka, Piotr Kosiewski (Universitas: Kraków 2000), 180.

v celoevropském kontextu.³¹⁸ Jedná se především o modernisty a zastánce občanské verze národního projektu. Dalším je východoslovanský proud, který vnímá ukrajinské dějiny převážně v kontextu dějin ruských.³¹⁹ Čtvrtý proud představují autoři, kteří navazují na sovětskou historiografii a koncepce eurasijství a slovansko-pravoslavné civilizace.

5.2 *Institucionální základna ukrajinské historiografie*

Státní historické ústavy (vedle tzv. národní inteligence a masových médií) jsou v Ukrajině významnými producenty národních mýtů³²⁰ a dohromady vytváří institucionální základnu oficiální historiografie. Jedná se především o vědecká pracoviště, která sdružují či zastřešují profesionální historiky podílející se na vypracování oficiálních koncepcí národních dějin a vypracování výkladových modelů dále uplatňovaných v pedagogické praxi.

Nejvýznamnějším historickým ústavem je kyjevský Institut historie Ukrajiny Národní akademie věd Ukrajiny (II UNAN)³²¹ založený v roce 1936 jako Ústav dějin Akademie věd Ukrajinské SSR. Po roce 1991 byl Institut historie těsně provázaný s administrativou prezidenta, zejména během desetileté vlády Kučmy.³²² Dalším významným ústavem je Ukrajinská akademie historických věd, která byla vytvořena v roce 1999 v reakci na nárůst vlivu diasporální historiografie zastupované Ukrajinskou historickou společností³²³ (UIT) a jejím tiskovým orgánem Ukrajinský historik³²⁴. V průběhu 90. let nenašla UIT v Ukrajině žádný ohlas (vyjma historiků ze Lvova),³²⁵ nicméně oslovila mnoho pracovníků z II UNAN.³²⁶ Komunikace mezi II UNAN a UIT měla v průběhu 90. let nízkou intenzitu, nicméně ke konci 90. let byla mezi oběma organizacemi navázána spolupráce. Historici z jihovýchodní Ukrajiny zůstali na pozadí obnovující se ukrajinské historické vědy stranou.³²⁷

318 Kuzio, Taras, "National Identity and History Writing in Ukraine," *Nationalities Papers*, 2006, roč. 34, č. 4. dostupné na: http://www.taraskuzio.net/Nation%20and%20State%20Building_files/NationalIdentityHistory.pdf (staženo 17. 2. 2014), 411-412.

319 *Ibid.*, 414-415.

320 Neubert, *Nationsbildung in der Ukraine*, 22.

321 ukr. *Інститут історії України Національної Академії наук України*

322 Zilynskyj, „Ukrajinská historiografie“, 223.

323 ukr. *Українське Історичне Товариство*

324 ukr. *Український Історик*

325 Zilynskyj, „Ukrajinská historiografie“, 222.

326 *Ibid.*, 222.

327 *Ibid.*, 228.

S nástupem prezidenta Viktora Juščenka byl v roce 2005 z jeho iniciativy založen Institut národní paměti (INP), což je ukrajinskou rámcovou analogií Institutu národní paměti³²⁸ v Polsku či Ústavu pro studium totalitních režimů v České republice. Hlavní úlohou institutu je vytváření heroické verze UPA na základě archivních materiálů KGB.³²⁹ Rovněž za prezidentství Juščenka stát podpořil popularizaci ukrajinských dějin, kterou se zabývá Celoukrajinský spolek krajeznalců³³⁰ podřízený Národní akademii věd.³³¹

5.3 Politické posvěcení historiografie

Národně-demokratická opozice vedená hnutím Národní Ruch sehrála klíčovou roli při prosazování národní suverenity a následně i nezávislosti. Avšak u vlády i nadále přetrvávala stranická nomenklatura ze sovětských časů.³³² Během 90. let byla politická agenda ukrajinské vlády zahlcena problémy tranzitivního období, proto z velké části pustila otázky nation-buildingu ze zřetele. Absence politického zadavatele, a tím i odměnovatele, vedla k nedostatečnému financování historických institutů.³³³

Ve druhé polovině 90. let se historické vědě dostalo více pozornosti ze strany vlády. Vztah mezi profesionálními historiky a prezidentskou administrativou se dostal na úroveň těsné spolupráce. V historických institutech působili pod titulem historika následující technokraté: Dmytro Tabačnyk, Volodymyr Lytvyn, Ivan Kuras, Valerij Smolnij. Všichni byli členy KSU až do roku 1991 a jejich přínos (až na výjimku Smolného) pro ukrajinskou historickou vědu je podle názoru Bohdana Zilynského silně diskutabilní.³³⁴ Hlavním výsledkem politicky posvěcené historiografie konce 90. let bylo vydání patnáctidílné sbírky "Ukrajina v průběhu staletí".³³⁵

Po tzv. oranžové revoluci se zasahování politiků do dějin obnovilo v souvislosti s diskuzemi o vyrovnání statutu veteránů sovětské armády a bojovníků UPA. Hlavními

328 pol. *Institut Pamięci Narodowej* (založen ve Varšavě v roce 1998)

329 Rudling, Anders, „The Return of the Ukrainian Far Right. The Case of VO Svoboda.“ In Ruth Wodak and John E. Richardson (eds.) *Analyzing Fascist Discourse: European Fascism in Talk and Text* (London and New York: Routledge, 2013), 230 – 231.

330 ukr. *Всеукраїнська спілка краєзнавців*

331. Tronko, P. T., „Natsionalne kraєznavstvo nezaleznoyi Ukrayiny. Dosvid perspektyvy.“ *Kryeznavstvo* 1-4, 2006, dostupné z: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/6180/01-Tronko.pdf?sequence=1> (staženo 27. 2. 2014), 7.

332 Kasianov, *Ukrajina 1991-2007*. 13.

333 Zilynskyj, „Ukrajinská historiografie“, 221.

334 *Ibid.*, 227.

335 *Ibid.*

aktéry byly veteránské organizace, které měly na politiku silný vliv.³³⁶ Viktor Juščenko se otevřeně postavil na stranu veteránů UPA, ovšem po nástupu prezidenta Viktora Janukovyče došlo k výraznému odklonu od nacionalistické agendy.

5.4 Státní propagace národních mýtů

Stát disponuje celou řadou možností, jak s pomocí národních mýtů vytvářet imagined community. První je kultivace společenského diskurzu v rámci školní výuky dějepisu a jiných vzdělávacích (čti indoktrinačních) programů, o čemž se pojednává v minulé kapitole. Dalšími možnostmi jsou (1) zavádění státních svátků a pamětních dnů jakožto celospolečenských rituálů, (2) vyobrazování historických postav a motivů jakožto národních symbolů na bankovkách státní měny a (3) názvosloví ulic a měst (viz příloha č.8. a č.9.).

V současnosti, tedy v roce 2014, se v Ukrajině každoročně slaví celkově devatenáct svátků, které přímo odkazují k dějinám Ukrajiny (viz příloha č.10.). Z nich šest má statut oficiálního státního svátku, jedenáct je pamětním dnem a dva jsou neoficiální s regionálním významem. Většina svátků byla stanovena za vlády prezidentů Leonida Kučmy a Viktora Juščenka. Na seznamu jsou patrné čtyři svátky korespondující se sovětskou verzí ukrajinských dějin (Den Vítězství, Den obránce Vlasti, Den úcty k účastníkům války na území jiných států, Den partyzánské slávy a částečně Den osvobození Ukrajiny od fašistické okupace) a zároveň tři svátky věnované UPA (z toho dva neoficiální a jeden oficiální pouze v západoukrajinských oblastech).

Dalším způsobem, jak zajistit přítomnost národních mýtů v každodenní rutině průměrného obyvatele, je pojmenování ulic podle historických postav či událostí. V roce 2012 odkazovalo k sovětské době přes 52 % názvů hlavních ulic a náměstí v ukrajinských městech, přibližně 45 % má neutrální konotaci a jen 2,4 % souvisí s nezávislostí Ukrajiny.³³⁷ Ke změně názvů ulic údajně nedošlo z administrativních důvodů (výměna registračních dokladů) a také z obav před protestem občanů podléhajícím nostalgii po Sovětském svazu. Skutečným důvodem je pravděpodobně nedostatek politické vůle lokálních samospráv.

336 Polit.ru, Rossiya - Ukraina: kak pishetsia istoriya.

337 Lebed', Roman. 15.06.2012. „Chervoni' vulytsi: Lenin dosi dominuye na mapi Ukrajinu“. dostupné z: http://www.bbc.co.uk/ukrainian/entertainment/2012/06/120614_lenins_streets_rl.shtml (staženo 27. 3. 2013).

Jedním z nejodióznějších příkladů přítomnosti sovětských symbolů jsou sochy Vladimíra I. Lenina. K prvním masovým demontážím soch bolševického vůdce došlo v západní Ukrajině v srpnu 1990.³³⁸ V ostatních regionech k tomu docházelo teprve koncem roku 2013 a v průběhu roku 2014. V internetových médiích se objevily videonahrávky ukazující, jak občané spontánně a bez oficiálního povolení strhávali sochy Lenina. Odhaduje se, že došlo přibližně ke stovce případů po celé Ukrajině, zejména v západo-centrálních oblastech.³³⁹

Nejefektivnější způsob propagace národních dějin, kterým stát disponuje, je vyobrazení historických motivů a obrazů na bankovkách státní měny. Níže vyjmenované historické postavy jsou seřazeny dle nominální hodnoty bankovky, na níž jsou vyobrazeni (od nejnižší k nejvyšší): kyjevský kníže Vladimír Veliký (958-1015), kyjevský kníže Jaroslav Moudrý (981-1054), kozácký hejtman Bohdan Chmelnyckyj (1596-1657), kozácký hejtman Ivan Mazepa (1639-1709), spisovatel Ivan Franko (1856-1916), historik Mychajlo Hryševskij (1866-1934), básník Taras Ševčenko (1814-1861), spisovatelka Lesja Ukrajinka (1871-1913), filozof Hryhorij Skovoroda (1722-1794).

5.5 Závěr

Proces institucionalizace národních mýtů byl zahájen během 90. let v podmínkách podfinancování a absence vhodné kádrové politiky. Nová ukrajinská historická nauka byla do značné míry odkázaná na dědictví zanechané Hruševského generací a poznatky diasporálních historiků. V otázce budování národního projektu nedošlo mezi historiky nové generace ohledně jednotné koncepce národních dějin k většinovému konsenzu. Institucionální základnu ukrajinské historiografie tvoří tři instituty, které jsou podřízené národní akademii věd, a tudíž jsou provázané se státními strukturami, jedno zastoupení diasporální historiografie a jeden institut provázaný s nacionalistickými kruhy.

Ukrajinské národní mýty jasně dominují ve školních učebnicích dějepisu a na bankovkách státní měny, ale potýkají se s konkurencí sovětských mýtů v rámci státních svátků a pamětních dnů. V názvoslovích ulic a měst drží primát sovětské mýty.

338 Kasianov, *Ukrajina 1991-2007*. 24.

339 *Leninopad v Ukraine: povalili pervyi pamiatnik v Krymu i 10 na Chernigovshchine*. Ze dne 24.02.2014. dostupné z: <http://glavred.info/zhizn/leninopad-v-ukraine-povalili-pervyy-pamyatnik-v-krymu-i-10-tysyach-po-chernigovschine-272047.html> (staženo 15. 3. 2014).

Závěr

Zde popsané dilema mezi *etnocentrickým* a *občanským* modelem národního projektu je schematickým znázorněním reálně existujícího dilematu, které nelze vyřešit jednoduchou volbou jednoho z nich. V praxi je nutné kombinovat jejich dílčí prvky, proto jsou národní státy zpravidla jak etnocentrické, tak občanské. Ryze občanské nebo ryze etnické národní státy (Polsko, Japonsko) existují pouze výjimečně a jsou dány buď specifíčitostí jejich dějin, nebo zeměpisnou polohou. Ve většině případů jsou národní státy složeny z demograficky dominantního *etnického jádra* – neboli *titulního národa* – a na něj navázaných etnických či národnostních menšin. Národní projekt má dle ideálních představ harmonizovat vztahy mezi etnickým jádrem a jinými etnickými segmenty.

Design národního projektu zpravidla spadá do kompetence státních institucí, které usilují o zachování státní suverenity a zejména o udržení občanské loajality. Jedním ze způsobů, jakým si stát vytváří společnost loajálních občanů, je propagace národních mýtů prostřednictvím školních učebnic dějepisu. Přičemž ideový obsah národních mýtů musí být přijatelný pro naprostou většinu obyvatelstva – jak pro *titulní národ*, tak pro národnostní menšiny. Případné nepřijetí mýtů některou částí obyvatelstva může narušit systém legitimně podložených vztahů a následně vést ke vnitrosociální fragmentaci podle regionálního klíče, separatismu a iredentismu.

Ukrajina existuje jako suverénní národní stát teprve třicet let. Za tuto dobu ukrajinský nebyl stát s to prosadit národní mýty, které by byly v dostačující míře přijatelné jak pro ukrajinské etnické jádro, tak pro větší část rusofonního obyvatelstva zároveň. Místo toho ve společnosti dominují haličsko-nacionalistické a různé jiné variace sovětských historických mýtů, které jsou pevně usazeny v historické paměti demograficky významné části společnosti.

Otázkou je, jak se mají propagovat ukrajinské národní dějiny, aby zajistily loajalitu jak ukrajinofonním, tak rusofonním obyvatelům zároveň? Obtížnost řešení dané otázky lze znázornit pomocí dichotomického schématu o *etnickém* a *občanském* modelu národního projektu, které je popsáno v první kapitole. Etnický model národního projektu je řízený haličským nacionalismem, a proto je legitimizovaný haličsko-nacionalistickým výkladem dějin. Občanský model národního projektu vychází vstřícně ruské národní a historické identity. Oba případy jsou příliš odlišné na to, aby se daly

zkombinovat. Z tohoto důvodu otázka „který ze dvou?“ byla přeformulována na: „*má rusofonní segment obyvatel Ukrajiny mít stejný statut konstitutivního národa jako ukrajinský národ, či nikoliv?*“ Pro zodpovězení této otázky je nezbytné si nejdřív stanovit, *co je ukrajinský národ?*

Představu o ukrajinském národě si lze vytvořit buď pomocí modernistické, nebo perennialistické koncepce, přičemž za klíčovou vlastnost národa je považována jeho "starobylost". Z pohledu modernistické koncepce Ukrajinci jako národ zahájili svoji existenci v době kozáckých povstání 16. a 17. století, ale plně se zformovali až v době společenské modernizace v 18. až 19. stoletích. Podle perennialistického výkladu ukrajinský národ existuje již od dob Kyjevské Rusi. V ukrajinské historiografii perennialismus převládá nad modernismem. Avšak dva přední ukrajinští historikové se světovým jménem – *Jaroslav Hrycak* a *Heorhij Kasjanov* – se přiklonili k modernismu. Vyniká zejména Kasjanov, který dekonstruuje Hruševského „velký příběh“ a kritizuje teleologická schémata ukrajinských dějin. Nicméně, jak perennialisté, tak modernisté považují národní mýty za klíčový prvek nation-buildingu, proto dekonstrukce národních mýtů - pokrývajících období od Kyjevské Rusi až do UNR/ZUNR – není pro většinu ukrajinských historiků na pořadu dne. Z toho plyne, že ukrajinská historiografie je odhodlaná legitimizovat konstitutivní práva výhradně ukrajinského etnického jádra. Avšak otázka, do jaké míry je ukrajinská historiografie ochotná legitimizovat konstitutivní práva rusofonního obyvatelstva, zůstává otevřenou.

Vzhledem k nemožnosti uplatnit v praxi buď *etnický* nebo *občanský* model, řídí se Ukrajina oficiálně národním projektem vytvořeným za vlády prezidenta Kučmy. Jeho model byl v této práci označen jako *technokratický*. Hlavním účelem *technokratického* modelu bylo zajistit nezávislost ukrajinské politické elity na Moskvě a zároveň udržet vládu nad Ukrajinou dle principu *rozděl a panuj*, nikoliv pro účely společenské konsolidace. Z tohoto důvodu připisuje řada ukrajinských autorů zodpovědnost za nekonzistentnost politiky národní paměti právě ukrajinské elitě. Ovšem na druhou stranu, když v 90. letech vyvstala otázka o podobě školních učebnic dějepisu, ukrajinská elita vytvořila institucionální základnu ukrajinské historiografie nezbytnou pro vytvoření nových ukrajinských dějin.

Níže uvedená tabulka schematicky znázorňuje čtyři nejrelevantnější koncepce národních dějin z hlediska jejich významu při formování národní paměti.

název dějinné koncepce/ základní rysy	dějinné bloky						
etnická / haličská / nacionalistická / perennialistická	"ukrajinská" Kyjevská Rus	Haličsko- volyňské knížectví	kozácký stát	národní obrození	UNR/ ZUNR	OUN a UPA / ukrajinský disent	nezávislá Ukrajina
technokratická / hybridní	"ukrajinská" Kyjevská Rus	Haličsko- volyňské knížectví	kozácký stát	národní obrození	UNR/ ZUNR	Ukrajinská SSR	nezávislá Ukrajina
občanská / rusofonní/ modernistická			kozácký stát	národní obrození	UNR/ ZUNR	Ukrajinská SSR	nezávislá Ukrajina
sovětská / proruská	"ruská" Kyjevská Rus		kozácký stát spojencem Ruska	národní obrození		revoluce 1917 Ukrajinská SSR	nezávislá Ukrajina

Haličsko-nacionalistická koncepce představuje nejdelší kontinuitu národně-
emancipačního procesu – od Kyjevské Rusi až po současnou Ukrajinu. Její hlavní
odlišností od ostatních je přítomnost bloku, který v sobě harmonicky kombinuje činnost
OUN/UPA s ukrajinským disidentským hnutím druhé poloviny 20. století.

V případě technokratické koncepce je národně-
emancipační kontinuita narušená
blokem „Ukrajinská SSR“. Tento blok je problematický z toho důvodu, že dějiny
Ukrajinské SSR vznikly v plné režii Moskvy, a proto jsou v rozporu s národně-
emancipačními snahami současné Ukrajiny. Klíčovým prvkem bloku „Ukrajinská SSR“
je téma druhé světové války neboli mýtus o *Veliké vlastenecké válce*.

Z toho plyne, že negace sovětského výkladu druhé světové války má vést k
odpoutání ukrajinských dějin od ruských. Hrdinský mýtus o Stepanovi Banderovi a
UPA je fakticky jeden z mála ukrajinských národně-
emancipačních mýtů, které mohou
čelit mýtu o *Veliké vlastenecké válce*. Ovšem, jak bylo možné vidět ve čtvrté kapitole,
mýtus o Banderovi a UPA má celou řadu slabin, které z něj činí nevhodnou alternativu
k mýtu o *Veliké vlastenecké válce*. Jako schůdné východisko se nabízí možnost
maximální ukrajinizace bloku „Ukrajinská SSR“, což technokratická koncepce
ukrajinských dějin činí.

Většina modernistických historiků se přiklání k názoru, že mýtus o Banderovi
nemá nárok na institucionalizaci, protože nenabízí hodnoty, které by mohla sdílet

většinová společnost. Navíc příliš akcentuje ukrajinskou etnickou identitu. Podle Hrycaka má národní projekt čerpat především z mýtů, které se zakládají více na společných hodnotách a méně na etnické identitě. Ostatně mezi ukrajinskými historiky – jak mezi nacionalisticky orientovanými, tak i umírněnými - začal převládat názor, že je nutné zahájit rozsáhlou demytologizaci a desakralizaci národních dějin. Hrycak volá po vyhlášení společenského "paktu o amnézii", čímž se rozumí zákaz využívání historie pro politické účely. Za příklad dává Španělsko krátce po smrti *Franciska Franka*.³⁴⁰ *Mykola Rjabčuk* dále navrhuje místo propagace mýtů veřejnosti ukázat, jak tyto mýty fungují.³⁴¹ *Oleksandr Zajcev* je přesvědčen, že současná koncepce ukrajinských dějin je slabá právě proto, že nepřekračuje hranice historických mýtů a místo toho se snaží je neúspěšně propojovat.³⁴² V průběhu demytologizace ukrajinských dějin 20. století by samo sebou zaniklo palčivé dilema „Bandera/UPA – Veliká vlastenecká válka“ a s ním i dilema „etnický nation-building – občanský nation-building“. Otázkou ovšem je, zda je ukrajinská společnost na tak rozsáhlou demytologizaci svých dějin připravená.

---

340 Hrytsak, „Shche raz pro Banderu“, 350.

341 Ryabchuk, *Vid Malorosiyi*, 229.

342 Zaytsev, *Vyna mifiv*, 17.

Summary

This thesis addresses a highly topical issue regarding the ongoing nation-building process in post-communist Ukraine.

The moment the Ukraine declared independence, in 1991, is when the majority of its citizens supported this historical step in referendum. This was the only moment when Ukrainian society was united. However, in the following years, this unity gradually vanished. Moreover, at the time of writing this thesis Ukraine has been facing armed separatism in south-eastern Ukraine and irredentism in Crimea. It should be noted that the primary threat to the territorial integrity of Ukraine was not the Kremlin's neo-imperial policy, but the inability of the Ukrainian state to ensure the loyalty of its Russophone population. Researching state-led nation-building, particularly in cultivating citizens' loyalty, the author argues that the state's failure to conduct an efficient policy of historical memory threatened the unity of Ukrainian society. This assumption has been supported by empirical evidence.

This thesis argues for the importance of solving contradictions in Ukrainian policy of historical memory. The reasons why this is important have far going political implications, including Ukraine's internal stability and its geopolitical orientation.

The methodological framework is designed to examine the relationship between the Ukrainian nation-building and its national myths. An essential element of the methodology is a set of definitions supported with theoretical approaches. While defining the key terms - nation-building, nation, nationalism and national myth - the author followed Anthony Smith's conceptual approach towards nation, Walker Connor's theory of modernization and Rogers Bruebaker's typology of nationalism.

The dilemma of Ukrainian nation-building, which is announced in the title of the work is purely in schematic form, which does not have a real institutional existence. However, this scheme is a powerful instrument for describing the situation the Ukrainian society has found itself after 1991.

The society struggled with multiple historical identity. In the eastern part of the country Ukrainians identified themselves with West-Ukrainian nationalism and nationalistic historical mythology, in the another side of the country the citizens identified themselves with pro-Russian sentiments and perceived Soviet myths as the only historical “truth”. However, the substantial part of the society followed nationalist and Soviet myths at once, which resulted in a schizophrenic national identity.

Použitá literatura

PRIMÁRNÍ ZDROJE:

Ústava Ukrajiny z roku 1996. dostupná na <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80?test=4/UMfPEGznhhc6u.Zi/PVGhRHI4wos80msh8Ie6>, (staženo 14.4.2014).

Lebed', Roman. 15.06.2012. *'Chervoni' vulytsi: Lenin dosi dominuye na mapi Ukrajiny.*
http://www.bbc.co.uk/ukrainian/entertainment/2012/06/120614_lenins_streets_rl.shtml
 dostupné z:
http://www.bbc.co.uk/ukrainian/entertainment/2012/06/120614_lenins_streets_rl.shtml
 (staženo 27. 3. 2013).

Leninopad v Ukraine: povalili pervyi pamiatnik v Krymu i 10 na Chernigovshchine.
 Ze dne 24.02.2014.
 dostupné z: <http://glavred.info/zhizn/leninopad-v-ukraine-povalili-pervyy-pamyatnik-v-krymu-i-10-tysyach-po-chernigovschine-272047.html> (staženo 15. 3. 2014).

Petrovskaya, Galina; Dorokhov Vladimir. 20.3.2014. *Direktor 'Levada-tsentra': rossiyskoye obshchestvo ostalos, po suti, sovietskim.*
 dostupné z: <http://www.dw.de/директор-левада-центра-российское-общество-осталось-по-сути-советским/a-17509704> (staženo 27. 4. 2013).

Analiticheskaya programma „Odnako“ s Mikhailom Leont'yevym. Ze dne 04.03.2014.
 dostupné z: www.1tv.ru/news/leontiev/253434 (staženo 27. 4. 2014).

Obrashcheniye Prezidenta Rossiyskoy Federatsyi. Ze dne 18.3.2014.
 dostupné z: <http://www.kremlin.ru/news/20603> (staženo 27. 4. 2013).

BBC, Russkaya sluzhba. *'Levada': reyting Putina vzletel iz-za krymskoy kampanii.*
 dostupné z:
http://195.188.87.10/russian/russia/2014/06/140626_putin_rating_crimea.shtml (staženo 27.4.2014).

Tsentralna vyborcha komisiya. Vybory narodnykh deputativ Ukrajiny 2012. dostupné z: <http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2012/wp300?PT001F01=900> (staženo 7.4.2014).

Kulchytskyi, C.V., Shapoval, Ju. I., *Novitnya istoriya Ukrajiny*, Kyjiv: Heneza, 2005.

Rubliov, O. S., *Novitnya istoriya Ukrajiny*, Kyjiv: Dijez-produkt, 2004

Turchenko, F. H., Panchenko P. P., Tymchenko, S. M., *Novitnja istorija Ukrajiny. Chastyna druha 1939-2001.* Kyjiv: Heneza, 2001.

Strukevych, O.K., Romanyuk, I. M., Drovozyuk, S. I.: *Istoriya Ukrajiny*, Kyiv: Hramota 2011.

SEKUNDÁRNÍ ZDROJE:

- Burke, Peter J. 2003. *Advances in identity theory and research*. New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers.
- Blynova, O. E.: Socialno-psychologični osoblyvosti etničnoji identyfikaciji studentiv Ukrajiny. IN: ROZUMNYJ. M. M., STENYK M. T., JABLONSKYJ V. M.: Ukrajinsky polityčna nacija: problemy stanovlennja. Zbirnyk naukovych statej. Kyjiv, 2012: str. 67-68.
- Brubaker, Rogers. 1998. "Myths and Misconceptions." In *National Self-Determination and Secession*. ed. Margaret Moor. Oxford University Press.
- Burke, Peter J. 2003. *Advances in identity theory and research*. New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers.
- Certeau, Michel. 2011. *Psaní dějin*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK).
- Coakley, John. 2010. "Mobilizing the Past: Nationalist Images of History." University College Dublin. 535-536, dostupné z: <http://www.tandfonline.com/loi/fnep20> (staženo 27.3.2014).
- Činátl, Kamil. 2011. *Dějiny a vypravění. Palackého dějiny jako zdroj historické obraznosti národa*. Argo
- Connor, Walker. 1994. *Ethnonationalism: The Quest for Understanding*. Princeton: University Press.
- Gellner, Arnošt. 1993. *Národy a nacionalismus*. Praha.
- Guibernau, Montserrat. 1999. *Nations without states. Political Communities in a global age*. 1. vyd. Polity.
- Von Hendy, Andrew. 2001. *The Modern Construction of Myth*. Indiana University Press.
- Hann, Chris. 1998. „Nationalism and civil society in the central Europe: from Ruritania to the CEuroregion.“ In *The state of the Nation: Ernest Gellner and the theory of nationalism*, ed. John A Hall. Cambridge: University Press.
- Himka, John-Paul. 2006. „The place of Religion in the Ukrainian National Revival.“ In *Nationalisierung der Religion und Sakralisierung der Nation im östlichen Europa*, ed. Martin Schulze Wessel. Stuttgart: Franz Steiner Verlag.
- Hrycak, Jaroslaw. 2009. *Nowa Ukrajina. Nowe interpretacje*. Kolegium Europy Wschodniej. Fundacja im. Jana Nowaka-Jeziorańskiego.
- Hrytsak, Yaroslav. 2009. "On the Relevance and Irrelevance of Nationalism in Contemporary Ukraine." In *A Laboratory of Transnational History Ukraine and Recent*

Ukrainian Historiography, ed. Georgiy Kasianov, Philipp Ther. Budapest: Central European University Press.

Hrytsak, Yaroslav. 2011. „Shche raz pro Banderu, shche raz pro Yushchenka.“ In *Strasti za Banderoyu: statti ta eseyi*, eds. Amar, T. S., Balynskiyi. I., Hrytsak, Y., 2.vydání. Hrani-T.

Iljuszyn, Ihor. 2000. „Stosunki ukraińsko-polskie w okresie II wojny światowej oraz w pierwszych latach powojennych w historiografii ukraińskiej po roku 1989“. In *Historycy Polscy i Ukraińcy wobec problemów XX wieku*. Grzegorz Motyka, Piotr Kosiewski. Universitas: Kraków.

Janmaat, Jan Germen. 2000. *Nation-Building in Post-Soviet Ukraine. Educational policy and the response of the Russian-speaking population*. Utrecht/Amsterdam.

Kanovský, Martin. 2001. *Štruktúra mýtov. Štruktúrna antropologia Clauda Lévi-Straussa*. Praha: Cargo Publishers.

Kasiyanov, Heorhiy. 2008. *Ukrajina 1991-2007. Narysy novitnjoji istoriji*. Kyiv: Nash chas.

Kasianov, H. V. 2005. „Ideolohiya orhanizatsiyi ukrayinskykh natsionalistiv.“ In *Orhanizatsiya ukrayinskykh natsionalistiv i Ukrayinska povstanska armiya. Istorychni narysy*, ed. S. V. Kulchytskyi, I. I. Ilyushyn, H. V. Kasianov, A. V. Kentiy, O. E. Lysenko, I. K. Patryliak. Natsionalna Akademiya Nauk Ukrayiny, Instytut istoriyi Ukrayiny. Kyiv: Naukova Dumka.

Kasianov, Heorhij. 2008. *Ukrajina 1991-2007. Narysy novitnjoji istoriji*. Kyev: Nash chas.

Kasianov, Georgii. 2002. “Rewriting and Rethinking: Contemporary Historiography and Nation Building in Ukraine.” In *Dilemmas of State-Led Nation Building in Ukraine*, ed. Taras Kuzio, Paul D'Anieri. Preager Publishers.

Kook, Rebecca. 2000. “Towards the Rehabilitation of ‘Nation-Building’ and the Reconstruction of Nations”. In *Ethnic Challenges to the Modern Nation State*, eds. Peled, Yoav; Ben-Ami, Shlomo; Spektorowski, Alberto. New York: Palgrave Macmillan, 2000.

Kolstø, Pål. 2009. *Media Discourse and the Yugoslav Conflicts: Representations of Self and Other*. Ashgate.

Kondratiev, Yuriy. 17.4.2014. *Kiev: defolt vlasti perekhodit v ostruyu fazu*. dostupné z: http://www.pravda.ru/world/formerussr/ukraine/17-04-2014/1204846-chalenko_ukrain-0/ (staženo 17. 4. 2013).

Kolstø, Pal. 2005. „Assessing the Role of Historical Myths in Modern Society“. In *Myths and boundaries in south-eastern Europe*, ed. Pål Kolstø. London: Hurst & Company.

Kozlovskiy, Borys. "Mayu nadiyu, shcho my vidshukaemo mistse pophovannia Romana Shukhevycha". dostupné z: <http://upa.in.ua/book/?p=218> (staženo 21. 3. 2014).

Kymlicka, Will; Grin, Francois. 2003. „Assessing the Politics of Diversity in Transition Countries.“ In *Nation-Building, Ethnicity and Language Politics in Transition Countries*, ed. Farimah Daftary, Francois Grin. Budapest: Open Society Institute.

Kuzio, Taras. 2002. *History, memory and nation building in the post-Soviet colonial space*. Nationalities Papers: The Journal of Nationalism and Ethnicity, 30:2, 241-264.

Kuzio, Taras. 2002. “The Nation-Building Project in Ukraine and Identity: Towards a consensus.” In *Dilemmas of State-Led Nation Building in Ukraine*, eds. Taras Kuzio, Paul D'Anieri. Praeger Publishers.

von Lingen, Kerstin. 2005. “Od 'mýtu rezistence' ke 'skříni hanby'. Nepotrestané válečné zločiny v Itálii (1945-2005).“ In *Editorial: Současná situace historiografii soudobých dějin v Evropě a USA*, AUC-ST VIII, ed. Jiří Pšek.

Maslovyskyi, Vitaliy. 1999. *Z kym i proty koho voiyvaly ukrayynski natsionalisty v roky Druhoyi svitovoyi viyny*. Moskva: Slavyianskyi dialoh.

Neubert, Claudia. 2008. *Nationsbildung in der Ukraine und die Figur Ivan Mazepas*. Münster.

Ozhevan, Mykola A. 2012. „Ukrayynske nacijetvorennya: zavysannja miž modernom i postmodernom.“ In *Ukrayynska polityčna nacija: problemy stanovlennja. Zbirnyk naukovych statej*, ed. Rozumnyi M. M., Stenyk M. T., Jablonskyi V. M. Kyjiv: Natsional'nyi instytut stratehichnykh doslidzhen.

Rudakevyč, Oleh. M. 2012. “Pryncyp, shcho rozkryvaye sutnistnu oznaku nacionalnykh spilnot.” In *Ukrayynsky polityčna nacija: problemy stanovlennja. Zbirnyk naukovych statej*, eds. Rozumnyi M. M., Stenyk M. T., Jablonskyi V. M. Kyjiv: Natsional'nyi instytut stratehichnykh doslidzhen.

Ryabchuk, Mykola. 2000. *Vid Malorosiyi do Ukrayyny: paradoksy zapizniloho natsiyetvorennya*. Kyiv: Krytyka, 2000.

Riabchuk, Mykola. 2002. “Culture and Cultural Politics in Ukraine: A postcolonial Perspective.” In *Dilemmas of State-Led Nation Building in Ukraine*, eds. Taras Kuzio, Paul D'Anieri. Praeger Publishers.

Rogers, Peter W. 2008. *Nation, Region and History in Post-Communist Transitions. Identity Politics in Ukraine, 1991-2006*. Stuttgart: Ibidem Verlag.

Rudling, Anders. 2013. „The Return of the Ukrainian Far Right. The Case of VO Svoboda.“ In *Analyzing Fascist Discourse: European Fascism in Talk and Text*, eds. Ruth Wodak, John E. Richardson. London and New York: Routledge.

Introduction. In *Nation building and writing literary history*, ed. Spiering, Menno. Amsterdam: Rodopi, 1999.

Sereda, Viktoriya. 2007. "Regional Historical Identities and Memory. Lviv-Donetsk: sotsialni identychnosti v suchasniy Ukrayini. Ukrayina Moderna. Spetsialnyi vypusk." Yaroslav Hrytsak, Andriy Portnov, V. Susak. Lviv-Kyiv: Krytyka.

Shulman, Stephen. 2002. "The Internal-External Nexus in the Formation of Ukrainian National Identity: The Case for Slavic Integration." In *Dilemmas of State-Led Nation Building in Ukraine*, ed. Taras Kuzio, Paul D'Anieri. Preager Publishers.

Smith, Anthony. 2004. *The Antiquity of Nations*. Cambridge: Polity Press.

Smith, Anthony. 2008. *The Cultural Foundations of Nations*. Blackwell Pub.

Smith, Anthony. 2002. "Dating the Nation." In *Ethnonationalism in the Contemporary World: Walker Connor and the Study of Nationalism (Routledge Advances in International Relations and Global Politics)*, ed. Daniele Conversi. Routledge.

Smith, Anthony D. 1998. *Nationalism and Modernism : A Critical Survey of Recent Theories of Nations and Nationalism*. Routledge

Stepanenko, Viktor. 2003. „Identities and Language Politics in Ukradne: The challenges of Nation-State Building.“ In *Nation-Building, Ethnicity and Language Politics in Transition Countries*, eds. Farimah Daftary, Francois Grin. Budapest: Open Society Institute.

Szporluk, Roman. 1997. *Ukraine: From an Imperial Priphery to a Sovereign State*. Vol. 126, no. 3 (Summer 1997), str. 85-120. Daedalus.

Vyatrovych, Volodymyr. 2011. *Druha pol'sko-ukrayinska viyna. 1942-1947*. Tsentri doslidzhen vyzvol'noho rukhu.

Vyatrovych, Volodymyr. Veřejná přednáška Volodymyra Vjatrovyča na téma „*Od mystycismu k politice. Vývoj ideologie OUN v letech 1920-1950*.“, která se konala z iniciativy organizace "Svobodná Univerzita" Ukrajinského klubu Oděsy (ukr. *організація "Вільний Університет", Український клуб Одеси*) ve městě Oděsa dne 25. října 2012.

Vyatrovych, Volodymyr. 2011. „Bandera: stari ta novi mify.“ In *Strasti za Banderoyu: statti ta eseyi*, eds. Amar, T. S., Balynskiyi. I., Hrytsak, Y., 2. vydání. Hrani-T.

Wessel, Martin Schulze. 2006. „Einleitung. Die Nationalisierung der Religion und die Sakralisierung der Nation im östlichen Europa.“ In *Nationalisierung der Religion und Sakralisierung der Nation im östlichen Europa*, ed. Martin Schulze Wessel. Stuttgart: Franz Steiner Verlag.

Wodak, Ruth; de Cilia, Rudolph; Reisigl, Martin. 2009. *Discursive Construction of National Identity*. (2nd Edition).

Yakovlenko, Natalya. 2008. *Vstup do istoriyi*. Kyjiv: Krytyka.

Zilynskyj, Bohdan. 2005. „Ukrajinská historiografie v 90. letech 20. století. Základní poznámky k jejímu vývoji.“ In *Editorial: Současná situace historiografií soudobých dějin v Evropě a USA*, AUC-ST VIII, ed. Jiří Pšek.

Zilynskyj, Bohdan. 2005. „Ukrajinská historiografie v 90. letech 20. století. Základní poznámky k jejímu vývoji.“ In *Editorial: Současná situace historiografií soudobých dějin v Evropě a USA*, AUC-ST VIII, ed. Jiří Pšek.

SEKUNDÁRNÍ ELEKTRONICKÉ ZDROJE

Hrytsak, Yaroslav. 2011. „Khto taki ukrayintsi i choho vony khochut.“ *Krytyka, ročník XV, číslo 7–8*, 165–166, dostupné z: <http://krytyka.com/ua/articles/khto-taki-ukrayintsi-i-choho-vony-khochut> (staženo 4.7.2014)

Kuzio, Taras. “National Identity and History Writing in Ukraine,” *Nationalities Papers*, 2006, roč. 34, č. 4. Str. 411-412. dostupné na http://www.taraskuzio.net/Nation%20and%20State%20Building_files/NationalIdentityHistory.pdf (staženo 17. 2. 2014).

Montserrat, Guibernau. 2004. “Anthony D. Smith on nations and national identity: a critical assessment.” *Nations and Nationalism* 10 (1/2), 2004, 125–141. Open University. Dostupné z: http://homepage.univie.ac.at/herbert.preiss/files/Guibernau_Smith_on_nations_and_national_identity.pdf (staženo 15.3.2014)

Tronko, P. T. „Natsionalne kraeznavstvo nezalezhnoyi Ukrayiny. Dosvid perspektyvy.“ *Kryeznavstvo* 1-4, 2006, dostupné z: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/6180/01-Tronko.pdf?sequence=1> (staženo 27. 2. 2014).

Zalizniyak, Leonid. Pokhodzhnnya ukrayinskoho narodu. Aneliz kontseptsiy. вщыгзтэ яЖ <http://www.lrc.org.ua/projects/etnogenez-ua11.html> (staženo 4.3.2014).

Zaytsev, Oleksandr: „Viyna mifiv pro viynu v suchasniy Ukrayini.“ 16-17. dostupné z: http://retro.krytyka.com/cms/upload/Okremi_statti/2010/2010-03-04/16-17-2010_3-4.pdf (staženo 5.5.2014).

Zhurzhenko, Tatiana. 2013. „The Myth of Two Ukraines. Comment on Mykola Riabchuks Article [“Ukraine: One State, Two Countries?”](#)“ dostupné z: <http://www.iwm.at/uncategorized/the-myth-of-two-ukraines/> (staženo 4.5.2014).

Seznam příloh

- Příloha č. 1: Výsledky sociologického průzkumu V. Seredy.** Téma: *Deset historických událostí, které dle názorů respondentů ve městě Lvov a Doněck sehrály nejkladnější roli v dějinách Ukrajiny.* Průzkum se prováděl na konci roku 2004.
- Příloha č. 2: Výsledky sociologického průzkumu V. Seredy.** Téma: *Deset historických událostí, které dle názorů respondentů ve městě Lvov a Doněck sehrály nejzápornější roli v dějinách Ukrajiny.* Průzkum se prováděl na konci roku 2004.
- Příloha č. 3: Seznam učebnic,** které Peter W. Rodgers uvádí ve své publikaci (str.90. - 91.) jako předmět obsahové analýzy.
- Příloha č. 4: Seznam učebnic,** které Jan Janmaat uvádí ve své publikaci (str. 88.) jako předmět obsahové analýzy.
- Příloha č. 5: Seznam učebnic,** které byly k dispozici autorovi práce.
- Příloha č. 6:** Publikace Vitalije Maslovského je zde k dispozici (ve formátu PDF) v přiloženém CD.
- Příloha č. 7:** Tabulka zachycující hlavní teze jednotlivých interpretací dějin UPA a obrazu Stepana Bandery (viz 4. kapitola)
- Příloha č. 8:** Mapa z roku 2012 zobrazuje polohu ukrajinských měst, jejichž hlavní ulice nesou ve svém názvu historické konotace. Zdroj:
http://wscdn.bbc.co.uk/worldservice/assets/images/2012/06/14/120614131353_soviet_streets_in_ukraine_976x549_texty.org.ua.jpg?w=976
- Příloha č. 9:** Mapa z roku 2012 zobrazuje polohu ukrajinských měst, jejichž hlavní ulice se nazývají „ul. Lenina“ (červeně/nahoře), „ul. Nezávislosti“ (modře/nahoře), „ul. Sovětská“ (červeně/dole) a „ul. Hruševského“ (modře/dole).
 Zdroj:http://wscdn.bbc.co.uk/worldservice/assets/images/2012/06/14/120614130952_lenins_streets_in_ukraine_976x549_texty.org.ua.jpg?w=976
- Příloha č. 10:** Seznam státních svátků spojených s historickými tématy.

Přílohy

Příloha č. 1: Výsledky sociologického průzkumu V. Seredy. Téma: Deset historických událostí, které dle názorů respondentů ve městě Lvov a Doněck sehrály nejkladnější roli v dějinách Ukrajiny. Průzkum se prováděl na konci roku 2004.¹

Lvov				Doněck		
	Událost	n	%	Událost	n	%
1	nezávislost Ukrajiny	311	36.5	nezávislost Ukrajiny	122	27.7
2	prezidentské volby 2004, oranžová revoluce	160	18.8	Perejaslavská dohoda (1654), sjednocení s Ruskem	75	17.0
3	přijetí ústavy 1996	75	8.8	vítězství v druhé světové válce	51	11.6
4	UNR, události 1918-21	40	4.7	přijetí ústavy 1996	21	4.8
5	povstání Bohdana Chmelnyckého	40	4.7	povstání Bohdana Chmelnyckého	14	3.2
6	přijetí křesťanství knížetem Vladimírem	38	4.5	bolševická revoluce 1917	14	3.2
7	sjednocení UNR a ZUNR, vznik ZUNR	26	3.1	V. Janukovyč premiérem (2002)	13	3.0
8	vítězství v druhé světové válce	24	2.8	UNR, fights 1918-21	12	2.7
9	rozpad Sovětského svazu	18	2.1	vznik Sovětského svazu	12	2.7
10	kozáctví	15	1.8	přijetí křesťanství knížetem Vladimírem	11	2.5
	Celkem	747	87.8	Celkem	345	78.4

¹ Sereda V. Regional Historical Identities and Memory // Львів-Донецьк: соціальні ідентичності в сучасній Україні. Україна Модерна. Спеціальний випуск / За ред. Я.Грицака, А.Портнова, В.Сусака. Львів-Київ: Критика, 2007. – С. 160-209.: str. 191.

Příloha č. 2: Výsledky sociologického průzkumu V. Seredy. Téma: Deset historických událostí, které dle názorů respondentů ve městě Lvov a Doněck sehrály nejzápornější roli v dějinách Ukrajiny. Průzkum se prováděl na konci roku 2004.¹

Lvov				Doněck		
	Událost	n	%	Událost	n	%
1	hladomor 1931-33	88	12.6	rozpad Sovětského svazu, vznik nezávislé Ukrajiny	83	20.3
2	druhá světová válka	68	9.8	druhá světová válka	68	16.6
3	sovětské období ukr. dějin	67	9.6	falzifikace výsledků prezidentských voleb v roce 2004	42	10.2
4	prezidentství L. Kučmy	67	9.6	oranžová revoluce	35	8.5
5	Perejaslavlská dohoda (1654), sjednocení s Ruskem	65	9.3	hladomor 1931-33	35	8.5
6	falzifikace výsledků prezidentských voleb v roce 2004	47	6.8	černobylská havarie 1986	16	3.9
7	černobylská havarie 1986	37	5.3	stalinist repressions	12	2.9
8	bolševická revoluce 1917	24	3.4	hospodářská krize	9	2.2
9	stalinské represe	23	3.3	bolševická revoluce 1917	8	1.9
10	první světová válka	20	2.9	první světová válka war I	8	1.9
	Celkem	506	72.6	Celkem	316	77.3

¹ Sereda V. Regional Historical Identities and Memory // Львів-Донецьк: соціальні ідентичності в сучасній Україні. Україна Модерна. Спеціальний випуск / За ред. Я.Грицака, А.Портнова, В.Сусака. Львів-Київ: Критика, 2007. – С. 160-209.: str. 191.

Příloha č. 3: Seznam učebnic, které *Peter W. Rodgers* uvádí ve své publikaci (str.90. - 91.) jako předmět obsahové analýzy.

- Sedmá třída: Ladičenko, T. V., Sviredskaya V. V., Sviredskij, J. J., Istorija Ukrainy; 7 klass, Zaporožje: Premjer, 2002.
- Osmá třída: Vlasov, V. S., Istorija Ukrainy: 8 klass, Kiev: „A.S.K“, 2002.
- Devátá třída: Turčenko, F. H., Moroko, V. N., Istorija Ukrainy: konec XVII-načalo XX veka, Kiev: Geneza, 2001.
- Desátá třída: Danilenko, V. M., Husenkov, S. H., Kolodyaznyi, N. N., Istorija Ukrainy: 10 klass, Zaporožje: Premjer, 2002.
- Jedenáctá třída: Ševčuk, V. P., Taranenko, N. G., Levitas, F. L., Gisem, A. V., Istorija Ukrainy: 11 klass, Zaporožje: Premjer, 2001.

Příloha č. 4: Seznam učebnic, které *Jan Janmaat* uvádí ve své publikaci (str. 88.) jako předmět obsahové analýzy.

- Sedmá až osmá třída: Serhijenko, H. J., Smolyj, V. A.: Istorija Ukrainy: s dřevnějšych vrěmjon do konca XVIII věka, Kyjiv: Osvita, 1995.
- Devátá třída: Sarbei, V. H., Istorija Ukrainy: XIX-načalo XX věka, Kyjiv: Heneza, 1996.
- Desátá třída: Turčenko, F. H., Novějšaja istorija Ukrainy: čast' pěrvaja (1917-1945), Kyjiv: Heneza, 1994.
- Jedenáctá třída: Turčenko, F. H., Pančenko P. P., Tymčenko, C. M.: Novějšaja istorija Ukrainy: čast' vtoraja (1945-1995 roky), Kyjiv: Heneza, 1995.

Příloha č. 5: Seznam učebnic, které byly k dispozici autorovi práce.

Kulchytskyi, C.V., Shapoval, Ju. I., Novitnya istoriya Ukrayiny, Kyjiv: Heneza, 2005.

Rubliov, O. S., Novitnya istoriya Ukrajiny, Kyjiv: Dijez-produkt, 2004

Turčenko, F. H., Panchenko P. P., Tymčenko, S. M., Novitnja istorija Ukrajiny.

Chastyna druha 1939-2001. Kyjiv: Heneza, 2001.

Strukevych, O.K., Romanyuk, I. M., Drovozyuk, S. I.: Istorija Ukrayiny, Kyiv: Hramota 2011.

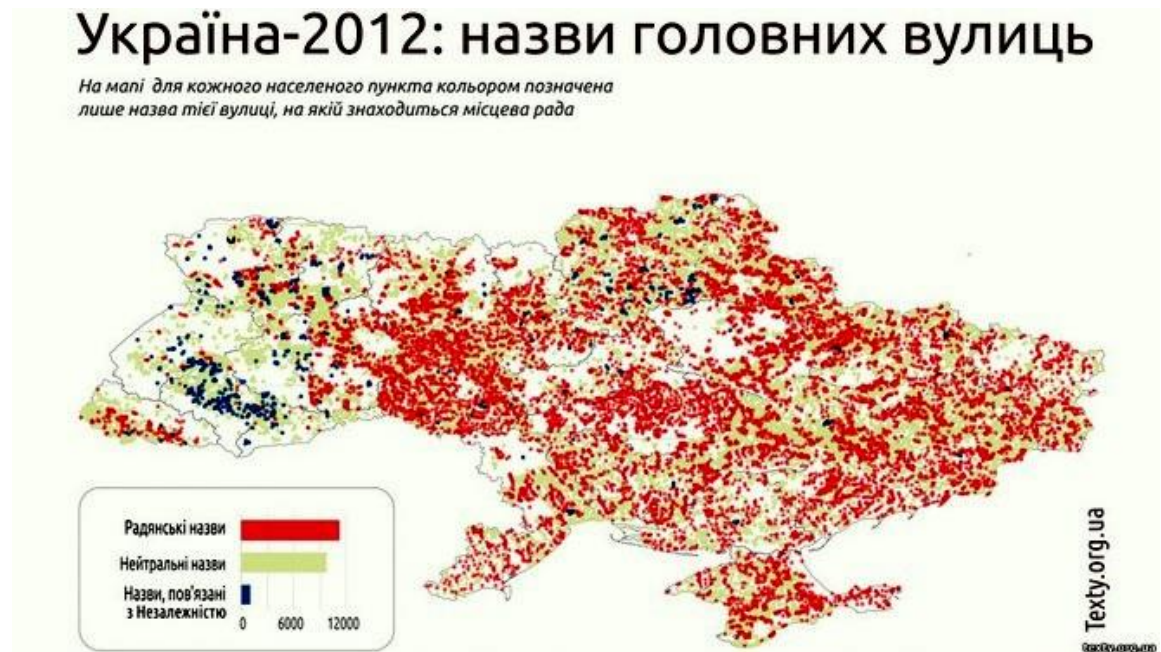
Příloha č. 6: Publikace Vitalije Maslovského je zde k dispozici (ve formátu PDF) v příloženém CD.

Příloha č. 7: Tabulka zachycující hlavní teze jednotlivých interpretací dějin UPA a obrazu Stepana Bandery (viz 4. kapitola)

Otázka	Stručné odpovědi jednotlivých autorů			
	Vjatrovyč	Hrycak	Kasjanov	Maslovskij
Je Bandera národním hrdinou? Jaké měl vůdcovské vlastnosti?	ano / přirozená autorita, iniciátor demokratizace	ne / nekompromisní a nepragmatický	ne / slabý vůdce, vládl ze zákulisí	ne
Kdo byl původcem rozkolu OUN?	Andrij Melnyk	Stepan Bandera	Stepan Bandera	-
Byla UPA skutečnou armádou?	navzdory nepříznivým podmínkám ano	ne	ne	ne
Jakou ideologií se OUN(b) a UPA řídila?	ideologie vyvíjející se směrem k demokratickým hodnotám	revoluce národního osvobození	integrální nacionalismus, nikoliv fašismus	fašismus
Jaké měla OUN(b) a UPA cíle?	obnovení národní nezávislosti	deklarativně obnovení národní nezávislosti	deklarativně obnovení národní nezávislosti	založení ukrajinského fašistického státu
Byla UPA ochráncem ukr. obyvatelstva?	ano	ne	ne	ne
Byla volyňská řež etnickou čistkou?	nebyla, jednalo se o nutný odsun polského obyv.	vojenský zločin	spíše ano	ano
Nesou OUN(b) a UPA zodpovědnost za volyňskou řež?	zodpovědnost nesou sovětské partyzáni, polské voj. jednotky	není jednoznačná odpověď	není jednoznačná odpověď	ano
Proti komu UPA primárně bojovala?	německé jednotky, sovětské partyzáni, polské voj. jednotky	polské civ. obyv., sovětské partyzáni	oddíly NKVD, polské civ. obyv.	sovětské a polské partyzáni, polské civ. obyv.
Kolaborovala UPA s nacisty?	ne	není jednoznačná odpověď	-	ano
Byla UPA antisemitskou?	ne	ne	ne	ano

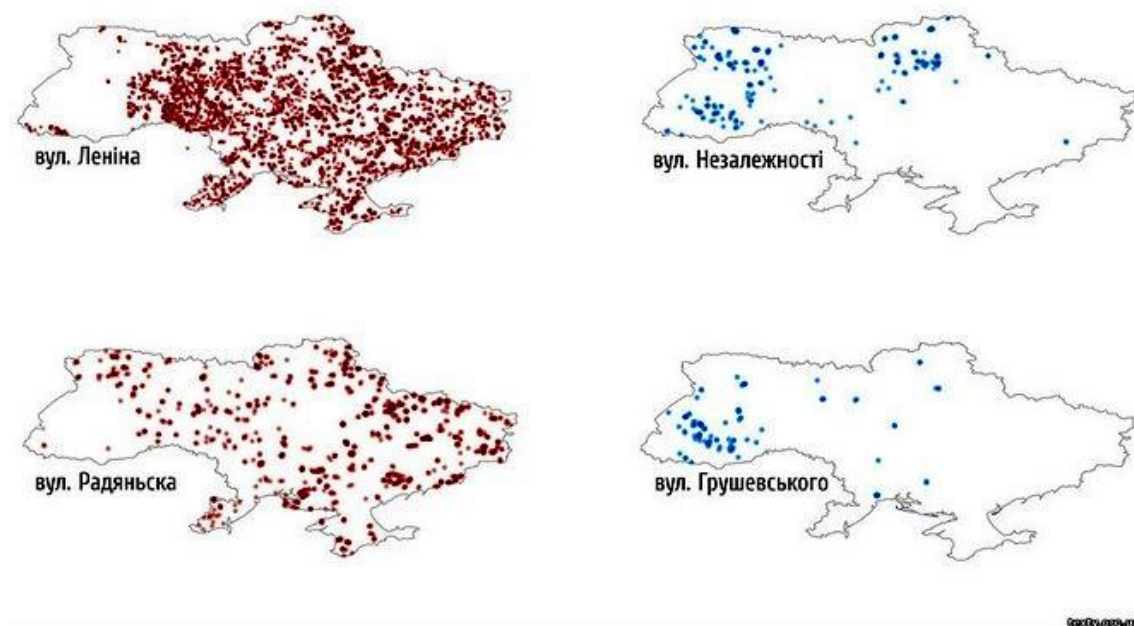
Пříloha č. 8: Mapa z roku 2012 zobrazuje polohu ukrajinských měst, jejichž hlavní ulice nesou neseu ve svém názvu historické konotace: červeně – prosovětské konotace, zeleně – tematicky neutrální, modře – tematicky spojené s nezávislosti Ukrajiny. Zdroj:

http://wscdn.bbc.co.uk/worldservice/assets/images/2012/06/14/120614131353_soviet_streets_in_ukraine_976x549_texty.org.ua.jpg?w=976

Пříloha č. 9: Mapa z roku 2012 zobrazuje polohu ukrajinských měst, jejichž hlavní ulice se nazývají „ul. Lenina“ (červeně/nahoře), „ul. Nezávislosti“ (modře/nahoře), „ul. Sovětská“ (červeně/dole) a „ul. Hruševského“ (modře/dole).

Zdroj: http://wscdn.bbc.co.uk/worldservice/assets/images/2012/06/14/120614130952_lenins_streets_in_ukraine_976x549_texty.org.ua.jpg?w=976

Příloha č. 10: Státní svátky spojené s historickými tématy.

Den	Název	Předmět oslav	Datum zavedení
22.1.	Den svornosti a svobody Ukrajiny / День Соборності та Свободи України	<u>státní svátek</u> zavedený jako náhražka za <i>Den svobody</i> ze dne 22.11. ¹	30.12.2011
29.1.	Den paměti hrdinů z Krutu / День пам'яті героїв Крут	památní den k uctění studentského protibolševické obrany Kyjeva v roce 1918	-
15.2.	Den úcty účastníků války na území jiných států / День вшанування учасників бойових дій на території інших держав	památní den k uctění padlých v Afghánistánu v letech 1979-1989 ² a jiných válečných zónách v zahraničí	2004, Kučma
23.2.	Den obránce Vlasti / День захисника Вітчизни	původně sovětský svátek k uctění vojáků sovětské armády adaptovaný v nezávislé Ukrajině	1999, ³ Kučma
9.5.	Den Vítězství / День Перемоги	<u>státní svátek</u> vítězství na nacismem se stále slaví o den později než na Západě	-
22.5.	Den hrdinů / День Героїв	památní den k uctění bojovníku UPA, oficiální v západních obl. ⁴	-
22.6.	Den smutku a uctění válečných obětí v Ukrajině / День скорботи і вшанування пам'яті жертв війни в Україні	památní den k uctění obětí 2. sv. války, den vpádu něm. vojsk ⁵	2000, Kučma
28.6.	Den ústavy Ukrajiny / День конституції України	<u>státní svátek</u>	1996, Kučma
16.7.	Den vyhlášení Deklarace o státní suverenitě / День проголошення Декларації про державний суверенітет	<u>státní svátek</u>	-
28.7.	Den svěcení Kyjevské Rusi-Ukrajiny / День Хрещення Київської Русі — України	památní den, jehož oficiální název bude historickou návazností Ukrajiny na Kyjevskou Rus ⁶	2008, Juščenko
23.8.	Den státní vlajky / День Державного Прапора	<u>státní svátek</u> , uctění „staletí trvajících ukrajinské státnosti [a] státní symboliky nezávislé Ukrajiny [...]“ ⁷	2004, Kučma
24.8.	Den nezávislosti Ukrajiny / День Незалежності України	<u>státní svátek</u>	-
22.9.	Den partyzánské slávy / День партизанської слави	památní den k uctění partyzánů, kteří bojovali za „národní svobodu v období Veliké Vlastenecké války 1941-1945[...]“ ⁸	2007, Juščenko
14.10.	Den ukrajinského kozactva / День українського козацтва	památní den k uctění „historického významu a zásluhy Ukrajinského kozactví při utváření ukrajinské státnosti a významný přínos pro	1999,

		současný proces státotvornosti[...]. ⁴²	Kučma
14.10.	Den Ukrajinské povstalecké armády / День УПА	oficiálně neuznávaný památní den k uctění bojovníků UPA	-
14.10.	Svatek Panny Marie / День святкування Покрова Пречистої Богородиці	náboženský svátek, využívaný k neoficiálním oslavám UPA	-
28.10.	Den osvobození Ukrajiny od fašistické okupace / День визволення України від фашистських загарбників	památní den, schválený prezidentem Juščenko. V názvu se používá terminologie sovětské propagandy – pojem "fašistická" místo "nacistická". ¹⁰	2009, Juščenko
1.11.	Den prohlášení Západoukrajinské národní republiky / День проголошення Західноукраїнської Народної Республіки	památní den	-
22.11.	Den svobody / День Свободи	<u>státní svátek</u> , oslava prvního dne tzv. oranžové revoluce ¹¹	2005, Juščenko/ zrušeno Janukovyčem v roce 2011 ¹²
4. sobota v listopadu	Den paměti obětí hladomoru a politických represí / День пам'яті жертв голодомору та політичних репресій	památní den ¹³	1998, Kučma

Tabulka byla sestavena převážně na základě údajů oficiálního charakteru. Tyto údaje nejsou součástí seznamu použité literatury.

¹ <http://www.unian.ua/politics/589622-yanukovich-perenis-den-svobodi-na-inshu-datu.html>

² <http://www.president.gov.ua/documents/1582.html>

³ <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/202/99?test=4/UMfPEGznhhc6u.Zi/PVGhRHI4wos80msh8Ie6>

⁴ <http://politiko.ua/blogpost112510>

⁵ <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1245/2000>

⁶ <http://www.president.gov.ua/documents/8138.html>

⁷ <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/987/2004?test=4/UMfPEGznhhc6u.Zi/PVGhRHI4wos80msh8Ie6>

⁸ <http://www.president.gov.ua/documents/6725.html>

⁹ <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/966/99?test=4/UMfPEGznhhc6u.Zi/PVGhRHI4wos80msh8Ie6>

¹⁰ <http://www.president.gov.ua/documents/9965.html>

¹¹ <http://www.unian.ua/politics/593742-na-yanukovicha-podali-do-sudu-za-skasuvannya-dnya-svobodi.html>

¹² <http://www.president.gov.ua/documents/14356.html>

¹³ <http://president.gov.ua/documents/5273.html>